

Magyarország-Szlovákia
Határon Átnyúló Együtműködési
Program 2007-2013

Európai Unió
Európai Regionális Fejlesztési Alap

A jövő embere

**Tanulmány sorozat
az integrált
projektszándékokról**

„Közös tervezés a Sajó-völgy
jövőjéről”
HUSK/1101/1.5.1/0218

Partnerséget építünk

Sajóvölgyi Tájszépítő
Egyesület

2014.

Magyarország - Szlovákia
Határon Átnyúló

Együtműködési Program
2007- 2013

Jelen tanulmány a környezet védelme érdekében újrahasznosított papírra készült.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	2
I. Integrált projektszándék - Bioenergia modell a Sajó-völgyben	9
Bevezetés	10
Kezdetek	10
1. A világ az energia paradigmaváltásának jegyében	12
2. Megújuló energiaforrások „20-20-20” stratégia	14
3. A megújuló energiaforrások mennyiségi és minőségi felmérése és értékelése a mikrotérségben	17
4. A megújuló energiaforrások hasznosítási kombinációinak kidolgozása mikrotérségi szinten	18
5. Az optimális energia-előállítási és hasznosítási kombináció kiválasztása	23
6. A mikrotérségi megújuló energetikai modell bemutatása	34
7. Beruházási terv	38
8. A modellprogram adaptációs lehetőségei	46
9. Következtetések, javaslatok	48
Összefoglalás	51
II. Integrált projektszándék – „Féllábú agrármodell”	53
Előszó	54
1. Az önfenntartó / háztáji gazdálkodás realitása - Helyzetfeltárás	55
2. Alapvető stratégiai elgondolások	58
3. A háztáji / önfenntartó modell kombinációinak kidolgozása mikrotérségi szinten	60
4. Az önfenntartó háztáji / családi agrármodell	64
5. Az agrármodellre épülő további elképzelések, programok	72
Zárszó	80
III. Integrált projektszándék – Fenntartható turizmus	82
Bevezetés és előzmények	83
1. A turizmus világtrendjei	84
2. A turizmus hatásai	87
3. A turisztika, mint termék	90
4. Mitől vonzó ma egy turisztikai régió	91
5. A régió turizmusa	93
6. Fejlesztési irányok a Sajó-völgy falusi turizmusában	103
7. Záró gondolatok	104

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány sorozat „A jövő embere” címet viseli, mely a közös integrált szándékok előkészítése és a mikrorégió kapacitásának erősítése céljából íródott. A tervezett időszakban megvalósítandó 3 integrált projektszándék előkészítése kerül bemutatásra ebben a tanulmány sorozatban, mely az alábbi tanulmányokat tartalmazza:

1. **Bioenergia modell a Sajó-völgyben**
2. **„Féllábú agrármodell” - avagy hová tűnt az önfenntartó háztáji/családi gazdálkodás? a Sajó-völgyben**
3. **Fenntartható turizmus – avagy a turizmusban rejlő lehetőségek a Sajó-völgyben**

A tanulmányt kiegészíti majd az energetikai hatékonyságot javító workshop 20 ember számára. Az energetikai hatékonyság növelő 20 ember számára megtartott workshop foglalkozik a stratégiai dokumentáció elkészítésével, a helyi fejlesztési stratégiák jelentőségével, a projektirányítással és a regionális, nemzeti, EU-s és más nemzetközi források kiaknázásával. A projekttevékenység a 2. számú projekttevékenységre épül. Ebben a fázisban három projektszándék kerül kidolgozásra. A projektek részben közösek a szlovák partnerekkel és/vagy integráltak, mely szerint a problémamegoldás folyamatában több szektor vesz részt. Az egyik integrált projektszándék az egyik legfontosabb társadalmi igényt kielégítésére az energetikai hatékonyság növelése a térségben.

A JÖVŐ EMBERÉNEK ALAPELVEI:

Fenntarthatóság, Környezettudatosság, Energiatudatosság

A. Fenntarthatóság

A fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés vizsgálata és ezek elemeinek megfogalmazása elengedhetetlen a 21. századi fejlesztések során. A terület- és vidékfejlesztésben állandó problematikaként jelenik meg a fenntartható beavatkozásoknak a kérdésköre. Hogyan lehet olyan fejlődést/fejlesztést generálni, amely mind társadalmi, gazdasági és környezeti szempontból is fenntartható lesz? Amikor fenntarthatóságról beszélünk és ezen témakört vizsgáljuk, szükséges a rendszerszemléletű gondolkodás, az egyes alrendszerek vizsgálata, az alrendszerek interakciói egymással, és az ebből kapott nagyobb rendszer együttes értelmezése. Ezen okoknál fogva a terület- és vidékfejlesztést közösen elemezzük és közel azonos megközelítés alá vesszük, fejlesztési elemeiket együttesen értelmezzük. A két fejlesztési felfogás szakirodalomban található különbségeivel ellentétben, a fenntartható fejlesztési elképzeléseinket mind a két fejlesztési területre együttesen fogalmazzuk meg.¹

„A 21. század fejlesztési stratégiái nem követhetik a 20. század gazdaságnövekedési modelljét. A szokásos fejlesztési politikákat fel kell váltani a környezet és a fejlesztés integrált megközelítésű stratégiai gondolkodásnak és cselekvésnek” (SZÖRÉNYINÉ 2005). „A fenntartható termelés és fogyasztás, a javak és szolgáltatások olyan felhasználása, amely lehetővé teszi az alapvető szükségletek kielégítését, az életminőség javítását, a természeti erőforrások felhasználását, a mérgező anyagok, hulladékok és egyéb szennyező kibocsátások minimalizálásával, adott

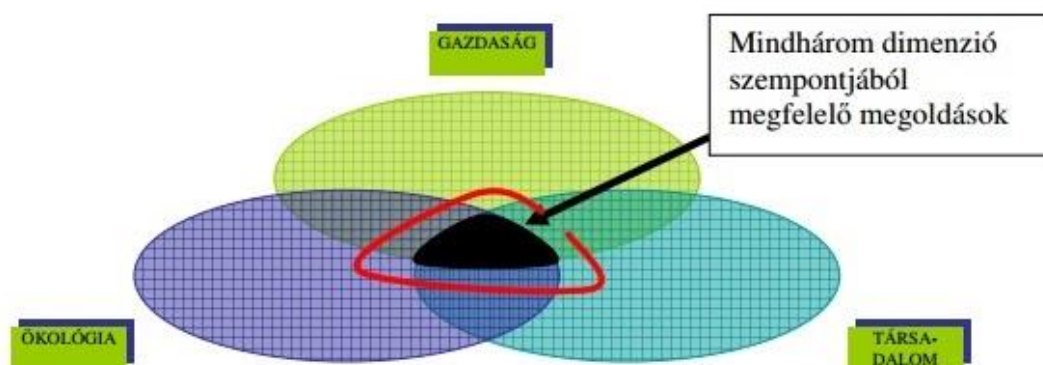
¹ Dr. Tóth Tamás - Goda Pál - Urbánné Malomsoki Mónika: Fenntarthatóság elemei a terület- és vidékfejlesztésben

életciklusban oly módon, hogy nem veszélyeztetik a jövő nemzedék szükségleteinek kielégítését” (SIMAI 2001).

Ha figyelmesen olvassuk ezeket a definíciókat, és megpróbáljuk rendszerbe foglalni őket, akkor jól látható, hogy a fenntarthatóságnak három egyaránt fontos dimenziója van: a gazdasági, a környezeti és a társadalmi dimenzió. A három dimenziót körökkel szokás szemléltetni. Fenntarthatónak nevezik azt a megoldás halmazt, amely mind a három szempontot közösen lefedi. Ezt mutatja az 1. ábrán a sötétített rész. Ezek olyan megoldás kombinációk, amelyek egyaránt figyelembe veszik a gazdasági, az ökológiai és a társadalmi lehetőségeket (SZAKÁL 2004).

Ez nem más, mint azoknak a kapcsolatoknak az összessége, amely mindhárom rendszerben egyidejűleg jelen vannak. Rendszerelméleti szempontból, itt is érvényesül az az alapelv, hogy az „egész több, mint az egyes részek összessége”. Fontos megemlíteni, hogy mind a három rendszer nyitott rendszerként jelenik meg, és az egyik a másiknak a környezete. Így a visszacsatolások kölcsönösek, más szóval kölcsönösen alakítják egymás működési képességét. Ezért nagyon fontos megtalálni a harmóniát a három rendszer között, különben olyan negatív visszacsatolások jelentkezhetnek a teljes rendszerre tekintve, amelyek teljes mértékben blokkolni tudják az egyik alrendszer működését. A végtelen számú fejlesztési lehetőségek kombinációjából azokat érdemes alkalmazni, amelyek mindhárom dimenzió szempontjából előnyös megoldások és ezek egyidejűleg teljesülnek (GODA 2007).

1. ábra. Összefüggés a fenntarthatóság három dimenziója között (Forrás: A szerzők szerkesztése SZAKÁL 2004)

A fenntarthatóság és a vidékfejlesztés szorosan kapcsolódnak egymáshoz. A környezet tudatos használata, a nem kizsákmányoló mezőgazdaság a vidékfejlesztés problémaköréhez tartozik. A multifunkcionális mezőgazdaság jövőképeinek megjelenése már nem csak az Európai Uniót foglalkoztatja. A világ több országában egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a környezetbarát fejlesztések. A multifunkcionális mezőgazdaság kitágítja a vidékről alkotott hagyományos elképzeléseket és a vidéket már nem csupán mezőgazdasági termékek előállítására alkalmas területnek tartja, hanem egy sokkal magasabb integráltsággal bíró rendszernek, amelyben megjelennek olyan elemek, amit eddig csupán csak az urbánus területekre értelmeltünk. A vidék funkciói több értéket hordoznak magukban, mint amit eddig neki tulajdonítottak. Ez a Sajó-völgy felértékelődéséhez is vezethet, nem pedig a leszakadásához.

Nagyon fontos egy jövőkép megalkotása ahhoz, hogy hosszú távú fejlesztéseket vihessünk végbe. A Sajó-völgy csak akkor válik fenntarthatóvá, ha erőforrásait nem elszívják, hanem helyben hozzáadott értéket teremtve a kívülállók számára vonzóvá teszik. Ez nem csupán a vidéki látványosságok népszerűsítését jelenti, hanem sokkal inkább egy olyan társadalmi szemléletváltozást feltételez,

amely elfogadja, hogy a vidék szerepe igenis nagy abban, hogy a nem vidéken élők életkörülménye is javulhat, ha a vidéki teret megfelelően használják.

A fenntartható vidékfejlesztés célja: a Sajó-völgyi térségben élők életkörülményeinek és esélyegyenlőségeinek javítása a gazdasági, társadalmi, környezeti fenntarthatóság egyensúlyában, amiből következik, hogy a kialakított jövőképek az életminőség jobbítását kell célul tűznie.

A 2. ábra azt mutatja be, hogy milyen lehet a fenntartható vidék jövőképe. A fentiekkel ellentétben nem egy kördiagramos értelmezésben helyezi el a fenntarthatóságot, hanem pilléreket hoz létre, amelyekre a „vidék jobb életminőségét és a biztonságos jövőt” helyezi. A II. pillér megegyezik a társadalom dimenzióval, a III. pillér a gazdaság dimenzióval, a IV. pillér a környezeti dimenzióval. Érdekes, hogy az I. pillérnek a politikát nevezi, amelyet külön kezel a társadalomtól. A politikát külön rendszerként értelmezi, amely integrált része a vidéki rendszereknek. Tulajdonképpen ez nem más, mint kiegészítése az általános modellnek, a vidék funkcionális értelmezése.

Ez a modell az integrált vidékfejlesztés elemeit mutatja be, de nem foglalkozik a kapcsolatokkal, csupán az alrendszerek fontosságával. A pillérek közti interakcióra nem fektet hangsúlyt, sokkal inkább az egyes alrendszerek megfelelő fejlesztésére. Az általános pókháló-elmélet kifejtésében láthatjuk, hogy az is pillérekre bontja a helyi közösség rendszerét, de a kapcsolatok a különböző pillérek között nagy szerepet kapnak.

2. ábra. A fenntartható vidéki fejlődés jövőképe (Forrás: SZÖRENYINÉ 2005)

B. Környezettudatosság

Tudatosság, avagy miért kell odafigyelnünk környezetünkre? Miért hal ki naponta több ezer állatfaj? Miért fenyeget bennünket globális klímakatasztrófa? Miért fókuszálunk annyira a technikára és oly kevésbé a természetre? Miért gondoljuk még mindig, hogy leigázhatjuk a természetet? Miért ragaszkodunk annyira a tárgyakhoz? Miért van szemét? Mi lesz vele? Kinek rossz, ha gyorsétteremben eszünk? Miért nincs időnk semmire, miért nem vagyunk boldogok – s mi köze ennek a környezetvédelemhez? Van más hely számunkra, mint a Föld? Ezekre a kérdésekre próbálunk meg válaszolni.

„A Földet nem a szüleinktől kaptuk örökbe, hanem az unokáinktól kölcsön!” – Japán mondás. A Föld létünk bölcsője, táplálékkal, meleggel, levegővel, vízzel szolgál nekünk. Az együttélésünk azonban ennél jóval bonyolultabb. A földi élet működését ugyanis ezernyi szövevényes természeti körfolyamat tartja mozgásban. A légzés és a fotoszintézis ciklusa egy a sok közül. A növényvilág nem létezhet az állatvilág nélkül, ahogy ugyanez fordítva is igaz. A Föld jelen formájában ugyanígy nem létezhet az élet nélkül, az élet pedig jelen formájában csak és kizárólag ezen a Földgolyón lehetséges.

A bioszférában minden, ami valakinek felesleges, az másnak hasznos. Minden élőlény valamilyen módon hozzájárul az élet körfolyamatához. A Földön éppen ezért, egyetlen élőlény sem felesleges! Ha mindezeket továbbgondoljuk, arra is rájövünk, hogy a Föld élő és élettelen részei egyetlen egységet alkotnak.

Az ökológiai lábnyom és a Föld túlhasználata...

Földünk erőforrásaival ma már naponta számot kell vetnünk. Amit eddig büntetlenül elvehettünk, azt többé nem tehetjük meg. Ha valamit elhasználunk, elégetünk, azt a Föld többi lakójától (élőlényétől) vesszük el.

Valamennyi azonban jár nekünk. Arra, hogy ezt minél pontosabban kiszámolhassuk, kitaláltak egy mutatószámot, ezt hívják ökológiai lábnyomnak. Ez a szám azt mondja meg, hogy mekkora terület (és azon található ivóvíz, energia, erdő stb.) szükséges ahhoz, hogy a Te életed (vagy egy adott országé, régióé, vállalaté stb.), a jelenlegi életmódot tovább folytatva, tetszőleges időn keresztül fenntartható.

Mit nevezünk bionak?

Manapság gyakran alkalmazott jelzők a „bio” és az „öko” szavacskák, amelyeket sokszor a napi használati tárgyakon, vegyipari cikkeken vagy a szórakoztató elektronika eszközeihez kapcsolva alkalmaznak azok készítői, forgalmazói azért, hogy termékeiket pozitív képben tüntessék fel. A nem élelmiszer jellegű termékek esetében nincsenek törvényi szabályok, amelyek megvédenének minket a becsapástól.

Ilyenkor mindig meg kell kérdeznünk, ugyan mit takar az adott termék esetében az egészségességet, környezetbarátságot sugalló jelző. A megítélésnél ezek után a józan ítélőképességünkre kell hagyatkoznunk. A bio élelmiszerek esetében sokkal egyértelműbb a kép. Esetükben szigorú hazai és európai uniós jogszabályok határozzák meg az előállítás körülményeit.

Miért is van szükség biotermelésre? A bio vagy ökológiai gazdálkodást az a felismerés szülte, hogy a hagyományos növénytermesztés és állattartás egyre halmozódó környezeti és egészségügyi problémákat okoz. A műtrágyák elszennyezik a talajvizet, a növényvédő szerek rajta/benne maradnak az élelmiszerekben s károsítják az egészségünket, valamint a természetbe kikerült mesterséges anyagok sokszor a táplálékláncon keresztül messzire eljutva a legmeglepőbb problémákat okozzák. Közismert tény, hogy a hatvanas években használt sláger rovarölő szer a DDT (diklór-difenil-triklóretán) például annyira nehezen bomlik le, hogy hiába tiltották be a 70-es években, mind a mai napig kimutathatóan jelen van még a sarkköri jegesmedvék testében is.

Sok ember mindezeket felismerve arra a következtetésre jutott, hogy a legcélravezetőbb bizonyos mértékben visszatérni a hagyományos gazdálkodáshoz. A biogazdálkodás alapelve tehát a minél természetesebb fajtakiválasztás (ne termeljünk pl. narancsot Magyarországon!), a minél természetesebb alapanyagú növényvédő szerek (pl. csalán kivonat stb.), az állatok esetében a hormon tartalmú szerek mellőzése, valamint a génmódosított termékek szigorú elutasítása. A biotermékek éppen ezért egészségesebbek és ízletesebbek is a hagyományos módon megtermelt élelmiszereknél. Sajnos azonban drágábbak is. Ez annak köszönhető, hogy a termesztésük sokkal több kézi, emberi munkát igényel.

C. Energiatudatosság

Az energia használata mindennapjaink része. Elképzelni sem tudjuk az életünket nélküle, hiszen az energia biztosítja számunkra a meleget, működteti gépeinket, és világosságot ad. Az energia előállítása, szállítása, és használata környezetterhelő tevékenység, ezért fontos, hogy mindannyian tudatosan használjuk. A tudatos fogyasztással ugyanis hozzájárulhatunk a fenntartható fejlődéshez, amely biztosítja a felnövekvő generációk számára is azokat a (környezeti és erőforrásbeli) javakat, amelyeket ma mi élvezünk.

Mivel az energia előállítása és szállítása a környezetet súlyosan terhelő tevékenység, fontos, hogy az energia felhasználás egyéni szinten a tudatos fogyasztás elveit kövesse. Az energia felhasználás területén a tudatosság olyan szemléletet és magatartást jelent, amely előtérbe helyezi a környezetkímélő forrásból előállított energiát és annak felhasználása során a hatékony és takarékos megoldásokat igyekszik betartani.

Az energiafelhasználás során 4 fontos elemet kell figyelembe vennünk:

1. Hol állították elő az energiát, amit fogyasztok?

A tudatos fogyasztó igyekszik a helyi szinten megtermelt energiát fogyasztani. Magyarországon és a térségben is egyre több olyan beruházás jön létre, amely helyi erőforrásokra támaszkodva állít elő energiát (kisvízi erőművek, szélerőművek, biomassa hőerőművek stb.). A következő években létrejön a szabad energiapiac, amely lehetőséget ad arra, hogy szabadon válasszunk szolgáltatót.

2. Van-e lehetőségem energiát (megújulók révén) előállítani, saját igényeim fedezésére?

A családi házakban, de a társasházakban élők számára is egyre több olyan megújuló energia előállítására készült berendezés készül, amelynek alkalmazásával mi is termelhetünk energiát. Ezek a berendezések a könnyen hozzáférhetőek és költséghatékonyak.

3. Milyen hatékonysággal használom fel az energiát?

Az energiahatékonyság az jelenti, hogy a magam számára a lehető legkevesebb energia felhasználással biztosítsam a megfelelő körülményeket. Az energia hatékonyság az építési anyagoktól kezdve az alkalmazott módszereken keresztül, a háztartási gépek kiválasztásán és megfelelő használatán túl, a közlekedésig terjed.

4. Milyen energiatakarékossági lehetőségeim vannak?

Az energiahatékonyság és az energiatakarékosság kéz a kézben jár. Hiszen a legolcsóbb és legkörnyezetbarátabb az az energia, amit meg sem termelünk. Ezért fontos az, hogy csak akkor használjuk az energiát, amikor feltétlen szükségünk van rá.

Az energiatudatosság, a környezettudatosság, a fenntarthatóságra törekvés minden ember felelőssége, a jövő emberé is!

D. Turizmus és a fenntarthatóság kapcsolata

És mielőtt rátérnénk a 3 integrált projektszándék bemutatására, meg kell említenünk a 3. témakört, azaz a turizmust, mely elveink szerint szintén bekapcsolódik a fenti körforgásba.

A turizmus és a fenntarthatóság kapcsolata rendkívül összetett, hiszen egyaránt befolyásolják társadalmi-kulturális, gazdasági és környezeti tényezők. A fenntarthatóság megteremtésében nemcsak a fizikai, de minden más hatástípust is elemezni, vizsgálni kell. Jelen munka azonban a feladatok meghatározásának részletes bemutatására, a téma szűkítettsége miatt nem tér ki.

Fenntartható turizmusfejlődés

A turizmus fenntartható fejlődésének jellemzői szerint az:

1. az adott desztináció természeti környezetének teherbíró-képességét szem előtt tartva lehetővé teszi a természeti erőforrások megújulását,
2. felismeri, hogy a helyi közösségek, szokások, életmód a turisztikai terméknek rendkívül fontos összetevőjét jelentik, ennek következtében
3. elfogadja, hogy a helyi lakosság arányosan részesedjen a turizmus pozitív gazdasági hatásaiból, és
4. tiszteletben tartja a fogadó területek lakosságának érdekeit és kívánságait a turizmus fejlődésére vonatkozóan.

A fenntarthatóság fogalma ezen túl azt is magában foglalja, hogy

5. maga a turizmus-szektor fenntartható az adott desztinációban, tehát fejlődése olyan ütemű, amit még a desztináció képes kedvezőtlen társadalmi és fizikai változások nélkül befogadni, valamint
6. a turizmus nem szorítja ki a korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásokért vele versenyben lévő többi gazdasági tevékenységet. A fenntarthatóság megteremtésében több innovációs lehetőség is áll a turizmus előtt:
 - *termék-innováció*: új, a környezeti elveket figyelembe vevő turisztikai termékek kialakítása, pl. öko-túrák,
 - *folyamat-innováció*: melyben a szolgáltatások, tevékenységek működési folyamatait alakítják át a környezetet kevésbé terhelő technológiákra,
 - *menedzsment-innováció*: amelyben a vállalkozások és szervezetek munkatársaikat, a helyi lakosságot és a turistákat is bevonják a környezetet kevésbé terhelő tevékenységek megteremtésébe.

A fenntarthatóság meghatározásában el kell ismernünk azt a tényt, hogy mint szinte minden tevékenységnek, a turizmus bármely típusáról is beszélünk, vannak káros fizikai hatásai. A kérdés igazából az, hogy mekkora beavatkozást tartunk még elfogadhatónak. Ennek a szintnek a meghatározása alapvetően érték-jellegű döntésekben jelentkezik.

A falusi turizmus a Sajó-völgyben népszerű lehet, mert a megszokottól eltérően nemcsak szállásokat és programokat kínál, hanem komplex módon igyekszik bemutatni a Vidék esszenciáját:

- kulturális kincsek a hagyományőrzéstől a szakrális helyekig;

- a magyar gasztronómia sokszínűsége a tájjellegű receptektől az ökológiaságokig;
- természeti értékeink az arborétumoktól a nemzeti parkokig.
- közösségi tereink a termelői piactól a kézműves kirakodóvásárookig.

Nem titkolt cél és vállalás, hogy ezzel a kezdeményezéssel igyekszünk felélénkíteni a mikrotérségi turizmust, melynek pozitív gazdasági és társadalmi hatása mellett nem elhanyagolható haszna utazásaink ökológiai lábnyomának csökkentése! Gondoljunk csak bele, hányan utazunk évente Horvátországba, Egyiptomba és különféle egzotikus tájakra - utazva ezzel több ezer kilométert -, miközben alig ismerjük hazánk izgalmas tájegységeit, melyek karnyújtásnyira vannak tőlünk.

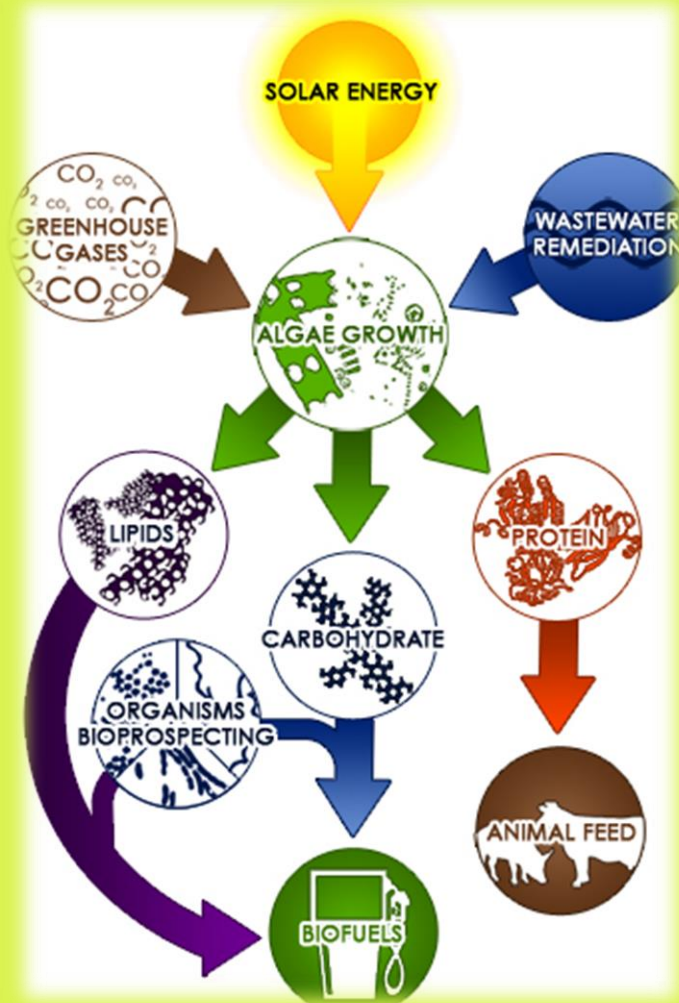
Eligazodásunkat segítené egy intelligens térkép is, melyen csak ki kell jelölnünk a felfedezni vágyott területet és máris megkapjuk az oda vonatkozó aktuális programokat, kulturális örökségeket, túraútvonalakat, borturisztikai bemutatásokat, de még a kedvezményes csomagajánlatokat is.

I. INTEGRÁLT PROJEKTSZÁNDÉK

BIOENERGIA MODELL A SAJÓ-VÖLGYBEN

„Megújuló energiára alapozott, hatékony intézmény-fenntartási, foglalkoztatási, gazdaságfejlesztési akciók energetikai feltételeinek vizsgálata a Sajó-völgyben, modell kidolgozása a Sajó-völgyi mikrotérségre vonatkozóan”

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány célja egy mikrotérségi megújuló energetikai modell kialakítása, egy olyan támogató rendszer, amely hatékonyan segíti az energetikai önállóságra törekvő Sajó-völgyi mikrotérség településeit a saját, belső fejlődésük elindításában, illetve a már működő folyamatok javításában, megerősítésében.

A tanulmány keretében felmérésre, értékelésre kerültek a mikrotérség (Bánréve, Gömörszőlős, Hét, Kelemér, Királd, Putnok, Sajómercse, Sajónémeti, Sajópüspöki, Sajóvelezd és Serényfalva) településeinek megújuló energiaforrásai. Ezekből kombinációk összeállítása és összehasonlítása révén került kiválasztásra az a változat, amely a felhasználási célokkal optimálisan összhangba hozható. A megújuló energia potenciális felhasználói elsősorban az önkormányzat intézményei.

Az energiafelhasználási cél meghatározása az adott környezet jelenlegi termőhelyi adottságainak felmérésére épül. Az agrárszektor biztosítja az alternatív energia felhasználásához szükséges alapanyagot, ezért fel kell mérni a piaci igényekkel összhangban álló agrárlehetőségeket, a logisztikai tényezőket, valamint az intézmények energia igényét.

A rendszer lényege, hogy annak nem végterméke a megújuló energia, hanem fázisterméke. Feltételezve, hogy az adott helyi erőforrások alapján lehetséges a nagyüzemi szolgáltatókhoz képest szignifikánsan olcsóbb energiatermelés, az önköltségen vagy annak közelében meghatározott energia megalapozza a versenyképes költség szintű termék-előállítás. Ennek feltétele, hogy az energiatermelés, mint befektetés ne végcélként jelenjen meg, hanem a végfelhasználás során megtakarításként jelentkezzen, mert ha a profit már az energia-előállítás szintjén beépül az árba, az olcsóbban előállított energia nem generál további munkahelyteremtést. Ezért nem egyszerű megoldani, hogy a profitcélok és a foglalkoztatási-közösségi célok bonyolult rendszere működőképes szervezeti és tulajdonosi keretek közt fenntartható legyen.

A tanulmány hangsúlyos eleme az önkormányzati intézmények megújuló energiára történő átállásának vizsgálata, hiszen a települések kiadásai ezáltal számottevően mérsékelhetőek.

A tanulmány elkészítésére rövid idő állt rendelkezésre. A szűkös időkeret behatárolta a lehetőségeinket, melynek következtében kénytelenek voltunk a helyzetelemzés esetében a hazai és nemzetközi irodalmi adatokra, elemzésekre támaszkodni. Ezek alapján meghatározásra kerültek a Sajó-völgyi mikrotérségben rendelkezésre álló, és alkalmazható megújuló erőforrások.

A mikrotérség megújuló energetikai lehetőségeit figyelembe véve alakítottuk ki a megújuló energetikai modellt. A modell elemeinek kidolgozásakor a témában tartott workshopon elhangzottakat is figyelembe vettük. Ezek alapján az önkormányzati intézmények energiaellátásának javítása területén dolgoztunk ki megújuló erőforrásokra alapozott fejlesztési alternatívákat.

KEZDETEK

A XXI. században egy település sikere jelentős mértékben függ attól, hogy a fosszilis energiahordozókra épülő felhasználási struktúra által kiváltott problémákat (ellátásbiztonság, növekvő árak stb.) hogyan tudja kezelni az energiatakarékosság, az energiahatékonyság, az energiabiztonság és a megújuló energiaforrások felhasználásával.

A globális felmelegedés, a világszerte növekvő energiaigények, a fosszilis energiahordozók árának rohamos növekedése mielőbbi cselekvésre készíti a világot, Magyarországot, és a Sajó-völgyi településeket is. Az energiaforrások diverzifikálása, a megújuló energiaforrások és ezen belül a bioenergia részarányának növelése kulcsfontosságú tényezővé lépett elő. A mikrotérségi

települések megfelelő stratégiai lépések megtételével, és a szükséges intézkedések meghozatalával a megújuló energiaforrások iparágának jelentős haszonélvezői lehetnek, minden egyéb esetben ennek távoli szemléltői lesznek csak.

Napjaink egyik kulcsfontosságú feladata a Föld energiagazdálkodásának hatékony megoldása. Bolygónk energiáinak optimális és gazdaságos hasznosítása az emberiség számára létfontosságú, ugyanakkor ezen felhasználható energiákkal takarékoskodnunk is kell. Az energiagazdálkodásban, valamint az energia-megtakarításban nagy szerepe van (és egyre nagyobb jelentősége lesz) a megújuló energiaforrásoknak, köztük a mező- és erdőgazdálkodási bioenergiának.

Az egész világon dinamikusan növekvő energiaszükséglet következtében a fosszilis energiahordozók egyre szűkösebbé válnak, pesszimista előrejelzések szerint negyvenöt-ötven év alatt kimerülnek. Ezért a megújuló energiák napjainkban egyre jelentősebb szerephez jutnak, mint alternatív energiaforrások. A hosszútávon fenntartható fejlődés, és az ezzel járó növekvő energiaigények, valamint a környezet védelmének kielégítése kizárólag a megújuló energiák széles körű alkalmazásával valósulhat meg.

A mikrotérség jó agro-ökológiai adottságai lehetőséget biztosítanak arra, hogy a problémák kezelésén túlmutatva, összehangolt fejlesztésekkel és cselekvési programmal egy sikeres, bioenergia iparág épüljön ki.

„Magyarország 2008-2020-as időszakra vonatkozó energiapolitikai koncepciója” meghatározó dokumentum az ország, a mikrotérség energiapolitikájának szempontjából, de meg kell jegyezni, hogy a szakmai anyag csak részben szán jelentős szerepet a megújuló energiáknak. Pedig a megújuló energiaforrások alapvetően a jövő alternatív iparágát és kitörési pontját jelentik mezőgazdaságunk, nemzetünk és nemzetgazdaságunk számára. E témakörön belül az erdőszetből és mezőgazdaságból származó biomassa felhasználása, a biogázok széleskörű hasznosítása, valamint a mezőgazdasági alapú bio-üzemanyagok elterjesztése kerülnek előtérbe, melyek a mező- és erdőgazdaság szempontjából meghatározó kulcsterületek. A megújuló energiatényezők tudatos felhasználásának járulékos előnyei is ismertek, különös tekintettel a foglalkoztatás, a környezetvédelem, a vidékfejlesztés, valamint az ehhez kapcsolódó szolgáltatások pozitív hatásaira. A megújuló energiaforrások felhasználásával egyrészt jelentős mértékben mérsékelhetőek a környezeti ártalmak, ezzel párhuzamosan takarékoskodhatunk a folyamatosan apadó fosszilis energiahordozó készletünkkel, másrészt a megújuló széleskörű alkalmazásával versenyelőnybe kerülhetünk különböző ágazatainkban, jelentős költségcsökkenést eredményezve.

Jelen tanulmány célja, a megújuló energiaforrások és gyakorlati modellek meghatározása, a vidékfejlesztéssel és a vidéki foglalkoztatással való kölcsönhatásának bemutatása, különös tekintettel ennek a mikrotérségben való alkalmazhatóságáról és regionális, termőhelyi-térszerkezeti, valamint közigazgatási illeszthetőségéről.

A bioenergia szegmenseket, mint termékpályákat kell értelmezni. Vizsgálataink célja annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a Sajó-völgyben, mely megvalósult vagy megvalósulási fázisban lévő biomassa komplex beruházás alkalmazható prototípusként a helyi gazdasági és társadalmi térszerkezetben. Olyan biomassa mixen alapuló bioenergia modellszemléletet kívánunk bemutatni, melyek jelentős lépésnek számítanak a mikrotérség jövőjét illetően.

A mezőgazdasági bioenergia önmagában - a körülményektől függően - lehet versenyképes. Ha a fosszilis energiahordozók árait figyeljük, megállapíthatjuk, hogy a folyamatosan változó (de inkább növekvő) árak mellett a bioenergia versenyképes ágazattá válhat. Önmagában azonban nem elemezhetjük a mező- és erdőgazdasági bioenergiát csupán a közgazdaságtan és a matematika eszközeivel. A megújuló energiaforrás adott térszerkezetben, adott piaci, társadalmi környezetben értelmezhető, melyek együttes hatása és eredménye egyértelműen pozitív szaldót mutat.

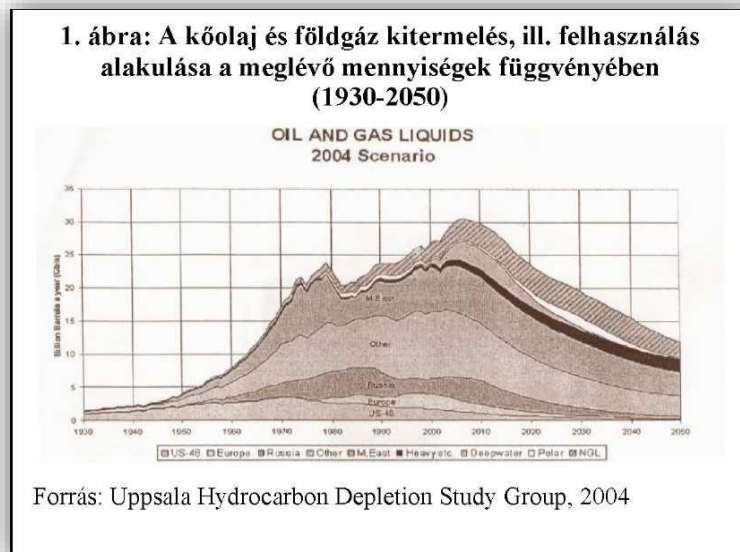
A téma kiválasztásának motivációja - a mezőgazdaságot és a vidéket szem előtt tartva - alternatív megoldások lehetőségének keresése, a mezőgazdasági szektorban eltöltött pár évtized, valamint a háttérben meghúzódó vidéki közösség szociális, társadalmi és gazdasági problémája áll.

1. A VILÁG AZ ENERGIA PARADIGMAVÁLTÁSÁNAK JEGYÉBEN

A világ energiarendszere útelágazáshoz érkezett. A jelenlegi energiatermelési és fogyasztási trendek sem környezetvédelmi, sem gazdasági, sem szociális oldalról nem tekinthetők fenntarthatónak. Minden embernek tenni kell annak érdekében, hogy a megbízható és folyamatos energiaellátás biztosítva legyen, és emellett a hatékony és gyors átállás lehetősége is megteremtődjön egy környezetbarát, alacsony karbon intenzitású forrásfelhasználásra.

A „Business As Usual” referencia forgatókönyv szerint 2030-ig évente mintegy 1,6%-al nő a világ energiaigénye (összesen 45%-al). Ennek a növekedésnek feléért Kína és India felel. Az ehhez tartozó CO₂ kibocsátás is hasonlóan nő a 2006. évi 28 Gt²-ről 41 Gt-ra 2030-ra. A növekmény 98%-a nem OECD országból fog származni, 75%-át Kína, India és a Közel-Kelet fogja adni. Az európai kibocsátás aránya folyamatosan csökken, 2030-ban becslések szerint az energetikai CO₂ kibocsátás kevesebb, mint 10%-a fog Európából származni.

A kőolaj és földgázkészletek 2050-re szignifikáns csökkenő tendenciát mutatnak a szakértői elemzések többsége szerint. A világgazdasági válság okozta időszakos olajártörés (130 USD/hordóról 29 USD/hordóra) csak egy pillanatra tudta megállítani az olajárak mérhetetlen emelkedését. A válságból való kilábalás még évekig eltarthat, és figyelembe kell vennünk azt a tényt is, hogy a tiszta nyersolaj ára 2010 áprilisában ismét 82 USD/hordóig emelkedett.

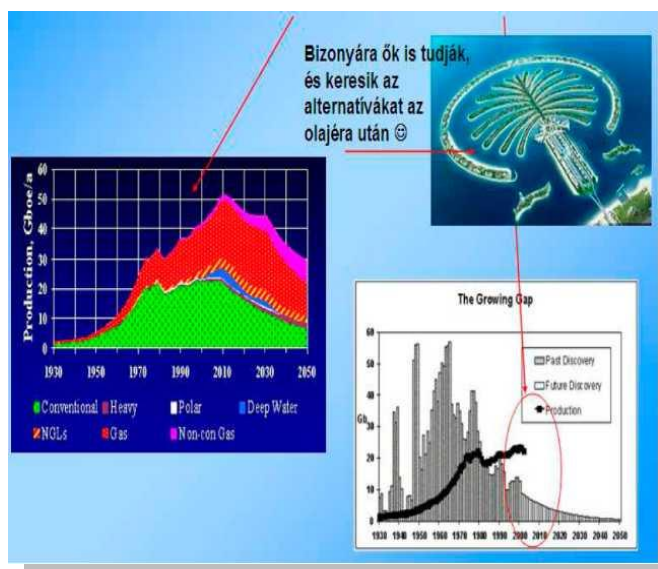

Ha azt a szakértők által felvázolt tendenciát követjük - mely szerint 2010-2020 között a fosszilis nyersanyagtermelés/fosszilis nyersanyag rendelkezésre állás (1. ábra) eléri a maximumot - a következő évtizedekben a nyersanyag piaci kereslet/kínálat egyensúlya felbomlani látszik, ugyanis az egyre szűkösebb mértékben rendelkezésre álló fosszilis nyersanyag iránti kereslet globális társadalmi, gazdasági és szociális problémákat fog kiváltani.

² Gt = milliárd tonna

A 2. ábra bemutatja az energiafelhasználás - alakulását/Energiaforrások megléte és jövőbeni rendelkezésre állását a felfedezések függvényében.

A természetes nyersanyag lelőhelyek alakulásának száma az utóbbi években jelentős mértékben csökkent. Ezzel összefüggésben csak elenyésző esetben hallhatunk nagy olajmezők vagy gázmezők felfedezéséről. Ezt támasztják alá a világon végzett felmérések és statisztikák is. Ennek érdekében - energiaellátás szempontjából - Európa is szeretné hosszútávon bebiztosítva érezni magát. A gáz- és olajhálózatok építése, a biztonságos és kiszámítható forrásbeszerzés hosszú távú stratégiává válik a tagországok számára. Ez egyenértékű a jelentős mértékű függés növekedésével is,

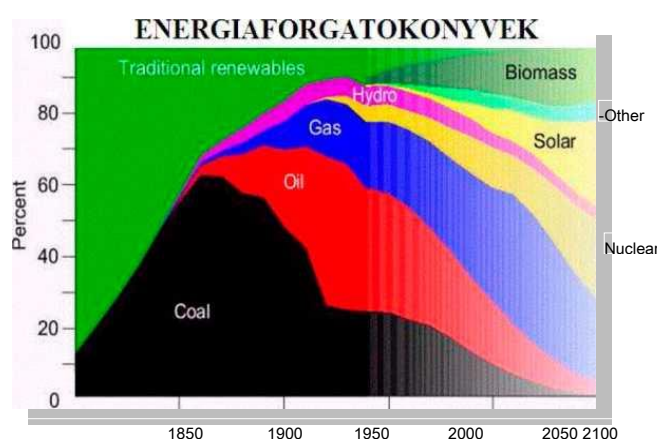

Forrás: Biró, 2009

hiszen külső forrásból, árbefolyásolás nélküli energiára vagyunk rákényszerítve. A Nabucco, a Déli áramlat és egyéb vezetékek kiépítése az előbbi célt szolgálja. Ezzel párhuzamosan figyelembe kell vennünk, hogy a világban három alapvető meglévő vagy természeti erőforrásért folyik a harc: a vízért, az élelmiszerért és az energiáért. Az energiaszektorban a termelés intenzív növekedést mutat (2. ábra), hisz a korábban „gyengén teljesítő” nagyhatalmak intenzív termelésbe és gazdaságnövekedésbe fogtak azáltal, hogy milliárdos nagyságrendű termelési és szolgáltatási ipart állítottak fel. India és Kína gazdasági növekedése az elmúlt években 10% körüli volt. Ez a tendencia 15 éve kezdődött és várhatóan a következő évtizedben is folytatódik.

A fentieket, valamint a 3. ábrán látható scenáriók esetleges következményeit felismerve Barack Obama, az Amerikai Egyesült Államok elnöke a munkahelyteremtés, az egészségügyi reform, a gazdaság felzárkóztatása és a kisvállalkozások támogatása mellett a megújuló energiaforrásokban látja a kilábalás egyik lehetséges útját. A fentiekkel szoros összefüggésben el kell gondolkozni azon, hogy Európa, és ezen belül Magyarország számára - az adottságok figyelembevételével - van-e olyan kiemelt terület, mely esetlegesen munkahelyteremtéssel, a vidéki foglalkoztatás növelésével, és egy alternatív iparág kiépítésével járna. A világgazdasági válság közepén olyan stratégiára és annak végrehajtására van szükség, amely az országnak a nehéz körülmények között helyes és gazdaságos megoldást szül. Lehet-e ez a megújuló energiaforrások témaköre?

3. ábra: Szenáriók

Forrás: Biró, 2009

stratégiára és annak végrehajtására van szükség, amely az országnak a nehéz körülmények között helyes és gazdaságos megoldást szül. Lehet-e ez a megújuló energiaforrások témaköre?

2. MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK

A jelenkor két legnagyobb - ma még megoldatlan - problémája a növekvő energiaigény kielégítése és a környezet és klíma fokozott védelme. E két kihívásra egy lehetséges válasz adódik: a megújuló energiák széleskörű alkalmazása. A megújuló energiák fokozott használata a „még fenntartható fejlődés” problémájának részleges megoldását is segíti. A megújuló energiaforrások körébe azokat a természeti erőforrásokat szoktuk sorolni, amelyek mennyisége a hasznosítható formában való átalakulásuk során nem csökken, vagy természetes folyamatok révén helyileg újratermelődik (Bencze, 2005). A megújuló energiaforrásokon belül a mezőgazdasági bioenergia, azaz a biomassza meghatározó részt képvisel. A magyarországi megújuló energiaforrások nagy többségét is a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási biomassza teszi ki.

Hagyományos értelemben a biomassza fogalmán, a szárazföldön és vízben található, összes élő és nemrég elhalt szervezetek tömegét, a mikrobiológiai iparok termékeit, a transzformáció után (ember, állat, feldolgozó iparok) keletkező valamennyi biológiai eredetű terméket, és a termelésükhöz, használatukhoz kapcsolódó valamennyi hulladékot értjük. A biomassza tehát valamely létezőben egy adott pillanatban jelen lévő szerves anyagok, élőlények összessége. Különleges sajátossága, hogy mennyisége megadható az egyedek számában, tömegében, változásában, energiatartalmában stb. A biomassza az ökoszisztémában jön létre, mely során a létrejött szerves anyag mennyisége a zöld növények által a fotoszintézis során a Nap sugárzó energiájából átalakított és megkötött kémiai energia, melynek termelési folyamathoz kapcsolódó energiaköltsége nincs. A mező- és erdőgazdasági termelés tulajdonképpen a napenergia transzformációja: a Föld felszínére érkező napenergiát a növények a fotoszintézis folyamatának segítségével kémiai energiává alakítják át. A biomassza tehát transzformált napenergia, mely energiaformát sokrétűen hasznosíthatunk.

A biomassza csoportosítása

A biomasszát három csoportra oszthatjuk. Így megkülönböztetünk elsődleges, másodlagos és harmadlagos biomasszákat.

Elsődleges biomassza (termesztett növényeink és a természetes vegetáció)

- ✚ Természetes vegetációk (pl. természetvédelmi területek, nemzeti parkok, biotóp hálózatok egyes elemei stb.),
- ✚ A növények termékei (gabona, zöldség, gyümölcs stb.),
- ✚ Ipari felhasználásra előállított növények és termékek (repce, kukorica, gyógynövény),
- ✚ Energetikai célra termesztett növények és termékek (kínai nád, energiapálinka, repce-biodízel, kukorica-etanol stb.),
- ✚ Mezőgazdasági melléktermékek (pl. szalma, kukoricaszár, napraforgószár stb.),
- ✚ Erdőgazdasági fő- és melléktermékek (hagyományos és intenzív erdők termékei - bútorteknő és faipari alapanyagok, tűzifa, biobrikett, pellet, apríték stb.).

Másodlagos biomasszák (többnyire elsődleges biomasszák átalakításával jöhet létre):

- ✚ Állattenyésztés főtermékei (élőtömeg, tej, tojás stb.),
- ✚ Állattenyésztés melléktermékei (szerves tárgya, biogáz),
- ✚ Állattenyésztés hulladékai (állati hulla, hígtrágya),
- ✚ Természetes állati ökoszisztémák és termékeik (pl. vadgazdálkodás).

Harmadlagos biomassza (az elsődleges és másodlagos biomasszák feldolgozása közben létrejövő melléktermékek):

- ✚ Szerves hulladék az ipari szektorból (savó, húsipari-, vágóhídi-, szeszipari, cukoripari hulladék stb.),
- ✚ Szerves hulladék a szolgáltató szektorból (zöldhulladék, ételmezeési, kórházi hulladék),
- ✚ Szennyvíz,
- ✚ Kommunális hulladék,
- ✚ Szelektált hulladék (fém, papír, műanyag, üveg stb.),
- ✚ Újrahasznosított hulladék („újráműanyag”, „újrapapír” termékek, inert hulladék anyagok, egyéb másodnyersanyagból származó termékek),
- ✚ Szennyvíziszap.

4. ábra: Mezőgazdasági megújuló energiaforrások

Forrás: Biró, 2009

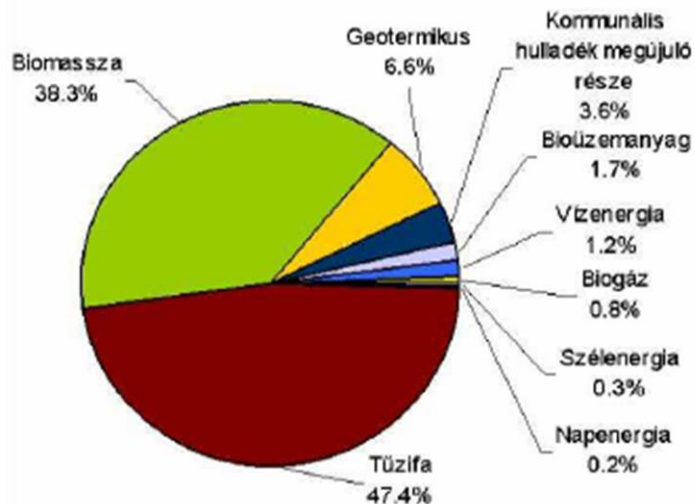
Amint a 4. ábrán is látható, a mezőgazdasági eredetű energiaforrásokat három részre oszthatjuk: folyékony bio-üzemanyagokra, szilárd biomasszára, és biogázra. A mező-és erdőgazdasági megújuló energiaforrások jelentős szerepet töltenek be a hazai energia és biomassza mixben.

A következő években kieső fosszilis energiahordozókat – amelyeket nem csak energiatermelés céljára, hanem vegyipari alapanyagként is széles körben hasznosítanak – megújuló energiákkal és nyersanyagokkal kell helyettesíteni. Másik aspektusa a kitermelés és a készletek csökkenésének, hogy felgyorsulnak az energiafelhasználás csökkentésére irányuló kutatások és fejlesztések is. Az előzőekből következik, hogy a mezőgazdasági és erdészeti biomassza jelentősége felértékelődik a megújuló nyersanyagok és energiahordozók között, amely új helyzetet teremt az agrárium nemzetgazdasági és világgazdasági szerepének megítélésében is, eltartott ágazatból fontos meghatározó ágazattá léphet elő (Fenyvesi-Hajdú, 2006).

A megújuló energiaforrások értékelésénél figyelembe kell venni a mindenkori biomassza potenciált és megoszlást, annak intervallum kereten belüli változó minőségi és mennyiségi jellemzőit. A 7. ábra a felhasznált és a potenciálisan felhasználható megújuló energiaforrásokat szemlélteti Magyarország esetében.

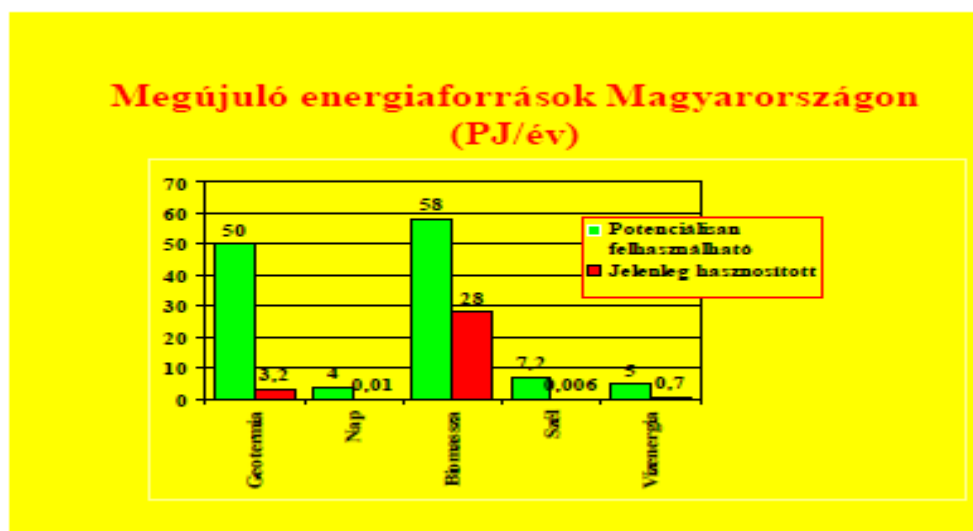
A biomasszából rendelkezésre álló energia az országos energiafelhasználás 25 %-át is kiteheti! A fenti mennyiségből a reálisan energetikai célra hasznosítható biomassza energiaértéke 96,7 PJ, amelynek területi eloszlását a 9. ábra mutatja. A melléktermékekből és hulladékokból energetikai célra valószínűleg felhasználható mennyiség az éves energiaigény 8 %-a.

6. ábra: A megújuló energiafelhasználás megoszlása Magyarországon, 2007

Forrás: KvVM adatok alapján saját szerkesztés, 2010

7. ábra: Megújuló energiaforrások Magyarországon

Forrás: Marosvölgyi, 2005

A fentiek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a megújuló energiaforrások, ezen belül a mezőgazdasági bioenergia és szegmensei jelentős részarányt képeznek az összenergia mixből.

az energiaellátás biztonságára és az energiapolitikai szolidaritásra vonatkozó európai uniós cselekvési tervre tesz javaslatot, amely kiegészíti az EU által az energiapolitika terén megfogalmazott három alapvető célkitűzés megvalósítása érdekében ez idáig elfogadásra előterjesztett intézkedéseket.

A „20-20-20” csomag elfogadásával az EU demonstrálta, hogy kész további jelentős lépéseket tenni egy fenntarthatóbb, biztonságosabb, nagyobb mértékben technológiaorientált energiapolitika felé, amely gazdasági növekedést idéz elő és munkahelyeket teremt az EU-ban.

3. A MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK MENNYISÉGI ÉS MINŐSÉGI FELMÉRÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE A MIKROTÉRSÉGBEN

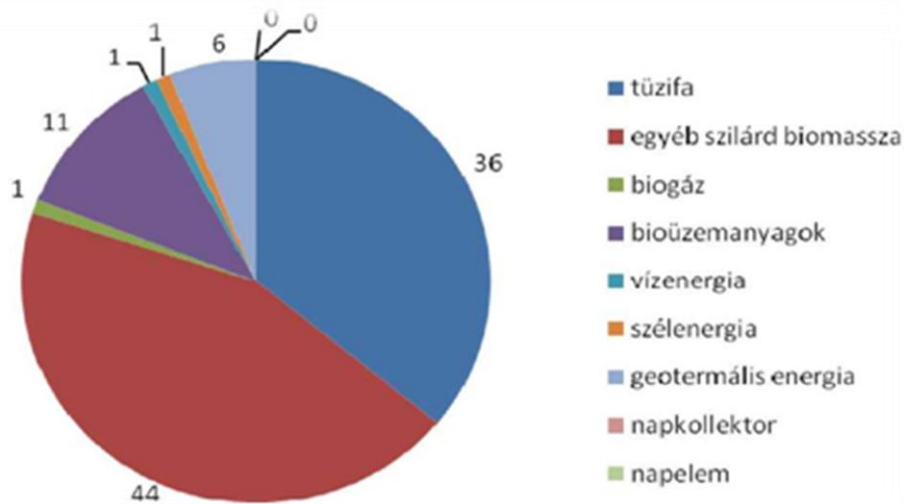
Amennyiben a mikrotérség energia potenciáljáról kellene számadást adnunk, a sort a hagyományos készleteink ismertetésével kezdenénk. A mikrotérségben rendelkezésünkre áll nagyobb mennyiségben lignit, kevesebb feketeszen és még kevesebb barnaszén, továbbá egy kevés kőolaj és földgáz. Azonban ezzel a felsorolásunk nem ért véget, hiszen itt vannak még a megújuló forrásaink: a vízi energia, a szél-, a napenergia, a rengeteg kommunális szemét és szennyvíz (iszap), amit nap, mint nap termelünk, a mezőgazdasági és erdei melléktermékek, valamint a geotermikus energia, amiben köztudottan jók lehetnénk.

A kedvező feltételek ellenére nemzeti energetikai lehetőségeink töredékét használjuk fel. Hazánk energetikai importfüggősége meghaladja az európai átlagot, a kőolajtermékek 89%-át, valamint a földgáz 83%-át importáljuk.

Az Európai Unió a 2008. január 30-án közzétett „Javaslat - Az Európai Parlament és Tanács irányelve a megújuló forrásokból előállított energia támogatásáról” dokumentumban Magyarország felé 2020-ra 13%-os megújuló energiahordozó részarányt elvárását határozott meg.

A gazdasági válság hatására és az azt követő különböző ütemű fejlődés miatt a hazai összes energia felhasználás 2020. évi értéke várhatóan a 992-1035 PJ/év intervallumban alakulhat. Ebből adódóan a 13%-os megújuló energia részarányunk 129 PJ/év-135 PJ/év közötti tartományba kell esnie. A 135 PJ/év megújuló energiafelhasználás eléréséhez az irányelvben bázisként meghatározott 2005. évi 49,9 PJ/év megújuló energiahordozó felhasználást 2,7-szeresére kell növelni 2020-ra. ⁴

A megújuló energia-felhasználás hazai megoszlását (%) az alábbi diagram szemlélteti:

⁴ Forrás: KHEM (2009): Előjelzési dokumentum a 2020-ig terjedő megújuló energiahordozó felhasználás alakulásáról

„A csatlakozási tárgyalások során Magyarország a megújuló energiaforrásokkal kapcsolatban elkötelezte magát, hogy 2010-ig a megújuló energiahordozóval megtermelt villamosenergia-felhasználás részarányát 3,6%-ra növeli - ezt az értéket hazánk már 2005-ben teljesítette.”⁵

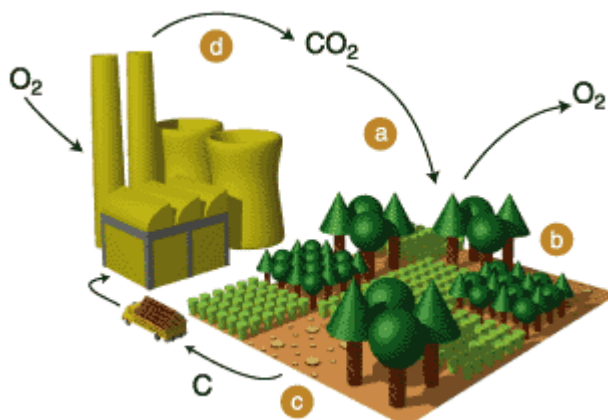
A fentiekben bemutatott vállalások kapcsán fontos megjegyezni, hogy a megújuló energia hazai részarányának növelése nem egyfajta felesleges - de a nemzetközi nyomás miatt elkerülhetetlen - feladat. Az átalakítás valójában annál inkább segíti a gazdaság fejlődését, talpra állását, minél előrehaladottabb, hiszen minél jobban elterjednek a megújuló energiát hasznosító technológiák, annál inkább csökken az importfüggőség és így az ezzel kapcsolatos állami kiadások is.

Továbbá az energiahatékonyság javítása, valamint a megújuló energiahordozó részarány növelése olyan eszközök, melyek egyszerre járulnak hozzá az ellátásbiztonsághoz, a versenyképességhez és fenntarthatósághoz, amelyek az európai uniós és a hazai energiapolitika legfontosabb stratégiai alapelvei.

A következőkben a megújuló-energiaforrások felhasználásának lehetőségét vizsgáljuk - a hazai lehetőségeket, hasznosítási irányokat figyelembe véve - mikrotérségi szinten.

Biomassza

A hazai gyakorlat alapján a biomasszából, csekély kivételtől eltekintve, közvetlen eltüzeléssel állítanak elő hő- és villamos energiát. A szilárd anyagokat legkézenfekvőbb eltüzelni, és a nyert gőzt, forró vizet vagy füstgázt hasznosítani hő-ellátásra, villamosenergia-termelésre, vagy kapcsolt energiatermelésre.

Biomassza felhasználási lehetőségei

Közvetlenül	Közvetve
Tüzeléssel: • előkészítés nélkül • előkészítés után	Kémiai átalakítás után folyékony üzemanyagként vagy éghető gázként • alkohollá erjesztés után üzemanyagként • növényi olajok észterezésével biodízelként • anaerob fermentálás után biogázként

Biomassza felhasználásának lehetőségei (Saját szerk.)

⁵ Forrás: KSH (2008): A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, Bp.

Az energetikai célra hasznosítható biomassza mennyiségének meghatározásához figyelembe vettük a mikrotérség már jelenleg is mezőgazdasági művelés alatt álló területeinek nagyságát és hozamát, az erdőterületek nagyságát és fahozamát, valamint az évente keletkező állati trágya mennyiségét.

A mikrotérség domborzati viszonyaihoz igazodóan a mezőgazdasági hasznosítású földterületeken vezető szerepet tölt be az erdőgazdálkodás. A gazdasági szervezetek túlnyomó részt erdőműveléssel, fakitermeléssel foglalkoznak. Az egyéni vállalkozások főként a szántóföldi művelést, kalászosok termesztését végzik és a gyepterületeken, illetve azokhoz kapcsolódóan állattartást folytatnak, bár számuk elenyésző.

A termőterületből 60%-ot képviselnek az erdők, ezt követi 25%-kal a szántó, jelentősnek mondható még a gyepterületek aránya, amely 13%. Az egyéb művelési ágak nem jellemzők. A mikrotérség szántóterületeinek átlagos aranykorona értéke 12,19 Ak/ha, ami nagyon alacsony.

Jelenleg az erdőművelésbe vont területeket vegyeskorú kemény- és lágylombos erdők, ill. az Upponyi-hegység térségében fenyőerdők borítják. A kistérség mezőgazdasági területei alacsony aranykorona értékűek, ezért indokolt is az erdőterületek arányának növelése, hiszen ezeken a területeken gazdaságtalan a szántóföldi növénytermesztés.

A mikrotérség adatbázisában található 2007-2008-as (hiányos) adatok alapján elmondható, hogy a szántó és gyepterület 38%-os arányt képvisel, ugyanakkor megjelenik az erdő mellett a gyümölcsös is. A vizsgált években történt változások során leginkább a szántó területének növekedését eredményezték, legnagyobb mértékben pedig az erdők csökkentek.

A helyzetelemzésből kiderült, hogy a mikrotérség domborzati viszonyaihoz igazodóan a mezőgazdasági hasznosítású földterületeken vezető szerepet tölt be az erdőgazdálkodás (60%). A kistérségben a klasszikus mezőgazdasági növények termesztése az alacsony termékenyséű talajok miatt nem versenyképes, az földek aranykorona-értéke többségében alacsony.

A zöldenergia helyzetet vizsgálva megállapítható, hogy a legnagyobb kiaknázatlan tartalék az erdészeti és növénytermesztő melléktermékek energetikai hasznosításában van. Ahhoz, hogy a mikrotérségben keletkező erdészeti és növénytermesztő melléktermékek biomassza potenciálját meghatározzuk, szükségünk lenne a vetésterületek megoszlására is.

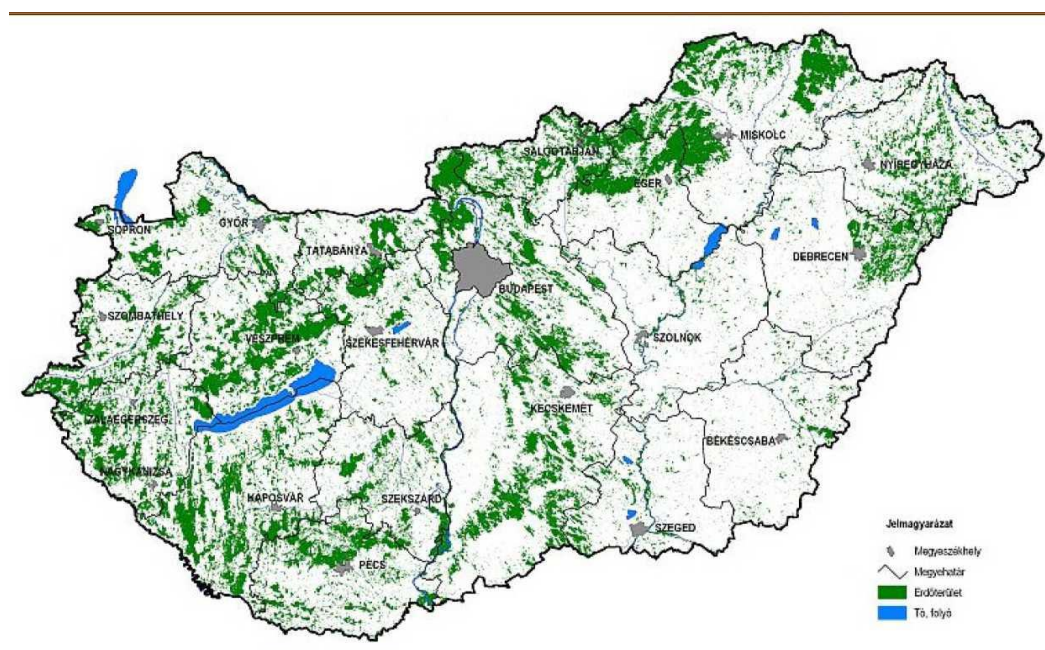
Az alábbiakban mutatjuk azokat a területeket, melyek bár lehetőségnek bizonyulnak, azonban mikrotérségi szinten nem valósíthatóak meg:

- *Gabonaszalma, kukoricaszár energetikai hasznosítása:* Mivel a gabonaszalmát és a kukoricaszárat is többféle célra használják ezért a rendelkezésre álló mennyiséget a hagyományos felhasználás becsült mértékével kell csökkenteni. A gabonaszalma esetében 50%-os alomfelhasználással és 10%-os talajerő-pótlással, a kukoricaszár esetében 10%-os talajerő-pótlással és 10%-os takarmányozási célú hasznosítással lehetne számolni. Azonban gabonaszalma és kukoricaszár a mikrotérségben igen csekély mértékben fordul elő, az is magánkézben, így ez a lehetőség nem biztosított.
- *Gyümölcs- és szőlőnyesedék energetikai hasznosítása:* A gyümölcsösök és a szőlő metszésekor keletkező nyesedék kezelésekor alapvetően kétféle megoldás közül választhatunk. A venyigét vagy a sorok között hagyjuk, s ott összezúzva bedolgozzuk a talajba, vagy összegyűjtjük és az ültetvényen kívül használjuk fel. A mikrotérség biomassza potenciáljának vizsgálatakor az utóbbi lehetőséget vizsgáltuk, azonban a nem számottevő a mennyiség, így számunka ez nem a megfelelő biomassza forrás.
- *Az állattenyésztés melléktermékeinek energetikai hasznosítása:* A mezőgazdasági tevékenység által előállított biomassza-mennyiségének jelentős részét állíthatná elő az állattenyésztés. Energetikai szempontból az állattenyésztésben keletkező

melléktermékek (trágya) mennyiségét és felhasználási lehetőségét vizsgáljuk. A biogáz előállításal nyerhető energia kiszámítása statisztikai adatok figyelembevételével történt. A biogáz üzem megvalósítását azonban befolyásolja az állattartó telep mérete, kitrágyázási technológiája, a képződő biotrágya elhelyezési lehetőségei. A gáztermelés hatékonyságát egyéb melléktermékek, elsősorban élelmiszeripari és vágóhídi hulladékok kofermentálásával lehet fokozni. A biogáz energetikai hasznosításának egyik legjelentősebb módja a kogenerációs erőművekben történő felhasználás (hő és villamos energia együttes termelése). A befektetés gazdaságosságát magas színvonalú kivitelezéssel, tökéletes hőszigeteléssel biztosíthatjuk. A biogáz gyártás során képződő hulladék hő hasznosítása, és a melléktermékként keletkező biotrágya értékesítése javíthatja a megtérülést. Azonban az állattenyésztés a mikrotérségben nem számottevő, így ez sem oldaná meg a biomassza előállítást.

Erdészeti fő és melléktermékek energetikai hasznosítása

Az erdőzetben megtermesztett faanyag vagy a faiparban kerül felhasználásra, vagy tűzifaként értékesítik, azaz a főtermék egy része energetikai hasznosításra kerül. Azonban energetikai szempontból nemcsak az erdészeti főtermék értékes, igen jelentős az erdészeti melléktermékek: gally, kéreg, faapríték, vágási hulladék mennyisége, melyet apadéknak neveznek. Emellett a fafeldolgozás során képződő melléktermékek (fűrészpor, faforgács) mennyisége is számottevő. A térség erdeinek nagy része az Északerdő Zrt. erdőzetének használatában van.

1. térkép: Magyarország erdőterületei: (Forrás: MGSZH Erdészeti Igazgatósága)

Az Északerdő Erdőgazdasági Zrt. kezelésében lévő összes terület 107 ezer hektár, melyből az erdőterület 103 ezer hektár, amely az ország erdőterületének 6%-át teszi ki. Erdeinek túlnyomó részét az Északi Középhegység erdőgazdasági tájcsoport keleti felének tájai ölelik fel. Azonban a mikrotérség erdőterületét nehéz meghatározni, hiszen erről korábban nem készült felmérés.

A tájcsoport domborzati, vízrajzi jellemzői, talajviszonyai igen változatosak, s ezekkel összefüggésben a hegyekkel és völgyekkel szaggatott tájak változatos képet mutatnak. Bár a jelenlegi erdőterületeken igen jó fejlődésű és nagy fatömeg hozamú állományokat is találunk, nagy területeket borítanak olyan állományok, amelyeknek fahozama nem kielégítő. Az őshonos fafajok közül a kocsánytalan tölgy, és a bükk foglalja el a terület 2/3 részét, s ugyanezek alkotják az élőfa készlet 69 %-át.

A fa újratermelhető nyersanyag és energiaforrás. A részvénytársaság az erdővel való gazdálkodást a törvény által meghatározott "fenntartható" módon gyakorolja. Hosszabbtávú erdőtervek szerint egyenletesen termeli ki a vágásérett erdőt, s a levágott állomány helyett folyamatosan újat hoz létre. A fiatal erdőt a vágásfordulóig előre meghatározott célok érdekében neveli. Ennek az ismétlődő körfolyamatnak a rendszeres és egyenletes eredményessége érdekében az ÉSZAKERDŐ Zrt. a természetszerű, természet közeli erdőgazdálkodásra törekszik, ezért szorgalmazza, elősegíti az erdők természetes felújítását.

Évente átlag 150-200, ha mesterséges erdősítést végez el, 600-700, ha új erdőt ad át, és 6000-7000 ha-on végez ápolási munkát. Fakitermeléssel érintett terület - az előhasználatokkal együtt - átlagosan 5000, ha évente, amelyről 230 ezer nettó m³ fa kerül letermelésre. A kitermelt fának 96 %-a kerül - hengeres állapotban, ipari vagy fűtési célra - közvetlenül piacra.

A Sajóvölgyi mikrotérségben a fent vizsgált biomasszából előállítható energia mennyisége nehezen meghatározható. A mikrotérség teljes, átfogó biomassza-potenciálját adatok és idő híján nem lehetett hiánytalanul felmérni. Azonban az erdőterületek 60%-a biztosítja az erdészeti melléktermékeket, mint a biomassza alapanyagát.

A felmérésből hiányoznak a lakossági és a közterületeken keletkező zöld hulladékokból (fanyesedék, fű, lomb), étkezési hulladékból, állati eredetű hulladékokból származó energia. Továbbá nem vizsgáltuk a kommunális szilárd- és folyékony hulladékból keletkező depónia- és biogáz potenciális mennyiségét, a növényi alkoholok és olajok energetikai hasznosításának lehetőségét.

Napenergia

A napenergia, mint megújuló energia hasznosításának kérdése országosan és helyi szinten is kiemelt feladatként kezelendő. Annak ellenére, hogy az érdeklődés és az igény folyamatosan növekszik a hazai napenergia hasznosításban rejlő lehetőségek kihasználatlanok.

„Szakértői becslések szerint a hazai besugárzási viszonyok alapján mintegy 1852 PJ napenergiát lehetne a mai technológiákkal évente hasznosítani (2006-ban az ország teljes energiafogyasztása 1152 PJ volt), ennek ellenére a 2006-ban Magyarországon megtermelt energia mindössze 0,15%-a származott a napenergiából.”⁶

Ennek az egyik oka, hogy hazánkban a támogatás mértéke nem érte el azt a szintet, ami az iparágat valóban jövedelmezővé tehetné. Ellenpéldaként szolgálhat Ausztria, ahol a napsütéses órák száma jóval a hazai alatt marad, mégis az állami beavatkozásnak köszönhetően mára több mint 3 millió m² napkollektor üzemel (Magyarországon 2008-ban 50-100 m² napkollektor üzemelt).⁷

⁶Forrás: KSH (2008): A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, Bp.

⁷Forrás: Dr. Somogyvári M.(2008): A napenergia hasznosításával kapcsolatos társadalmi attitűdök, Via Futuri- A napenergia-hasznosítás

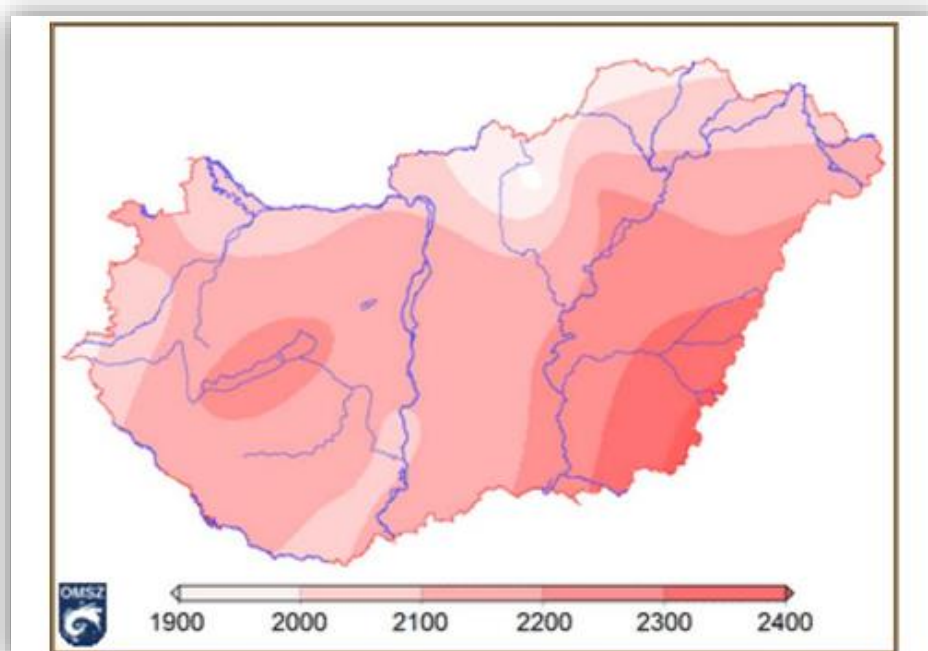

A napenergiás rendszerek terjedésének további gátat szabnak az energetikai monopóliumok, melyek a természeti környezet hosszú távú érdekeit figyelmen kívül hagyva a fosszilis energiákon alapuló gazdaságban érdekeltek.

A közvilágítás tekintetében a fejlesztések, korszerűsítések, a megújuló energiaforrások (napenergia) kihasználása mellett a hosszú távú, gazdaságos működés eléréséhez az önállóságra való törekvésnek is helyet kell adni. Folyamatos probléma az üzemeltető részéről a nem megfelelő karbantartás, melyet a saját irányítással ki lehetne küszöbölni. Ennek gazdaságosságát is vizsgálni kellene.

Az energetikai korszerűsítések, fejlesztések, alternatív energiahordozók népszerűsítését az önkormányzatnak fel kell vállalnia, nem csak gazdasági, lakossági szinteken, hanem már az iskolákban is, kidolgozva a környezeti nevelési programon belül az energetika kérdéskörét.

A fenti térképről leolvasható, hogy a Sajó-völgyi mikrotérségben a napsütéses órák száma 2000-2200 óra/év között mozgott a 2009-es évben, azonban az elmúlt

10 év átlagát figyelembe véve ez az érték még magasabb. Ilyen alapfeltételek mellett a napenergia termikus és fénylektromos hasznosításának gazdaságossági vizsgálata indokolt.

4. A MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK HASZNOSÍTÁSI KOMBINÁCIÓINAK KIDOLGOZÁSA MIKROTÉRSÉGI SZINTEN

Az alábbi fejezetben kívánjuk bemutatni azokat a megoldásokat, melyek alapul szolgálhatnak a megújuló energia típusának kiválasztására. Elsőként elkészítettünk egy SWOT analízist, mellyel szeretnénk felmérni a megújuló energia hasznosítására való áttérés lehetőségeit és veszélyeit, valamint erősségeit és gyengeségeit.

Az alábbiakban bemutatjuk az alternatív energiaforrások SWOT analízisét a mikrotérségre vonatkozóan.

Külső tényezők

					Biomassza hasznosíthatósága				
					Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi	
LEHETŐSÉGEK					A Sajó-völgyi mikrotérségben az önkormányzatok rengeteg zöld területtel rendelkeznek, melyeket folyamatosan karban kell tartaniuk. Ebből következik, hogy rengeteg nyesedéket, kaszálékot, melléktermékeket lehet gyűjteni.	A szóban forgó települések korábbi pályázatoknak köszönhetően jól gépesítettek, szinte mindegyik rendelkezik nagyteljesítményű traktorral, melyek segítenék a biomassza alapanyagok begyűjtését, szállítását, feldolgozását.	Erdők, legelők, szántók aránya magas, a klíma kedvez az erdők, mezők, legelőknek.	A munkaerő biztosítása nem okoz problémát, sok a szakképzetlen munkanélküli, akiket be lehet vonni egy ilyen programba.	
					Az önkormányzati területeken kívül nagy a külterület, mely szintén gondozásra szorul, sok az elbozotosodott, elburjánzott, régóta nem karbantartott terület, ahonnan sok nyesedék, apríték származhatna.	Nincsenek nagy távolságok, így csak 5-10 km-t kell megtenni a szállítás miatt, ami traktorral is kivitelezhető.	Környezetterhelő anyagok (pl. erdészeti és szántó hulladék, nyesedék stb.) energetikai célú felhasználása.	Humán erőforrások rendelkezésre állnak (magas munkanélküliség), korlátlan számú humán erő áll rendelkezésre.	
					További lehetőséget biztosítanak a vonalas létesítmények (vonat), az utak, a Sajó melletti területek, valamint a gátak, árterek is. Ezek karbantartásából is számos biomassza alapanyag	Olcsó a logisztika, a szállítmányozás.	Rengeteg az erdő, és azok melléktermékei, gally, bokor, bozót, nyesedékek, melyből könnyűszerrel lehet apríték, kaszálék, nyesedék.	Nem kell magasan kvalifikált munkaerő.	

	(bozótok, nyesedékek, bokrok, elhalt növényzet stb.) születhet.			
	Sok a gazdasági terület (szántó), aminek kicsi az aranykorona értéke. Ezekon a területeken például lehetne energiaerdőt telepíteni, és magángazdálkodók at bevonni.	Helyi-kistérségi faapríték ellátó rendszer kialakítása	Önkormányzati tulajdonú energiaerdő létesítése, amelyből 4-5 év múlva a faaprítékos kazán (vagy akkorra már kazánok) még gazdaságosabb alapanyag igényét tudnánk fedezni.	
Napenergia hasznosíthatósága				
	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
		A napelem előállítása, fajlagos költsége évről évre egyre kedvezőbb, így megtérülési rátája is egyre jobb.	Napsütéses órák száma viszonylag magas, 2000-2100 óra/év.	A lakosság egyre nyitottabb rá.
		A napelemmel működő technológia biztosítani tudja, hogy több ház, épület képes legyen összeállni egy közös napelemes rendszerrel.	A megújuló energiák terén, helyi szinten sokkal inkább az egyedi alkalmazásokat érdemes előmozdítani, hiszen a környezeti feltételek adottak (pl. napkollektor, napelem).	A közműellátás fajlagos költségei egyre drágábbak, amiért a fizetőképes lakosság folyamatosan csökken, így egyre többen gondolják úgy, hogy át kell térni az önellátásra.
		LED-es technológiával további előnyökre lehet szert tenni, pl. a közintézmények és a közterek megvilágítása is megoldást jelent.		
		A napenergia alkalmazása a		

		közvilágításban csökkentené az önkormányzatok költségeit. Továbbá a szennyvízátelölket is ki lehetne váltani napelemmel.		
VESZÉLYEK	Biomassza hasznosíthatósága			
	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
	Sok az elhanyagolt, nem vagy ritkán karbantartott terület, tisztítása időigényes.	Az önkormányzatok tulajdonában nincsenek kifejezetten a biomassza előállításához, felhasználásához szükséges gépek, mint bálázó, aprítógép.	Az energiahordozók, valamint az igénybe vett területek nem kellően differenciált támogatása mellett kedvezőtlen ökológiai és tájképi hatások léphetnek fel.	Addig képes életben maradni ez a modell, amíg van közmunkaprogram, közfoglalkoztatás. Piaci alapokra helyezve már nem tud működni.
	Nem minden külterület van az önkormányzatok tulajdonában, sokszor a tulajdonosok kiléte ismeretlen, vagy elérhetetlenek.	Jelenleg nincs energetikai pályázat, mellyel kivitelezhető lenne ez a fajta megújuló energia.		
		Az önkormányzatok nem tudják maguktól kigazdálkodni ezt a korszerűsítést, ez csak pályázat útján valósulhatna meg.		
	Napenergia hasznosíthatósága			
	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
	A napelemhez szükséges akkumulátorok nem bírják sokáig, 5-6 évente újat kell venni, ez egyrészt újabb költség, másrészt pedig környezetszennyező, mivel nem megoldott	A napenergia alkalmazhatósága nem minden településen biztosítható, az napsütéses órák száma nem mindenhol elég az effajta megújuló energia	A lakosságnak egyelőre nincs pénze megfinanszírozni a napenergia hasznosíthatóságának költségeit.	

		a használt akkumulátorok „megsemmisítése”.	hasznosítására.	
		Jelenleg nincs energetikai pályázat, mellyel kivitelezhető lenne ez a fajta megújuló energia.		Piaci alapon lehetetlen hitelt felvenni az ilyen irányú fejlesztésekre, önerőből viszont lehetetlen megvalósítani.

Belső tényezők

Biomassza hasznosíthatósága				
ERŐSSÉGEK	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
	A mikrotérség jelentős kiaknázatlan megújuló energia potenciállal rendelkezik.	A fosszilis energiahordozók árának növekedése révén folyamatosan növekszik a megújuló energiaforrások versenyképessége, ezáltal csökken az ára.	Kedvező természeti adottságok egyes megújuló energiaforrások felhasználása területén.	Új munkahelyek teremtése (különösen a biomassza felhasználás területén)
	Megfelelő kapacitás a megújuló energiaforrás terén.	A fosszilis energiahordozók árának növekedése és beszerzési nehézségei elősegíthetik a környezetbarátabb megújuló energiaforrások hasznosításának felfutását, fokozzák a bioenergetika jelentőségét.	A káros anyag kibocsátás csökkentése, továbbá környezetterhelő anyagok (pl.: szennyvíziszap, állati-, vágóhídi hulladék) energetikai célú felhasználása (biogáz termelés) következtében javuló környezeti mutatók.	A bioenergetika hozzájárul a mezőgazdasági struktúra megváltozásához (kedvezőbb vidéki életminőség, a lakosság helybenntartása révén).
	Karbantartott legelők, erdők, szántók lesznek.	A mikrotérség jelentős mértékű uniós forrást fordíthat energetikai, környezeti és klímavédelmi célokra.		A közfoglalkoztatottak már most rendelkezésre állnak a projekthez, létszámuk bármikor bővíthető.

	A mikrotérség biomassa potenciálja magas.	A települések viszonylag kis mérete előny lehet a távhőrendszer fejlesztésénél, bővítésénél (több közintézmény bevonásával).		Növekvő érdeklődés és igény a megújuló energiaforrások felhasználásában
		A települések rendelkeznek traktorral.		Közmunkások intenzívebb bevonása az energiagazdálkodásba.
		Fosszilis energiafelhasználás csökkenése.		
	Napenergia hasznosíthatósága			
	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
	Kedvező napenergia potenciál.	Alacsonyabb energiaköltségek lépnek fel.	Kedvező természeti adottságok egyes megújuló energiaforrások felhasználása területén.	Növekvő érdeklődés és igény a megújuló energiaforrások felhasználásában
	Alternatív, megújuló energiahordozók kihasználása, közvilágításhoz, napelemek, LED technológia.			
GYENGESEGEK	Biomassa hasznosíthatósága			
	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
		Teljesen hiányzik a térségben az állattartás, így az állati melléktermékekből nem lehet előállítani biomasszát.	Hiányoznak a megbízható, széles szakmai körben elfogadott hazai megújuló energia potenciál felmérések.	A társadalom környezettudatosságának hiánya, bizalmatlanság és információhiány a megújuló energia alkalmazásával kapcsolatosan.
		Az önkormányzatok a biogázt sem tudják	Nehezen sikerül összhangot	Alacsony a megújuló energiaforrásokat

	előállítani.	biztosítani a biomassza alapanyagok és a felhasználási igények között. A fel nem használt alapanyag megfelelő tárolása költséges, e nélkül viszont fennáll a berothadás veszélye, ami nagyobb környezetszennyezéssel járhat, mint a fosszilis energia felhasználás.	használók aránya az energiafelhasználásban.
	Az önkormányzatok a bioethanol sem tudják előállítani, mert nem természetnek olyan növényeket, melyek erre alkalmasak lennének.	Nincs tároló kapacitás.	A társadalom környezettudatossága alacsony.
	Jelenleg alacsony a megújuló energiaforrások részesedése az energiafelhasználásban.	Biomassza alapanyag ellátási problémák lépnek fel a növekvő energetikai igények egyidejű kielégítése miatt, ami az aszimmetrikus támogatások fennmaradása esetén egyes felhasználásokat ellehetetlenít.	
	A földgázár-támogatás a megújuló hőpiaci felhasználását nem ösztönzi, és ez ellen hat a zöld áram termelés aszimmetrikus támogatása is.		

		A zöld áram támogatási rendszere kevésbé hasonlít a nyugat-európai támogatott árú, kötelező átvételi rendszerekhez, az „egyedi” magyar megoldás viszont nem lehet az elvárt mértékben transzparens, így növeli a befektetői kockázatot.		
Napenergia hasznosíthatósága				
	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
		Közvilágítás üzemelése korszerűtlen, fejlesztésre szorul.	Hiányoznak a megbízható, széles szakmai körben elfogadott hazai megújuló energia potenciál felmérések.	A társadalom környezettudatosságának hiánya, bizalmatlanság és információhiány a megújuló energia alkalmazásával kapcsolatban.
		Forráshiányos önkormányzatok.		Információhiány és bizalmatlanság a megújuló energiaforrások alkalmazásával kapcsolatban.

A SWOT analízis egyértelműen rávilágít arra, hogy a mikrotérségben a biomassza és a napenergia jöhet csak szóba, mint megújuló energiaforrás. Továbbá arra is fény derül, hogy jelenleg munkanélküli tömeget képes bevonni a rendszerbe.

A kistérség foglalkoztatási és megélhetési profilját a mezőgazdasági termelésből, valamint a zöldség- és gyümölcsstermesztésből adódó ciklikusság, a napszámos munka mély társadalmi beágyazottsága jellemzi. Miután sem a térség mezőgazdasági vállalkozói, sem az önkormányzati vezetők nem érdekeltek a napszámos munka preferálásában, a települések többsége a közfoglalkoztatás és a szezonális munka összeegyeztetésére törekszik.

Azok az önkormányzatok tudtak valamelyest előrelépni a bővülő közfoglalkoztatás adta lehetőségekkel, amelyek eleve jobb helyzetben voltak, míg azokon a településeken, ahol hiányoznak a kvalifikált szakemberek és az intézmények, a közfoglalkoztatás tartalma szinte csak a közterületek rendben tartására korlátozódik.

A vizsgált települések önkormányzatainak közfoglalkoztatási gyakorlata igen eltérő; általában azt mondhatjuk, hogy azok az önkormányzatok tudtak valamelyest előrelépni a bővülő

közfoglalkoztatás adta lehetőségekkel, amelyek eleve jobb helyzetben voltak, ahol a településen található valamiféle innovatív kezdeményezés, vállalkozói szellem. Ebből következően e települések eltérő gazdasági lehetőségei, adottságai alapján a közfoglalkoztatások is igen széles skálán mozognak. A legtöbb helyen a közfoglalkoztatás tartalma nem változott, az önkormányzatok csak és kizárólag a törvényi kötelezettségnek próbálnak megfelelni. Ugyanakkor a település társadalmi összetételének valamint az önkormányzati intézmények és szolgáltatások mennyiségének és minőségének függvényében különbségeket találunk.

Azokon a településeken, ahol nincsenek szakmunkások sem, illetve nincsenek, vagy alig vannak intézmények, a közfoglalkoztatás tartalma szinte csak a közterületek rendben tartására korlátozódik. A közfoglalkoztatottak kényszerűen magas száma miatt e munkáknak alig van tartalma, nyilvánvaló, hogy ezek a tevékenységek senkit sem közelítenek a munka világához. És erre lehetne megoldás a közfoglalkoztatottak bevonása a megújuló energiák (elsősorban a biomassa) hasznosításában.

4.1. A biomassa hasznosítási lehetőségei

Az előző fejezetben a Sajóvölgyi mikrotérségben hasznosítható megújuló energiaforrások felmérésre kerültek. Ez alapján megállapítható, hogy a mikrotérség, egyik fő megújuló energiaforrása a biomassa lehet. A mikrotérség a biomasszában rejlő potenciális lehetőségeit messze nem használta ki, az alapanyagok és felhasználási módok széles skálája áll rendelkezésünkre.

A mikrotérség megfelelő környezet a biomassa megtermelésére, ezért a korunk kihívásaira adott válasz egyben lehetőség is a mezőgazdaságnak, a vidéki térségeknek. Lehetőség a termelési és piaci struktúra diverzifikálására, új termékpályák megjelenésére, a kedvezőtlen termőhelyi adottságú területek racionális hasznosítására, a melléktermékek és hulladékok felhasználására, a helyben történő felhasználással az energiaköltségek csökkentésére, a növekvő árú gáz kiváltására. A mezőgazdaság és vidékfejlesztés területén az egyik fő cél a termelői jövedelmek megőrzése, a hozzáadott érték növelése, a vidéki életszínvonal javítása.

Az agráriumnak a megújuló energiaforrások területén az alapvető feladata, hogy biztosítsa a bioenergia felhasználás növeléséhez a megfelelő mennyiségű és minőségű alapanyagot. Ez egyben új értékesítési perspektívákat, lehetőségeket jelent. Ezért a rendelkezésre álló eszközökkel nem csak az alapanyag-termelést, hanem azok termelők által történő elsődleges feldolgozását, a helyben történő felhasználást is ösztönözni kell. Ennek célja elősegíteni, hogy a mezőgazdaság az alapanyag termelésén túlmutatva, tovább tudjon lépni a feldolgozás és a felhasználás lépcsőfokán. A termékpályán való többfunkciós megjelenés többletbevételt és hozzáadott érték növelést jelenthet a gazdálkodók, a gazdasági szereplők és a társadalom számára egyaránt. A megújuló energiaforrások alkalmazása lehetőséget teremt a mezőgazdasági szerkezetátalakításra, a jövedelmek növelésére a termelési többlet piacépes terméké konvertálásának útján.

A mező- és erdőgazdasági eredetű megújuló energiaforrások hatékony felhasználásának növelése, a mikrotérségi energiaellátás biztonságának fokozása és forrásainak diverzifikálása alapvető feladatunk. Feladatunk továbbá a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének növelése érdekében, a fenntartható fejlődés, a vidéki foglalkoztatás megtartása és bővítése, az önkormányzati intézmény-fenntartási költségek csökkentése, valamint a környezet- és természetvédelem szempontjainak figyelembe vételével a megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos stratégiák összehangolása. Előzőek okán fontos a bioenergia hasznosságát és fontosságát helyi szinten is koordinálni. Álláspontunk szerint pesszimista 13%-os vállalással ellentétben a hazai potenciálok sokkal nagyobb mértékben állnak rendelkezésre. Meg kell azonban különböztetnünk a rendelkezésre álló és az optimálisan felhasználható biomasszát, melyet szemléletesen a 10. ábra mutat be (Stratégia, 2008).

10. ábra: Szakértői becsléseken alapuló megújuló potenciál

Szakértői becsléseken alapuló potenciál		
Aktív szoláris termikus potenciál	49	PJ/év
Passzív szoláris termikus potenciál	38	PJ/év
Szoláris termikus potenciál mg.	16	PJ/év
Szoláris fotovillamos potenciál	1749	PJ/év
Vízenergia potenciál	14,22-14,58	PJ/év
Szélenergia potenciál	533	PJ/év
Biomassza-energetikai potenciál	180-220	PJ/év
Geotermális energetikai potenciál	64	PJ/év
Magyarország teljes megújuló energetikai potenciálja	2665-2790	PJ/év
E potenciál reálisan hasznosítható mértéke (a hazai energiafelhasználás 20%-a)	405 – 540	PJ/év

Forrás: Bíró - Fenyvesi - Hajdú, 2010

A szakértői becsléseken alapuló potenciál (405-540 PJ/év) is arra enged következtetni, hogy az EU által előírt 2020-as 20%-os megújuló részarány megfelelő stratégiával fokozatosan teljesíthető.

A biomassza becslés vonatkozásában kiemelt figyelmet kell szentelni a BIOMASSZA - TALAJ - ENERGIA összefüggéseinek, valamint termőhelyi és közigazgatási térszervezésben való illesztésének. A termőhelyi és térszerkezeti adottságok nagyban befolyásolják a biomassza minőségi és mennyiségi paramétereit (PJ/ha).

4.1.1. A biomassza közvetlen égetéssel történő hasznosítása

A biomassza energetikai hasznosításának egyik nagy előnye, hogy a biomasszák olcsóbbak, mint a fosszilis tüzelőanyagok. Azonban azt is látnunk kell, hogy a különböző típusú, egyedi és a központi berendezésekben felhasználható biomasszák árai igen széles sávban eltérnek. Ebben szerepet játszik, hogy termelésük, összegyűjtésük és előkészítésük során mennyi üzemanyagot (gázolajt) használunk fel.

	Használt primerenergia	Primerenergia hő ára (Ft/GJ)
Földgáz egyedi és távfűtés, erőmű esetén	földgáz	3600
Biomassza egyedi fűtésben	biomassza: 2200 Ft/GJ 4% gázolaj*: 300 Ft/GJ	2500
Biomassza távfűtés és erőmű esetén	biomassza: 800 Ft/GJ 2% gázolaj*: 150 Ft/GJ	950

Az egyes energiaellátási technológiák esetén figyelembe vehető primerenergia-árak

(Forrás: Büki G, 2010)

A fenti táblázatban a földgáz és a biomassza alapú hőellátási technológiák esetén figyelembe vett primerenergia-árakat adtuk meg. A táblázat becsült adatai érzékeltetik, hogy nemcsak a földgáz és a biomassza között van nagy árkülönbség, hanem lényegesen eltérhet az egyedi és a távhőellátásban felhasználható biomassza ára is. (Az adatok tájékoztató jellegűek, amit a piaci hatások befolyásolnak.)

A biomasszát elsősorban a hőellátásban érdemes felhasználni, amelynek útja és lépései a következők:

1. egyedi fűtésben földgázzal biomasszára átállás
2. biomassza fűtésben egyedi helyett távfűtés kiépítése
3. biomassza alapú távfűtés bázisán kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása

Biomassza-hasznosítás esetén a távhő ellátást az indokolja, hogy a nagyobb berendezésekben többféle, kisebb előkészítettségű biomassza eltűzelhető, ezek ára is kisebb. A biomassza távhő rendszer létrehozása különösen indokolt meglévő földgáztűzelésű távhő rendszerrel szemben, mert ebben az esetben az évi tüzelőköltés-megtakarítás maradéktalanul jelentkezik, de a meglévő távhő rendszer nem igényel beruházási többletköltséget.

A már kiépült biomassza alapú távhőrendszer fejlesztésének lehetséges következő lépése a kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása. A szóba jöhető technológiák a következők: külső hevítésű Stirling-motor, ellennyomású vízgőzerőmű, Organic Rankine Cycle (ORC) technológia valamint Kalina körfolyamatú fűtőerőmű, melyeknél a mennyiségi határfokában nincs lényeges különbség, az elérhető kapcsolt energiaarány a 0,2-0,3 között változik⁸.

4.2. A napenergia hasznosítása

Mivel a Sajó-völgyi mikrotérség az ország egyik magasabb napfénytartamú (2000 óra/év felett) területén található, ezért a napenergia hasznosításának kérdése kiemelt feladatként kezelendő. A következőkben a napenergia hasznosításának lehetőségeit vizsgáljuk.

A napenergia aktív hasznosításának alapvetően kétféle formája ismert, a fototermikus és fotovoltaikus eljárás. A fototermikus eljárás során a napenergiát a folyadék vagy levegő közeget áramoltató napkollektor révén közvetlenül hővé alakítjuk, és leggyakrabban meleg víz előállítására használjuk fel. A fotovoltaikus megoldás során a napenergiát közvetlenül villamos energiává napelem segítségével alakítjuk át. Mindkét esetben a legnagyobb problémát a begyűjtött hő- illetve villamos energia tárolása jelenti. A napkollektoroknál a közegtől függően tároljuk a hőenergiát, víz esetében a leoptimalisabb megoldás egy megfelelően szigetelt tartály. A napelemek esetében a villamos energiát vagy akkumulátorokban tárolhatjuk, vagy a szükséges engedélyek megszerzése után feltápláljuk a közcélú hálózatra.

A termikus napenergia hasznosítás három területen alkalmazható:

- 1) Meleg víz előállítása
- 2) Szárítás
- 3) Növényházak fűtése

⁸Bükki Gergely (2010): Biomassza hasznosítás az épületek energiaellátásában

A fotovoltaikus rendszerek azokon a helyeken élvezhetnek prioritást, ahol kiépített energiahálózat nem áll rendelkezésre. A Sajóvölgyi mikrotérség tanyavilága ebből a szempontból lehetséges alkalmazási terület.

A napfényt közvetlenül villamos energiává alakító fotovillamos modulok az összegyűjtött energiát akkumulátorokban, vagy a víz helyzeti energiájaként tárolják, majd azt éjszaka, vagy gyenge besugárzás esetén használják fel.

Az alábbi módon használható fel:

- hálózattól távol eső tanyák, gazdaságok, épületek, istállók, raktárak villamos energiával történő ellátása
- öntözés, vízszivattyúzás, állattartó telepek vízellátása
- villanypásztor működtetése

5. AZ OPTIMÁLIS ENERGIA-ELŐÁLLÍTÁSI ÉS HASZNOSÍTÁSI KOMBINÁCIÓ KIVÁLASZTÁSA

Az előző fejezetekben felmérésre és értékelésre kerültek a mikrotérségben fellelhető és hasznosítható megújuló energiák, ami alapján kiválaszthatók a felhasználói igényeknek megfelelő megújuló erőforrások, illetve azok optimális kombinációja. A következőkben felhasználói oldalról vizsgáljuk a megújuló energia előállításának és hasznosításának kérdését, és meghatározzuk az intézménynek megfelelő megújuló erőforrásokat.

5.1 Intézmények energiaellátása

Az elmúlt időszak gazdasági válsága nehéz helyzetbe hozta a mikrotérség önkormányzatait. Több település szorul ÖNHKI támogatásra. Nehezíti a helyzetet a folyamatosan emelkedő működési költség, amelyek közül kiemelkedik az energiaköltség. Ilyen körülmények között minden önkormányzat alaposan megfontolja, hogy miként tud az energiával takarékoskodni. Nem kétséges, hogy az árak drasztikus emelkedése mellett a hagyományos energiahordozók elfogyásának a kérdésével előbb-utóbb szembe kell nézni, a kérdés az, hogy mikor és kinek mit kell tennie. A műszaki kutatás, fejlesztés dolga világos. Olyan új technológiákat, eszközöket kell kidolgozni, amelyek megfizethető módon, biztonságosan állítják elő a szükséges energiát. Az állam feladata is világos. Mindezt elő kell segíteni, finanszírozni kell, legalább is addig, amíg az ágazat saját lábára nem áll. De mit tehet az önkormányzati szféra, mit tehet egy önkormányzat? Erre keressük a választ az elkövetkezőkben.

Az energiahatékonyság javítása, a megújuló energia előállítása és alkalmazása terén az állam szerepe elsődleges, hiszen az ő kezében van a törvényhozás, a szabványosítás, az ellenőrzés, esetenként az árszabályozás, a környezetvédelmi kontroll, a gazdaság irányítása, a fejlesztési irányok meghatározása, az alap kutatások finanszírozása, az adóztatás, és még lehetne sorolni azokat az eszközöket, amelyekkel az energia előállítást és felhasználást alapvetően tudja befolyásolni.

Az energia felhasználás, az energiatakarékosság, a megújuló energia alkalmazásánál egy önkormányzatnak több területen van szerepe és feladata:

- Az önkormányzat közvetlen energia felhasználóként jelenik meg a közvilágításról való gondoskodásnál, az önkormányzati intézmények fűtésénél, a világítás, a használati meleg víz

és a közétkeztetés energiaszükségletének biztosításánál. Az energiatakarékosság lehetőségei és eszközei az:

- intézményi fűtéskorszerűsítés, bioenergia alkalmazása, központi és helyiségenkénti szabályozás, ellenőrzés
- épület felújítás, nyílászárók szigetelése, cseréje, falak, födémek hőszigetelése
- épületvilágítás korszerűsítése
- település közvilágításának korszerűsítése, energiatakarékos világítótestek, éjszakai, részleges teljesítménycsökkentés
- energiatakarékos eszközök és berendezések alkalmazása (pl. konyhatechnika, információtechnika)
- napenergia felhasználása használati melegvíz előállítására, nyári időszaki létesítményeknél (uszoda, strand, napközis tábor) vagy egész évben folyamatosan működő intézményeknél (szociális otthon)
- napenergia hasznosítása a napközbeni irodai villamos fogyasztók ellátására (klímaberendezések, informatikai eszközök)
- Az önkormányzat a közvetlenül elsősorban távfűtés biztosításával állít elő energiát. Természetesen itt energiafogyasztóként is megjelenik, hiszen az energia átalakításról van szó, de a megtermelt hőt tovább adja a fogyasztóknak. A távfűtés energiaigényének csökkentésére ugyancsak több lehetősége van:
 - Távfűtő mű energiatakarékos felújítása, kazánok hatásfok növelése, füstgáz rejtett energiájának kinyerése, változó tömegáram, időjárásfüggő szabályozás, ellenőrzési rendszer alkalmazása
 - Kapcsolt hő és villamos energia előállítása, gázmotor-generátor beépítése
 - Megújuló energia alkalmazása, napenergia használati melegvíz előállításra, biomassza tüzelés, termál energia alkalmazása
- Az önkormányzatnak jelentős eszköztár áll rendelkezésére, amellyel közvetetten tud hatni az energiafogyasztóra. Ezek közül a legjelentősebbek a:
 - Rendezési tervi, építéshatósági eszközök, épületek felújításánál, építésénél energiatakarékossági szempontok érvényesítése
 - energiahatékonysági pályázatok támogatása, szervezése, együttes részvétel
 - helyi közlekedés optimalizálása, tömegközlekedés támogatása
 - Lakossági fűtéskorszerűsítési, épület energiatakarékos felújítási,
 - megújuló energia alkalmazására vonatkozó törekvések elősegítése, támogatása

Amint a nem teljes körű felsorolás is mutatja, egy önkormányzat jelentős befolyással rendelkezik a település energia felhasználására. Az önkormányzatok egyre inkább felismerik az energiahatékonyság javításán rájuk váró feladatokat, elkészítik az energetikai koncepciót, és törekednek szakértők igénybevételére. Az elmúlt években jelentős pályázati források nyíltak meg az épületek energiatakarékos felújítására, korszerűsítésére, melynek keretén belül nemcsak a fűtőberendezések korszerűsítése, szabályozhatósága, hanem az épületek komplex hőszigetelése és a világítás korszerűsítése is megtörtént egyes településeknél. Egyre több önkormányzat gondolkozik a megújuló energia alkalmazásán is.

A Sajó-völgyi önkormányzati intézmények megújuló energiára történő átállásának vizsgálata hangsúlyos eleme a tanulmánynak, hiszen az önkormányzatok költségvetésére rendkívüli terhet ró az intézmények fűtése, illetve áramellátása.

A Sajó-völgyi mikrotérség önkormányzati intézményeinek fűtése néhány kivételtől eltekintve földgázra alapozott. Óriási költségmegtakarítást és nem elhanyagolandó foglalkoztatási lehetőséget jelentene ezeknél az intézményeknél a földgázon alapuló fűtés megújuló energiával (biomasszával) való kiváltása.

Életbevágó kérdés a szűkös anyagi forrásból gazdálkodó önkormányzatok számára létesítményeik költséghatékony üzemeltetése, és a megújuló energiaforrások minél szélesebb körű felhasználása, hiszen ez tudná biztosítani az önkormányzatok hatékonyabb költséggazdálkodását.

5.1.1 Biomasszára alapozott hőellátás

A mikrotérség megújuló energia-potenciáljának vizsgálata alapján megállapítható, hogy a térség biomassza kapacitásai kihasználatlanok. A térségben keletkező erdészeti és növénytermesztési fő és melléktermékekre, valamint a nyesedékre és szőlővenyigéire alapozott fűtési rendszerek kiválthatják a költséges földgáz alapú fűtést. A rendelkezésre álló alapanyagok szervezett begyűjtése, feldolgozása nagy mennyiségű élőmunkát igényel, ezáltal a biomasszára alapozott fűtési rendszerek hozzájárulnak a mikrotérség munkanélküliségének mérsékléséhez, így a közfoglalkoztatottak alkalmazása is indokolt.

A rendszer fejlesztésének nyilvánvalóan anyagi korlátai vannak, az elméleti fejlesztési lehetőségeket korábban kifejtettük. Az átállás kiindulópontja a meglévő gázalapú rendszer működési formája. Azokon a településeken ahol a közintézmények egyedi, kis teljesítményű gázkazánokkal üzemelnek, célszerű a bála, apríték és pellet-, vagy brikettfűtésű kazánokra való átállás. A helyi fűtőművel rendelkező településeken pedig viszonylag egyszerűen megvalósítható a faapríték, esetleg szalmabála alapú fűtés.

Mikrotérségünk 11 települése közül mindössze 1 település rendelkezik biomassza tüzelésű (bála) kazánnal. Azonban a többi településen is alakíthatnának ki biomassza tüzelésű fűtőműveket, esetenként csak egy-egy épületcsoportra, de lehetne az egész település ellátására. A fahulladéokra alapozott 1200 kW-os távfűtőmű képes lenne akár 86 lakást és kb. 11 közintézményt ellátni. A szükséges biomasszát a környéken a közfoglalkoztatottak munkájával lehetne biztosítani. Magyarországon évente mintegy 1.5 millió m³ fa marad az erdőkből, mint vágási maradék, a magyarországi erdők 6%-a van az Északkeleti kezelésében, ebből kiindulva, akkor kb. 90 ezer m³ fa vágási maradékról beszélhetünk. Ha a kifejezetten energetikai célú ültetvényeket nem is vesszük számításba, akkor is jelentős kihasználatlan tartalék található a mikrotérség erdeinkben.

Feltehetően lehetne még sorolni a példákat, és maga a fa, vagy mezőgazdasági melléktermék sem minősül újdonságnak, de alkalmazásánál a fenntarthatóság szempontjait fokozottan figyelembe kell venni. Nagyon fontos az, hogy az alapanyag ellátás hosszú távon, gazdaságos szállítási távolságon belül biztosítható legyen. A 10-20 km-es szállítási távolság csak viszonylag kis mennyiség ellátására elegendő területen valósítható meg, emiatt nagy fogyasztókat, pl. egy nagyobb település több intézménye csak jelentős szállítási költségnövekedéssel látható el. Hosszútávon aggályosak nagyteljesítményű biomasszára alapozott erőművek, mivel a nagy, olykor 50-100 km-es szállítási távolságok nagyon megemelik az egyébként olcsó biomassza, fahulladék, szalma árát, és akkor még nem beszéltünk a szállítás környezetszennyező hatásairól. Szerencsére itt 5-10 km-es távolságokról beszélhetünk, így a logisztika könnyen kivitelezhető.

Nagyon fontos az önellátás kérdése, az esetben, ha az önkormányzat ki van téve a piaci viszonyoknak, a biomassza ára is követi az egyéb energiahordozó árát, könnyen elszakadhat a

termelési költségektől. Míg a saját tulajdonú biomassza termelés, saját tulajdonú területen nemcsak az ár stabilitását jelenti, hanem hosszú távú munkát is biztosít az embereknek.

Amint az elmondottak bizonyítják egy település költségvetésében számottevő az energia költsége, a megtakarításra irányuló törekvések jelentős eredményeket hoznak. A lehetőségek azonban távolról sincsenek kihasználva, ennek oka a forráshiány mellett a jól képzett szakemberek hiánya az önkormányzati szférában. Települési energetikus alkalmazását csak a nagyobb önkormányzatok engedhetik meg maguknak, a kisebbeknek, főleg a mai megszorításokkal terhes időszakban nincs rá pénzük. A megoldás a körjegyzőség, vagy a falugazdász hálózat mintájára a körzeti, vagy kistérségi energetikusi rendszer kialakítása lenne. Ehhez azonban szükséges az állami akarat és támogatás. Az energetikusi hálózatra a későbbiek folyamán ráépíthető lenne egy mikrotérségi energia ügynökség is, amely nemcsak az önkormányzatok, hanem a lakosság és a közmű szolgáltatók számára is biztosítana energetikai szaktanácsadói, tervezői, szervező tevékenységet. A kistérségi energetikus, ill. az ügynökség dolgozná ki, hangolná össze a térség, ezen belül az egyes települések energetikai koncepcióját, vizsgálná a pályázati lehetőségeket, segítene a pályázatok megvalósításában, ami jelentősen hozzájárulna az energia hatékony felhasználásában, a széndioxid kibocsátás csökkentésében, végső soron enyhítené a klímaváltozás hatásait.

5.1.1.1 Egyedi, biomasszára alapozott hőellátás

Azokon a településeken ahol nincsen kiépített hőközpont, valamint az intézmény mérete sem igényel nagyobb hőkapacitást, célszerű a meglévő rendszert biomasszára alapozott egyedi fűtőrendszerre váltani.

Az alkalmazott tüzelőanyagok lehet faapríték, pellet vagy brikett. Napjainkban kedvelt tüzelési forma a pellet tüzelés, melynek fő előnyei a kényelem és a jó szabályozhatóság, melyeket a korszerű pelletkazánok képesek nyújtani. Azonban a kényelemnek viszonylag magas ára van. A pellet tüzelés hozzávetőleges költsége 2650 Ft/GJ, ami költségghatékonyabb a földgáz 3600 Ft/GJ áránál. A rendszer üzemeltetésekor kalkulálni kell az előforduló mechanikus problémákkal (pl.: elakadás), valamint a keletkező hamu ürítésével. Gazdaságossági szempontból a tűzifával történő fűtés kedvezőbb, azonban ebben az esetben magasabb az élőmunka ráfordítás.

A tervezéskor egy 400 m³ légtérfogatú ingatlannal számoltunk, melynek maximális hőigénye 10-12 kW.

Egyedi, biomasszára alapozott hőellátás adatai		
Mutató	Mértékegység	Adat
Beépített teljesítmény	kW	20
Bruttó megújuló energiafelhasználás	MWh/év	30
Hasznos hőenergia termelés	MWh/év	24
Beruházási költség	M Ft	1,25
Üzemeltetési költség		
Változó energiahordozó költségek	M Ft/év	0,168
Egyéb változó költségek	M Ft/év	0,026
Állandó költségek	M Ft/év	0,012
Összes üzemeltetési költség	M Ft/év	0,206
ÜHG kibocsátás csökkentés	t/év	5,7

Egyedi, biomasszára alapozott intézményi hőellátás adatai (Forrás: Nemzeti Megújuló Energiahasznosítási Cselekvési Terv, 2010)

5.1.1.2 Központos hőellátás biomasszára alapozva

A biomasszára alapozott hőközpontok esetében a lehetséges fogyasztói csoport számát a település adottságai, nagysága határozza meg. A projektből megvalósítható iskolák, óvodák fűtése. A technológia hatékonyan alkalmazható abban az esetben, ha a településközpontban kialakított fűtőműre több intézmény, illetve más fogyasztók is rákapcsolódhatnak.

Az felhasznált tüzelőanyag továbbra is faapríték, pellet esetleg brikett.

Az alábbi példában bemutatott adatok két iskolára vonatkoznak, melyek fűtését egy közös hőközpontból oldották meg, pellet tüzeléssel.

Központi, biomasszára alapozott hőellátás adatai		
Mutató	Mértékegység	Adat
Beépített teljesítmény	kW	700
Bruttó megújuló energiafelhasználás	MWh/év	1 059
Hasznos hőenergia termelés	MWh/év	847
Beruházási költség		
Technológiai beruházási költség	MFt/év	66,7
Járuvékos beruházás (belő hőtávfvezeték)	MFt/év	4
Összes beruházási költség	MFt/év	70,7
Üzemeltetési költség		
Változó energiahordozó költségek	MFt/év	8,69
Egyéb változó költségek	MFt/év	2,96
Állandó költségek	MFt/év	0,99
Összes üzemeltetési költség	MFt/év	12,64
ÜHG kibocsátás csökkentés	t/év	201,3

Központi, biomasszára alapozott intézményi hőellátás adatai

(Forrás: Nemzeti Megújuló Energiahasznosítási Cselekvési Terv, 2010)

6. A MIKROTÉRSÉGI MEGÚJULÓ ENERGETIKAI MODELL BEMUTATÁSA

A továbbiakban, nem általánosságban, hanem kisebb léptékben, Sajó-völgy és mikrotérsege számára dolgozunk ki egy olyan modellt, melynek energetikai rendszere egyszerre alkalmas a társadalommal és környezettel való összhang megteremtésére. A további vizsgálatba bevont települések a következők: Bánréve, Gömörszőlős, Hét, Kelemér, Királd, Putnok, Sajómercse, Sajónémeti, Sajópuspöki, Sajóvelezd, Serényfalva.

6.1 Alapelvek

A mikrotérsegi energetikai modell működésének bemutatását a tervezési alapelvek ismertetésével kezdjük, mivel a modell teljes körű megértéséhez nélkülözhetetlen e szemlélet elsajátítása. A lefektetett alapelvek a következők:

- A modell nem törekszik elsődleges energiatermelő kapacitás kialakítására. A cél olyan, a felhasználás mértékével megfelelő megújuló energiatermelés kialakítása, amely a helyi erőforrásokon alapul.
- Ez alapján nem preferáljuk a nagyüzemi bioetanol- valamint biodízelgyártást, mivel az, az élelmiszer- és takarmányárak emelkedésének veszélyét hordozza magában, valamint a biológiai sokszínűsége negatív hatást gyakorol. A nagy területen megvalósuló szél- és napenergia parkok kiépítését sem támogatjuk, a tájsztétikai, környezeti és társadalmi okok miatt.
- A modell „ökológiai szemlélet” mentén valósulhat meg, miszerint:
 - ✚ a biomasza alapanyagokat a mikrotérség területéről szükséges beszerezni, a szállítással járó ökológia terhelés és költségek minimalizálása érdekében.
 - ✚ A mikrotérség biomasza kapacitásából fedezhető a fejlesztések energiaigénye, ezek alapanyagai lehetnek mezőgazdasági melléktermékek, erdészeti fű, ill. melléktermékek, települési, lakossági zöldhulladék, ezért tájidegen, energetikai célú ültetvény telepítését nem preferáljuk. A megújuló energiák terén alkalmazott technológiák fejlettsége olyan szintű, hogy azzal biztosítani lehet a megfelelő természeti erőforrásokkal ellátott mikrotérség önálló energiaellátását anélkül, hogy ehhez külön termőföld-területet kellene felhasználni.

A projekt során a környezetszennyező anyagok és technológiák felhasználását nem támogatjuk, a keletkező veszélyes hulladékok elkülönített kezelését, szakszerűen begyűjtését, tárolását, ártalmatlanítását javasoljuk.

6.2 Területfejlesztésre gyakorolt hatás

A modell célja tehát egy olyan kisüzemi, saját fogyasztási igények kielégítésén alapuló, ökológiai, környezetvédelmi szempontokat figyelembe vevő rendszer kialakítása, amely az egész mikrotérségre kiható fenntartható fejlődési folyamatot generál. Az ehhez szükséges területfejlesztési szempontok a következők:

1) Gazdasági megközelítés

A modell gazdasági szempontú megközelítésének célja a hatékony, rugalmas és stabil energiaellátás feltételeinek megteremtése, mely hozzájárul a nemzetgazdasági célokhoz, azaz az energiafüggettség csökkentéséhez. A helyben megtermelt energia munkahelyeket teremt, és míg a fosszilis energiákra kiadott összegek kiáramlanak a térségből addig a helyben termelt energia helyben hasznosul.

A helyi, közösségi alapon szerveződött rendszerben egyszerre kell megteremteni a kisléptékű keresletoldali energiatermelés feltételeit, valamint erőfeszítéseket kell tenni a jelenlegi energiaigény csökkentésére.

A mikrotérségi megújuló energia-potenciált vizsgálva kijelenthető hogy a biomaszának kiemelt jelentősége van a térség fejlesztésében, továbbá a napenergiának is. Azonban a szél-, és geotermikus energia számunkra nem kifizetődő. A modell - éppen ezért - gazdasági szempontból nagy hangsúlyt fektet a mezőgazdaság fejlesztési lehetőségeire. Ahhoz, hogy a térség mezőgazdasága hazai és nemzetközi viszonylatban is versenyképesé váljon, a termelés költségeibe a költséghatékony megújuló energiaforrásoknak be kell épülniük. A megújuló energiák alkalmazása egyszerre kell, hogy jelentkezzen a termelői, feldolgozó oldalon, így a költséghatékonyságból fakadó előnyöket a termékvertikum minden szereplője élvezheti.

2) Foglalkoztatás

A modell területfejlesztő hatásai a foglalkoztatásban is megjelennek. A foglalkoztatáspolitikában kitűzött cél egyszerű: a foglalkoztatottak körének minél szélesebb körű kibővítése. Ezért a megújuló energiák felhasználásának egyik preferált területe a mezőgazdaság kézimunkaerő-igényes ágazatai. A foglalkoztatottak köre elsősorban az önkormányzat által foglalkoztatott közmunkások, közfoglalkoztatottak. Ebbe a célcsoportba a tartós munkanélküliség következtében mélyszegénységben rekedt rétegek tartoznak. Ez esetben a cél, hogy a hátrányos helyzetű emberek szociális juttatásait kiegészítsék, saját létfenntartó szükségleteiket megteremtsék. Jelen esetben a cél egy olyan bérszínvonal elérése, melyből az alkalmazott finanszírozni tudja saját maga és családja megélhetését. A megújuló energiák alkalmazásának következtében.

A mikrotérség önkormányzatai a meghatározó foglalkoztatók. A projektben az önkormányzatok által foglalkoztatott közhasznú munkások feladatköre bővíthet, ugyanis a települések közterületein keletkező zöldhulladék (elsősorban nyesedékek) begyűjtését és feldolgozását is nekik kell ellátniuk. A lakosságot is be lehet vonni az akcióba: például a tavaszi vagy őszi metszések idején a lakossági nyesedékek is begyűjthetők. Amennyiben a településeknek sikerül megállapodniuk a helyi gyümölcs-, szőlőtermesztő gazdákkal az ott keletkező nyesedékek begyűjtését is a közhasznú munkások végezhetnék, munkahelyet teremtve ezzel az adott településen.

A gazdasági válságot kezelő intézkedések egyik pozitív hozadéka a foglalkoztatás növelése lehet. A mikrotérségben magas a munkanélküliség aránya, főként a vidéken élő szakképzetlen népesség számából ered. A foglalkoztatottak arányának növelésére jó lehetőséget kínál a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás, ezen belül pedig a megújuló energiaforrások felhasználását segítő beruházások. A megújuló energiaforrások elterjesztése és növelése energiapolitikai és környezetvédelmi okokból is kiemelt célkitűzés. Mivel a bioenergia ágazatban alapanyagként szolgáló termékek mind mezőgazdasági eredetűek, az ilyen jelegű beruházások a vidéki népességnek teremtenek munkalehetőséget, az e területen történő fejlődés felértékeli a vidéki térségeket azzal, hogy a mezőgazdaságnak új szerepet ad: az energiatermelést. A diverzifikálással bővül az értékesítési csatornák száma, a termelők jövedelemtermelő képessége javul, elérhetővé válnak az önellátó gazdaságok (Führer, 2009).

Az önkormányzatoknál prioritásként szerepel a munkalehetőségek bővítése, az életszínvonal növelése, a Sajó-völgy népességmegtartó képességének erősítése és ezen részterületek fejlesztésén keresztül a vidéki életminőség látványos javítása, a foglalkoztatási színvonal stabilitásának megteremtése. Az agráriumban történő foglalkoztatás speciális viszonyainak való megfelelés azonban a feketemunka kényszerű megjelenését eredményezi.

A Sajó-völgyi területek lakosságmegtartó képességének növelésében a kis- és középméretű vállalkozásoknak nagyon fontos szerepe lehetne, a biomassa előállítására a háztartások, a családi kisvállalkozások és a kistérségek is alkalmasak, azonban a térségben egyelőre ezt az önkormányzati szektor fogja képviselni. Itt a humán erőforrás igény a biomassa kiszolgálóegység, a biomassa begyűjtés és az esetleges célirányos termeltetés, valamint a termelés-szervezés között oszlik meg. Az alkalmi munkavállalók jelentős részére a biomassa ültetés, tisztítás, begyűjtés és aprítás során jelentkezik.

Az erdőgazdaságokra alapozott biomassa erőművek építésénél a gazdasági hatás mellett nagymértékű pozitív regionális hatás érvényesülhet. Az erőmű közvetlen munkaigényén túl az energiaültetvényeken történő gazdálkodás, az erdészeti biomassa begyűjtése, szállítása és aprítása jelentős - főként a képzetlen munkaerő által végzett - alkalmi és közmunka létesítését eredményezheti.

A legnagyobb lehetőség mindezek mellett az önkormányzatok kezében vannak. Ezek az intézmények - köztudottan - jó ideje forráshiánnyal küzdenek. Az önkormányzati fenntartású intézmények

jelentős része több évtizede épült, ennek következtében az épületek hőmegtartási képessége nem felel meg a korszerű energiatakarékos létesítményeknek és fűtési rendszerük is elavult. Az ilyen intézményeknél, amennyiben a közelben megfelelő mennyiségű tűzifa, nyesedék, apríték gyűjthető be, vagy elég - a fás és lágyszárú energetikai ültvényekhez szükséges - terület áll rendelkezésre, egy biomassza kazán beépítése segíti az energiafelhasználás csökkentését. Ezzel jelentős költségek takaríthatók meg és növekszik az élőkommunikáció is. Az önkormányzatok számára rendelkezésre állnak közmunkaprogramok, amelyeket nem tudnak kihasználni, hisz csak nagyon időszakos munkát tudnak biztosítani a közmunkások részére. A biomassza felhasználás egy önkormányzat esetében 100 KW-1,5 MW teljesítményű kazán beépítését jelentheti. Ennek biomassza alapanyagigénye 10-150 tonna/ha/év. Ennek érdekében közmunkaprogram révén egy önkormányzati intézmény akár 20 közmunkást és 15 idegymunkást alkalmazhat. Ha azt vesszük, hogy a mikrotérségben 11 települési önkormányzat működik, a köz- és alkalmi munkások száma ezen a területen is jelentős lehet.

Mivel egy egészen új, a társadalom körében alig ismert ágazatról van szó, az oktatásnak és a szemléletformálásnak komoly szerepe van. Az oktatás területén új speciális szakemberek képzésére lesz szüksége, mert a megújuló energiaforrások témaköre is egy speciális szegmens. Rövidtávon az oktatást és a képzést egyetemi és felsőoktatási keretek között kell elindítani, hisz nem áll rendelkezésre több időszak egy szakember kinevelésében. Mindezek mellett szakmunkásképzési és technikusképzési programokat is el kell indítani. Ezeket a képzési formákat egymással párhuzamosan kell meghirdetni és biztosítani kell az oktatóbázist is. Ezek jó kezdeményezések, azonban szükség van ezen a területen is a tudatosságra, és az átfedések elkerülésére. Ennek érdekében, hogy a helyi bioenergetikai adottságokat megfelelően ki tudjuk használni, illetve pontos és ésszerű információkat tudjunk szolgáltatni, olyan helyi energiamedzser-képzéseket kell elindítani, amelyek ezeket az igényeket lefedik.

A lakosság általános tájékoztatása és tudatformálása érdekében olyan népszerűsítő kampányok meghirdetésére van szükség, amely az energiahatékonyság és takarékoság mellett a megújuló energiaforrást is széles körben megismertetik és népszerűsítik. Mindezt már általános iskolában célszerű elkezdni.

3) Életminőség

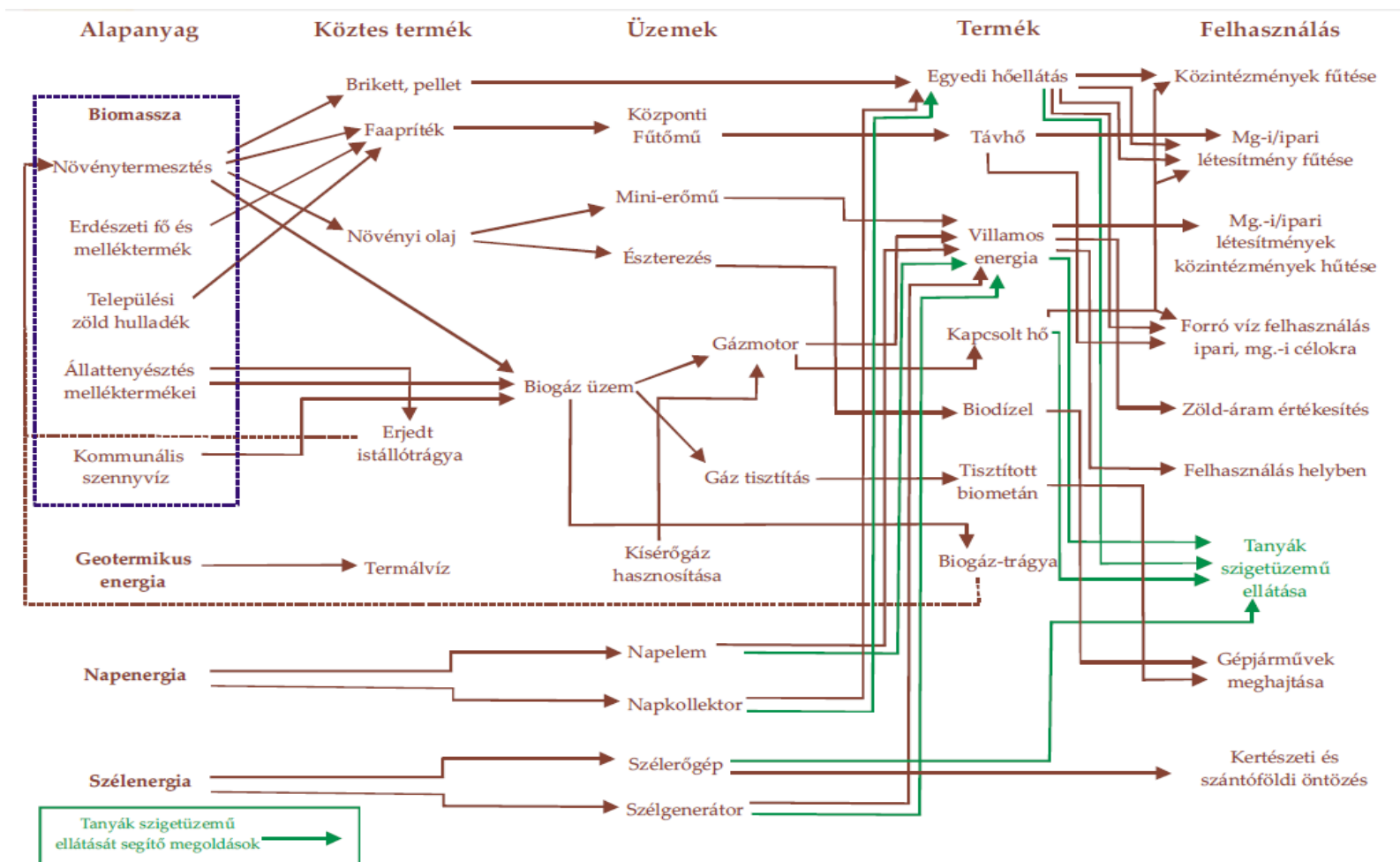
A modell - területfejlesztő hatása miatt - az életminőség javításához nagymértékben hozzájárul. Ez a minőségjavulás számos területen mehet végbe. A közösségi élet területén végbemenő legjelentősebb változás, az a fejlődési folyamat, melynek következtében a közösségek képesek megvitatni azokat a megújuló energiákkal kapcsolatos stratégiai kérdéseket, melyek közvetlenül hatással vannak az egészségükre, a megélhetésükre és a jólétükre. A gazdaság és a közösségek érdekében történő szövetkezések megteremtik az alapját egy olyan közösségi életnek, melyben a már működő rendszerek a természethez és a közösséghez igazíthatóak.⁹

A költséghatékony energiák alkalmazása jövedelemteremtő hatása révén önmagában is az életminőség javulásához vezet, azonban amennyiben a fenntarthatósági szempontokat sem hagyjuk figyelmen kívül, a rendszer további életminőség javulást eredményezhet. Ilyen elemek a tiszta, szennyezéstől mentes környezet, valamint az egészséges élelmiszerek iránti igény.

A következő ábra összegzi az eddig felvázolt megújuló energiák hasznosítási lehetőségeit, az alapanyagoktól a végső felhasználásig.

⁹ Hasonló közösségi kezdeményezések már léteznek hazánkban, például a Miskolc környéki 44 települést megújuló energetikai alapon összefogó Bükk-Miskolc Térségi LEADER Akciócsoport.

Forrás: Tanulmány: Megújuló energiára alapozott komplex kistérségi energetikai modell

6.3 A modell

6.3.1 Alapanyagok

A modell kiindulópontja a felhasználható alapanyagok csoportja, melyben a mikrotérségben alkalmazható megújuló energiahordozók: a biomassa és napenergia kerültek meghatározásra.

Azonban számunkra elsősorban a biomassa jöhet szóba. Az alapanyagok zömét a növénytermesztés, és az erdészet melléktermékei teszik ki. A növénytermesztés alapanyagot szolgáltat a brikettáláshoz, pelletáláshoz, faapríték készítéshez. A gyümölcs nyesedék és szőlővenyige felszecskázva faaprítékként vagy brikettálva hasznosítható, attól függően, hogy egyedi vagy központi hőellátásban hasznosul az energia (a brikettálás energiaigényes folyamat, ezért nagyüzemi méretben - magas költsége miatt - nem javasolt). A mi szemszögünkből, mint azt már fentebb is kifejtettük az erdészeti és melléktermékei jöhetnek számításba, valamint a kaszálék. A biomassa elégetésekor fontos előre megtervezni, hogy mely alapanyagokat, mekkora mennyiségben kívánunk elégetni, ugyanis az egyes alapanyagokhoz külön égetési technológia és biomassa-kazán tartozik.

Az energetikai szempontból felhasználható biomassák kisebb csoportját a településeken és a háztartásokban keletkező zöldhulladékok alkotják. Ebben az esetben elsődlegesen hatékonysági kérdések merülnek fel, ugyanis csak akkor lehet e melléktermékek hasznosítása racionális, amennyiben gyűjtésüket sikerül költséghatékonyan megszervezni. A közterületeken, ingatlanokon keletkező nyesedékek faaprítékként vagy pelletálva hasznosíthatók.

Az egyes települések közintézményeinek hőellátása ideális esetben központi fűtőmű segítségével valósulhat meg. A központi fűtőmű legfőbb előnye az egyedi fűtéssel szemben, hogy költségek szempontjából gazdaságosabb az üzemeltetése. A központi fűtőmű kialakítása a választott alapanyagtól függően eltér. A modell biomasszára alapozott fűtőműi vagy a szalmabála égetéssel, vagy faapríték tüzeléssel valósulnak meg.

A napenergia hasznosításának kétféle módja ismert, vagy villamos energiát, vagy hőenergiát termelünk segítségével. Az előbbi esetben napelemet, az utóbbi esetben napkollektort alkalmazunk. A napenergiát is leginkább az önkormányzatok képesek hasznosítani, akár a közvilágítás megoldására.

6.3.2 Termék és felhasználás

A növénytermesztés és az erdészet melléktermékeinek feldolgozásával nyert apríték, bála, pellet kiválóan alkalmas egyedi hőellátás biztosítására. Ez a lehetőség abban az esetben alkalmazandó a közintézmények fűtésénél, amennyiben az önkormányzat kevés ingatlannal rendelkezik, melyeknek fűtéséhez felesleges lenne egy hőközpont kialakítása, vagy központi fűtőmű kialakításához nem tud elegendő forráshoz jutni.

A szilárd biomassa modell kiépítése, a vidék szerkezetébe való illesztése komoly feladat és jelentős kihívás is a mindenkori döntéshozó, beruházó és felhasználó számára. A szilárd biomassa modell kiépítésének egyértelmű célja, hogy a folyamatokba minél több szereplő bekapcsolódjon az alapanyag-előállítás, feldolgozás fázisába. A szilárd biomassa termelés két alapvető felhasználási irány kerülhet kijelölésre. Az egyik tendencia a szilárd biomassa előállítás és helyben vagy kis logisztikai körzetben való felhasználás. Ez többségében önellátást jelent, melynek célja a fosszilis energiaforrások kiváltása, a saját energiaellátás diverzifikálása, és a költségek csökkentése. Erre megfelelő hasznosítási alanyként az önkormányzati és közintézményi szektor jelentkezik.

A projekt célja, hogy a vidéki bioenergetikai rendszerek kiépítésében mintaként szolgáljon. A legfontosabb célkitűzés, hogy kistérségi gondolkodást követve kihasználásra kerüljön a térség agrár-

és erdészeti potenciálja. A mikrotérség mezőgazdasági, erdészeti, faipari tevékenység több évtizedes múltra tekint vissza, mely a tudatos környezetkímélő, fenntartható és jó mezőgazdasági gyakorlatot szem előtt tartó kultúra és hagyomány öröksége.

A központi fűtőművek termékeként keletkező távhő felhasználási lehetőségei igen sokszínűek. A távhő a közintézmények hőellátásának leggazdaságosabb formája, azonban a hatékonyságot jelentősen befolyásolják a rendszer üzemeltetésének és az alapanyagok kitermelésének (geotermikus) vásárlásának (biomassza) költségei. A távhő rendszer kialakításával hatékonyan lehet ipari parkok, agrárlogisztikai központok, mezőgazdasági létesítmények hőigényét fedezni, illetve forró vizet előállítani ipari vagy mezőgazdasági célokra.

A megvalósuló beruházás korszerű és időszerű, a világ és Európa fontos trendjeihez illeszkedő tevékenységet ölel fel, mely a mai kornak megfelelő technológiákkal és szakemberháttérrel kerülne megvalósításra. A beruházás az anyagi hasznossággal párhuzamosan több felsőbbrendű cél érdekében kerül megépítésre. Ezek a környezetvédelem (klímavédelem), az energiafüggettség mérséklése hazai energiaforrások bevonásával, az alternatív földhasználat, a gazdaságfejlesztés és a vidékfejlesztés.

6.4. Települések intézményi energiaigényének kiértékelése

Az energetikai felmérések alapján kijelenthető, hogy a mikrotérség településeinek intézményei egy kivétellel (Hét) földgázzal fűtenek, így csak egyetlen intézményben alkalmaznak megújuló energiát.

Az intézmények hőszigetelésének állapotát és az ebből adódó hőveszteséget nem volt lehetőségünk felmérni, azonban a leendő fejlesztések szempontjából ez a terület is jelentős, ugyanis a korszerű szigetelési technológiák és nyílászárók alkalmazásával az épületek hőigénye 20-50%-kal csökkenthető.

Az önkormányzatok intézményeinek energia felhasználására jellemző, hogy legnagyobb költséget a fűtési energia okozza (az összes energia költség mintegy 57 %-át), majd követi ezt a használati melegvíz-előállítás költsége (18 %), illetve a víz- és szennyvíz költség (18 %), majd viszonylag a legkisebb költség kihatású a világítás és villamos hajtásra felhasznált energia (11 %).

A következőkben településenként elemezzük a jelenlegi fogyasztási adatokat és javaslatokat teszünk az egyes intézmények energiaellátását illetően.

Bánréve: A település számára a megújuló energiára történő átállást a létesítmény energetikai vizsgálatával kell kezdeni. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű kazán lehet, ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása mellett.

Gömörszőlős: A település számára a megújuló energiára történő átállást e létesítmény energetikai vizsgálatával kell kezdeni. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű kazán lehet, ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása mellett.

Hét: A megújuló energiára történő átállás az önkormányzat épületében már megtörtént. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű (bála) kazán volt, további lépés lehetne ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása.

Kelemér: A település számára a megújuló energiára történő átállást e létesítmény energetikai vizsgálatával kell kezdeni. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű kazán lehet, ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása mellett.

Királd: A település számára a megújuló energiára történő átállást e létesítmény energetikai vizsgálatával kell kezdeni. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű kazán lehet, ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása mellett.

Putnok: a mikrotérség központjaként számos közintézménnyel rendelkezik, ezért nyilvánvalóan az intézmények energiaellátására kiadott költségek is itt a legmagasabbak. A hét közintézmény fűtése évente közel 5-7 millió forintjába kerül a településnek. Ezen intézmények közül a 1-2 intézménynek az energiaigénye kiugróan magas (az iskola a mikrotérség legnagyobb energiaigényű intézménye, fűtési és villamos energia fogyasztásának költsége évente több M Ft).

A település méretéből és a betöltött központi funkcióból adódóan egy nagyobb volumenű központi fűtőmű kialakítását javasoljuk. Az alkalmazott megújuló energia lehet biomassza, vagy geotermikus energia. Mivel a közintézmények a település centrumában, nem szétszórta helyezkednek el, ezért a közintézmények jelentős hővesztés nélkül elláthatóak. Ez esetben fontos szempont az is, hogy a távhő vezeték kiépítése is kisebb költségekkel jár. A beruházás feltehetően több ütemben valósulhatna majd meg.

Sajómercse: A település számára a megújuló energiára történő átállást e létesítmény energetikai vizsgálatával kell kezdeni. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű kazán lehet, ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása mellett.

Sajónémeti: A település számára a megújuló energiára történő átállást e létesítmény energetikai vizsgálatával kell kezdeni. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű kazán lehet, ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása mellett.

Sajópüspöki: A település számára a megújuló energiára történő átállást e létesítmény energetikai vizsgálatával kell kezdeni. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű kazán lehet, ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása mellett.

Sajóvelezd: A település számára a megújuló energiára történő átállást e létesítmény energetikai vizsgálatával kell kezdeni. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű kazán lehet, ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása mellett.

Serényfalva: A település számára a megújuló energiára történő átállást e létesítmény energetikai vizsgálatával kell kezdeni. A legkézenfekvőbb fűtési megoldás egy biomassza tüzelésű kazán lehet, ideális esetben kapcsolt villamosenergia-termelés megvalósítása vagy napelemek alkalmazása mellett.

Az önkormányzatoknak kitüntetett szerep jut a modellprogramban, mivel az intézményeik fenntartására kiadott tetemes összegek miatt az amúgy is forráshiányos települések fejlődési lehetőségei beszűkültek. Amennyiben állami és uniós szerepvállalással az önkormányzatok intézményei energiaracionalizálása megtörténik a települések a megtakarított összegből a fejlesztésekhez szükséges önerőt képesek lesznek biztosítani, így a továbbiakban is életképesek maradnak.

Az energiaracionalizálás alatt nem csupán az intézmények által használt hagyományos (fosszilis) energia megújuló energia (elsősorban biomassza) alapon történő fűtési rendszerek kiváltását értjük, hanem az energiatakarékossági intézkedések is ideértendők. Hiszen ez a két tényező együttes jelenléte garantálhatja a helyben előállított energia versenyképességét.

A mikrotérség önkormányzatai között Putnok - mint a mikrotérség központja - lehet a fejlődés kiindulópontja és motorja. Putnok település rendelkezik mindazon kompetenciákkal - intézményi, személyzeti háttér - és cselekvési hajlandósággal melyeknek köszönhetően érvényesíteni tudja a környező települések érdekeit is és képes koordinálni a projektet.

7. BERUHÁZÁSI TERV

Jelen tanulmány célja projektek generálása a megújuló energiák területén, legyen szó gazdasági megfontoláson alapuló energetikai beruházásról, vagy meglévő intézmény energiarendszerének racionalizálásáról. Mivel ezek a projektek nagy anyagi terheket rónak a projektgazdára, ezért szükséges a pályázati lehetőségek felmérése. Mivel hazánkban a megújuló energiaforrások alkalmazásának támogatása nem a magas zöldáram átvételi árban realizálódik, hanem a beruházások finanszírozásában, ezért a projekt beindításakor a vissza nem térítendő támogatásokat figyelembe kell vennünk.

A megújuló energetikai pályázatok elkészítésekor figyelembe kell venni a szükséges engedélyek megszerzésének hosszú időtartamát valamint a pályázással, beruházással és a későbbi üzemeléssel kapcsolatos jogszabályi környezetet.

7.1 Biomassza hasznosítás esetén

Mivel a biomasszával történő, kikapacitású kapcsolt- és közvetlen hőenergia termelésének lehetősége alternatív megoldást kínál a közüntézmények energiaellátásában, ezért a beszerzendő engedélyek típusait az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

Biomassza típusa	Hatóság	Engedély
Erdészeti biomassza	Területileg illetékes Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatóság	Természetvédelmi engedély erdészeti biomasszához Engedély az erdő elsődleges funkciójának megváltoztatására, és/vagy magánterület erdősítésére erdősítési terv jóváhagyása éves művelési terv jóváhagyása 10 éves üzleti terv jóváhagyása vágási engedély és/vagy jóváhagyott tarvágási terv
	Területileg illetékes földhivatal	Engedély a természetvédelmi területen történő művelési ág megváltoztatásához
Mezőgazdasági biomassza	Illetékes Területi Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Növény és Talajvédelmi Igazgatóság	Öntözési, hígtrágya és/vagy szennyvíz-elhelyezési engedély
	Területileg illetékes Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség	Engedély bizonyos technológiák alkalmazására a természetvédelmi területen és a védett övezetekben

7.2 Napenergia hasznosítás esetén

A 37/2007. (XII. 13.) ÖTM rendelet értelmében a napkollektorok és napelemek szokványos módon történő telepítése nem engedélyköteles, azonban kivételt képeznek az alábbi esetek:

- Amennyiben a napkollektor elhelyezése kiemelt körzetben történik, és az hatással van a városképre akkor az illetékes építésügyi hatóságtól engedélyre beszerzése szükséges.
- Abban az esetben, ha az elhelyezett napelem vagy - kollektor az épület jellegének, alapvető méreteinek - magasságának olyan mértékű változásával jár, mely a területileg hatályos építésügyi előírások alapján engedélykötelesnek minősül, építési engedély beszerzése szükséges.
- A műemléki védelem alatt álló építmények esetében a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal építésügyi hatóságként jár el a műemléken végzendő minden olyan építési munka esetében, amely az építésügyi engedélyezés általános és műemlékekre vonatkozó szabályai szerint engedélyköteles tevékenységnek minősülnek, valamint ha a műemlék ingatlanon telekalakítás történik.
- 37/2007 (XII.13) ÖTM rendelet és a 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az irányadó a szabad területre elhelyezett napkollektor vagy napelem esetén. Amennyiben a telepítendő napkollektor mérete a 2m²-t meghaladja, a helyi építési hatóság véleményét kell kikérni és ezek szerint eljárni.

7.3 A mikrotérség lehetséges beruházásainak összegzése

A következőkben egy táblázatban összegeztük az önkormányzati intézmények hőellátásának javítását célzó megújuló energiákon alapuló beruházási lehetőségek előkészítési és megvalósítási becsült költségét.

A beruházások tervezésekor figyelembe kell venni - a fentiekben ismertetett - engedélyek beszerzésének időigényét, egymásra épülését, a szakhatósági hozzájárulások sorozatát, mivel ezek figyelmen kívül hagyása jelentős késedelemmel és többletköltséggel járhat.

Fontos megjegyeznünk, hogy a beruházásokról az előkészítés szakaszában megvalósíthatósági tanulmány készüljön, mivel így körültekintően vizsgálható az egyes projektek finanszírozhatósága, megtérülési ideje és létjogosultsága.

Beruházás célja	Beruházás megnevezése	Beruházás becsült költsége		
		Előkészítés költsége	Megvalósítás költsége	Beruházás teljes összege
Önkormányzati intézmények hőellátása	Egy intézmény biomasszára alapozott egyedi hőellátása	250 000 Ft-tól	1 250 000 Ft-tól	1 500 000 Ft-tól
		350 000 Ft-ig	2 500 000 Ft-ig	3 200 000 Ft-ig
	Intézmények biomasszára alapozott központos hőellátása	6 664 000 Ft-tól	70 700 000 Ft-tól	77 364 000 Ft-tól
		13 500 000 Ft-ig	160 000 000 Ft-ig	173 500 000 Ft-ig

8. A MODELLPROGRAM ADAPTÁCIÓS LEHETŐSÉGEI A MIKROTÉRSÉGBEN ÉS A HASONLÓ ADOTTSÁGGAL RENDELKEZŐ TERÜLETEKEN

A megújuló energiára alapozott mikrotérség modellje teljes egészében adaptálható a térség összes településére, valamint az ország hasonló adottságokkal rendelkező településeire

A projekt számos olyan problémára kereste megoldást, amely az ország vidéki területeinek egy részét sújtja, ezáltal a modell egyes elemei adaptálhatók hazánk más területeire is. A modell az alábbi tulajdonságok valamelyikével rendelkező vidéki területeken alkalmazható:

- döntően mezőgazdasági erőforrásokra alapozott térségek
- vezetékesnyvíz-hálózattal nem rendelkező települések
- közmű-hálózattal nem ellátott ingatlanokkal rendelkező települések

A mikrotérség fejlesztési koncepcióját olyan strukturális jellegű külső beavatkozásnak tekinthetjük, amely az infrastrukturális szempontból hátrányosabb helyzetű terület megújuló erőforrásokon alapuló gazdasági élénkítését célozza meg.

A koncepció jól adaptálható az ország elmaradottabb vidéki területeire (LHH-s mikrotérségeire), ahol a megújuló energián alapuló technológiák meghonosításával a települések önfenntartó képességét fokozni lehet. A megújuló energiaforrásokon alapuló beruházások új munkahelyeket teremtenek, ezáltal beindítanak egy olyan fejlődési folyamatot, amely megakadályozza e vidékek további leszakadását.

Az, hogy egy adott mikrotérség mely erősségeire támaszkodik, a helyi lakosokon és döntéshozókon múlik. A Sajó-völgyi mikrotérség által meghatározott kitörési irányvonalak jövőbemutatóak, és a fenntartható fejlődést szolgálják, ennek eredményeként a megindult energetikai elképzeléseknek köszönhetően a közeljövőben egy virágzó mezőgazdaság, színes mikrotérség jöhet létre.

A mikrotérségben azért lenne fontos egy ilyen projekt megvalósítása, mert egyrészt az alacsony kvalifikált munkaerő száma jelentős, a munkanélküliségi ráta jóval az országos átlag felett áll, és a közeljövőben várhatóan nagyipari beruházás nem fog megvalósulni. A megvalósuló zöldenergetikai beruházások alapanyag-szükségletükkel, szervező hatásukkal elősegítik a mezőgazdaság modernizációját, versenyképességének, jövedelmezőségének javulását, hozzájárulnak a vidéki foglalkoztatás javulásához. E pozitív hozadékok miatt a komplex modellek támogatásában és a forráskoordinációban több minisztérium összehangolt munkájára van szükség, melyet ez a beruházás is alátámaszt.

A beruházás olyan komplex kistérségi modellt jelent számunkra, amely mind az agrárium egésze, mind a térségben élők számára valódi gazdasági, társadalmi és vidékfejlesztési többletértéket eredményez. A tervezett modell megvalósulása esetén a komplexitás tovább tud erősödni, új közvetlen és közvetett munkahelyek létesülhetnek és a potenciális partnerek számára új piaci lehetőségek nyílhatnak meg.

Az önkormányzatok az elmúlt húsz évben folyamatosan - többé vagy kevésbé - folyamatos finanszírozási gondokkal küzdöttek. A gazdasági válság okozta költségvetési megszorítások még inkább nehéz helyzetbe hozták az önkormányzatokat. Ezeknek az előzményeknek kötvénykibocsátás lett az eredménye, mely csupán időszakos megoldást nyújt az önkormányzatok számára. Olyan megoldásokat kell alkalmazni, ahol jelentős költségmegtakarítás jelentkezik a működés során. Ennek egyetlen alternatív lehetősége a fosszilis energiaforrás kiváltása, vagy olcsóbb energiaforrás vásárlása. Ez több módon is lehetséges. Fel kell mérni a közintézmények geográfiai, területi és szerkezeti adottságait. Ennek függvényében energiahatékonysági, energiaraționalizálási és megújuló energiaforrás ösztönzési programokat kell elindítani. Az

önkormányzatok esetében egy kombinált energiahatékonyságot és megújuló energiaforrások felhasználását növelő rendszer 30%-os megtakarítást is eredményezhet, mely jelentős mértékben pótolja a kieső vagy megvonásra kerülő bevételeket.

Egy önkormányzati alternatív energetikai fejlesztési projekt egyszerre jelent természetkímélő energiafelhasználást, termelést, a jövedelem helyben tartását, eddig nem létező ágazati fejlesztést és jelentős foglalkoztatási lehetőséget is.

Számos felmérés és kutatási eredmény is azt mutatja, hogy a helyi alapokra épített önkormányzati alternatív energetikai felhasználásnak igen jelentős térségi gazdasági élénkítő hatása is lehet. A biomassza energetikai felhasználásának gazdaságossági hatásfoka alapvetően függ az alapanyag szállítási távolságától, így a helyi felhasználást mindenképpen kiemelten szükséges támogatni.

Azok az önkormányzatok tudnak és képesek sikeresen becsatlakozni a szilárd biomassza termelés rendszerébe, ahol a megfelelő természeti adottságok rendelkezésre állnak. Ez 10-20 km-es logisztikai körzetet jelent. A becsatlakozás feltétele a megfelelő mennyiségben rendelkezésre álló erdészeti fő - és melléktermék. Ez két forrásból származhat: egyrészt olyan erdős területen helyezkedik el a település, ahol a felhasználásra szükséges alapanyag biztonsággal begyűjthető és aprítható. Ehhez nagyban hozzájárulhat a foglalkoztatási közmunkaprogram, hisz jelen esetben az élőmunka felhasználás jelentős, ezzel párhuzamosan a munkanélküliségi ráta is magas az alacsonyan kvalifikált korosztályban.

Arra is figyelniünk kell, hogy jelentősen megnőtt a fatüzelésű hőerőművi kapacitás. A piaci feszültségek csökkentésére megoldás lehet, hogy új - energia célú - erdőtelepítéseket hozunk létre, melyre tökéletes példa a Sajóvelezdi energiaerdő. A kísérletek adatait alapul véve előre jelezhető, hogy az ilyen típusú erdők gazdaságosságát különböző telepítési hálózatban és termőhelyeken leginkább az akác, a nemes nyár és fűz fajok növelhetik. Így segítjük a döntést a földhasznosítás megválasztásához, illetve a leggazdaságosabb változat kiválasztását telepítés esetén. Ezekkel az erdőtelepítésekkel szemben támasztott egyik legfontosabb követelmény, hogy a lehető legrövidebb idő alatt, a lehető legkisebb ráfordítással, minél nagyobb fatömeget produkáljanak.

A gazdaságossági számítások eredményei azonban csak a döntéshez szükséges információk egy részét jelentik. Nem elhanyagolható továbbá az sem, hogy a földterület erdővel történő hasznosításából egyéb előnyök is származnak. Mezőgazdasági holt idényben ad munkát és hosszabb távon is biztosra vehető jövedelmet biztosít, valamint javítja a meglévő gépek kapacitásának kihasználását. Gyakran parlag területek hasznosítását teszi lehetővé. A kalkulációkat a gyors növekedésű akác és nemes nyár fajokra készítették el (ERTI, 2010). A fatermőképesség rohamosan csökken a termőhely romlásával, ezért a jó, közepesnél gyengébb területeken semmi értelme nincs az energetikai célú erdőtelepítésnek. Az eltérő vágásfordulók és ültetési hálózatok összehasonlíthatóságát az éves átlagos jövedelem és a belső kamatláb teszi lehetővé. Ez utóbbinak az előnye, hogy érzékletesen megjeleníti az idő hatását.

A belső kamatláb a vágásforduló (pontosabban a többszörös vágásforduló, vagyis a teljes ciklus) alatt, különböző időben történő ráfordítások és a szintén eltérő időben elérhető hozamok különbségeként megkapott nyereség hányadát jelenti.

Fentiek tükrében elmondható, hogy az önkormányzatok esetében a szilárd biomassza hasznosítás és helyi hőközpontban - a részletesen alátámasztott gazdasági számításokkal - megfelelő alternatívát és megoldást jelenthet a hosszú távú fenntarthatóságra.

8.1. Önkormányzati energia szükséglet felmérés és helyzetértékelés

Az elmúlt években, évtizedben Magyarországon tudomásom szerint még nem került sor olyan felmérésre, amely alapján megfelelő képet kaphattunk volna az önkormányzatok véleményéről és hozzáállásáról az energiával, a megújuló energiaforrásokkal, az energetikai önellátással, a foglalkoztatással kapcsolatosan. Ennek érdekében az elmúlt időszakban az mikrotérségünket érintő településektől az alábbi kérdésekre kerestük a válaszokat:

- ✚ A település lakosainak száma?
- ✚ Az önkormányzat által fenntartott létesítmények száma?
- ✚ Az intézmény évi átlagos fűtési energiafelhasználása (elektromos áram, gáz, fa, szén)?
- ✚ Mezőgazdasági területek nagysága, kukorica-, búza vetésterület 2009-ben, biomassza termésre tervezhető terület nagysága?
- ✚ Erdőterület nagysága, tulajdonosi-, faj megoszlás?
- ✚ Közmunkaprogramban foglalkoztatottak száma?
- ✚ Található a településen szennyvíztisztító telep?
- ✚ Van-e probléma a szennyvíziszap elhelyezésével?
- ✚ Keletkezik-e a településen szerves-trágya felhalmozódás?
- ✚ Van-e probléma a szerves-trágya elhelyezésével?
- ✚ Tervezik-e alternatív energiahordozók település szintű felhasználását?
- ✚ Tervezik a jövőben a fűtésrendszerek alternatív energiahordozók hasznosítására való átállítását?

A településeken az önkormányzatok által működtetett intézmények energiafelhasználása nagymérvű változatosságot mutat. Egyes (lakosságszám szerint csoportosított) településcsoportok esetében a szélső értékek nagy intervallumot jeleznek. Más települések esetében ezek a határok viszonylag közel esnek egymáshoz. Ez a különbség különösen az elektromos energia felhasználás esetében érzékelhető markánsan. Az alacsony szélsőérték-különbséggel rendelkező településcsoportok esetében az elektromos energia felhasználás lényegesen optimálisabbnak tekinthető, mint azoknál a településeknél, ahol a szélsőértékek nagyobb különbséget mutatnak.

A gázfelhasználás vizsgálata a települések döntő többségénél magas szélsőérték különbséget mutat, ami azt jelzi, hogy a megnövekedett gázár és az ellátás bizonytalanságát előrevetítő információk következtében történnek próbálkozások alternatív fűtési módok alkalmazására. Ez alól kivétel az alacsonyabb lakosságszámmal rendelkező települések csoportja. Itt a nyilvánvalóan kisebb infrastrukturális háttér kiegyenlített fogyasztást eredményez.

A gázfogyasztás optimalizálása, illetve lehetséges kiváltása alternatív energiaforrások hasznosításával tehát a felmérésben résztvevő településcsoportok döntő hányadánál egyértelműen indokolt. A felmérésben résztvevő egyes települések rendelkezésére álló mezőgazdasági- és erdőterületeinek arányát szembeállítva a településcsoportok intézményeinek elektromos energia szükségletével - feltételezve, hogy célirányos biomassza termelés esetén (energetikai faültetvény 8 t/ha éves produktum mellett) 6,25 ha, illetve mezőgazdasági melléktermék hasznosítás esetén (6 t/ha éves produktum mellett) 10 ha termőterület szükséges 100 kW energia előállításához. A feldolgozásból látható, hogy a rendelkezésre álló terület mindegyik településcsoport esetében fedezi a szükséges mértéket az energetikai faültetvény alkalmazása esetén. Ugyanez nem mondható el minden esetben a mezőgazdasági melléktermék hasznosítás esetében.

Az erdészeti melléktermék felhasználásának lehetőségét feltételezve, évi 1m/ha a biomassa produktum, így 100 kW energia előállításához 60ha erdőterületre van szükség. Ebből következik, hogy az energiaszükséglet kielégítéséhez nagyságrenddel nagyobb területre volna szükség.

A fentiek alapján elmondható, hogy az energiapolitikai döntéshozatalban használt potenciál adatok szerint a biomassa-hasznosításban rejlik a legnagyobb lehetőség, amelyet megközelít a hazai geotermális adottság. Ezek szerint azonban jóval elmarad a szél-, a nap- és a vízenergia.

A biomassa felhasználását illetően megfelelő kompromisszumot kell kötni abban a tekintetben, hogy az adott társadalom a rendelkezésre álló biomassa tömeget milyen mértékben használja fel élelmezési, mezőgazdasági vagy energetikai célokra. A biomassa használata a hő- és villamosenergia-termelésben, valamint a közlekedésben játszik fontos szerepet. Jellemző, hogy az egész világon a megújuló energiaforrásokon belül a biomassa képviseli a vízenergia után a legnagyobb hányadot mind az összenergia felhasználás, mind a villamosenergia-termelés tekintetében.

A hosszú távú fejlesztési irányokban nagyobb szerepet kell kapnia a szilárd biomassa-felhasználásban a hőtermelésnek, illetve az önkormányzati és közintézményi hasznosításnak. Mindezeket integráltan, decentralizált formában települési, illetve kistérségi szinten kell ösztönözni. Ez teremt lehetőséget, hozzáadott értéket és többletet a vidéki lakosság számára.

9. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A javaslatok megfogalmazásánál nem áll szándékunkban, hogy a mezőgazdaság és vidékfejlesztés, az energiaipar és a megújuló energiaforrások ezzel egyidejűleg a magyar nemzetgazdaság összefüggéseit és intézkedési programjait felvázoljuk, mivel a fő vonásokkal és az aktuális helyzettel minden szakavatott tisztában van. Ehelyett a témakör legalapvetőbb és legsürgetőbb intézkedéseire hívnánk fel a figyelmet.

Két olyan ágazat van Magyarországon, amelyik tartósan és folyamatosan pozitív külkereskedelmi szaldóval rendelkezik: a mezőgazdaság és a turizmus. Ez a tény abból a szempontból is lényeges, hogy a nagyszámú, alacsony képzettségű munkaerő számára munkahelyet teremteni képes legnagyobb ágazatok között az építőipar mellett ott van a mezőgazdaság is. Mindemellett a mezőgazdaságban új területként jelenik meg a biomassa alapú energia-ipar, jelentősen kiszélesítve az ágazat perspektíváit. Ez utóbbihoz kapcsolódó fontos körülmény, hogy Magyarország energia-függősége rendkívül nagy, aminek gazdasági és nemzetbiztonsági következményei igen jelentősek. Ezért minden olyan mód, amely mérsékelni képes ezt a függőséget és hosszabb távon ároldalról is versenyképes lehet, feltétlenül támogatandó. Ebben a legfontosabb szerepet a biomassa alapú energiahordozók, a nap-, a szél-, illetve geotermikus energia játszhatják, ami nem zárja ki a nukleáris energiahordozók részarányainak növekedését sem.

A tanulmányban leírtakból következik, hogy nagyobb figyelmet kellene szentelni mindazon területeknek, amelyek egyszerre szolgálják a klímavédelem, az energiabiztonság, az élelmiszerbiztonság, a foglalkoztatás bővülésének, a vidékfejlesztésnek, végső soron a gazdasági növekedésnek az ügyét.

ÖSSZEFOGLALÁS

A világ az egyre súlyosabb, globális kihívások korszakába lépett. Számos elemzés, tanulmány, egyes nemzetközi szervezetek által vagy éppen az Európai Unió által közzétett dokumentum foglalkozik azokkal a problémákkal, amelyek leggyakrabban a klímaváltozás, az energiabiztonság, az

élelmiszerbiztonság, élhető vidék címszavak alatt jelennek meg. Tudósok tucatjai jelzik, hogy útelágazás elé érkeztünk, a tét nem kisebb, mint az emberiség jövője. R. E. Smalley, Nobel-díjas tudós néhány évvel ezelőtt egy kutatócsoport munkáját összegezve az emberiség előtt álló 10 legnagyobb kihívást, amelyre megoldást kell találni, az alábbiak szerint sorolja fel: energiaellátás, vízellátás, élelmiszerellátás, természeti környezet megóvása, szegénység megszüntetése, terrorizmus és háborúk kiküszöbölése, betegségek elleni küzdelem, oktatás korszerűsítése, demokrácia biztosítása, túlnépesedés megállítása.

Véleményünk szerint van egy tizenegyedik „legnagyobb kihívás”, amely Magyarországon - az előzőektől eltérően - talán a dobogós helyek valamelyikére sorolható: ez a komplex vidékfejlesztés, és annak értékteremtő többleteinek kérdésköre.

Számos vitát lehet és kell is folytatni az egyes kérdéskörök belső tartalmát, bonyolult összefüggéseit illetően, azonban egy dolog nem kétséges: hozzá kell látni az olykor megoldhatatlannak tűnő problémahalmaz mielőbbi megoldásához. Ez igaz a világ egészére, igaz Európára és természetesen igaz a Sajó völgyére is.

Természetesen nem gondoljuk, hogy az itt leírt javaslatok, illetve egy településre érvényes modell alkalmas a problémahalmaz világméretű kezelésére, de túlzás nélkül merjük állítani, hogy a térség érintettsége (klímaváltozás), geopolitikai helyzete, adottságai (mezőgazdaság, biomassza potenciál, ivóvíz, stb.) révén akár példaértékű megoldásokra is juthat.

A vidékfejlesztés egy olyan terület, amely közvetlen és közvetett kapcsolatai és összefüggései révén igen komplex rendszert feltételez. A vidék fejlesztésének egyik sarokpontja a megújuló energiaforrások, ezen belül a mezőgazdasági bioenergia fejlesztése. Ehhez szorosan kapcsolódik a kutatás-fejlesztés (versenyképességi alapfeltétel), a vidéki népesség munkahelyének megtartása, és a többletek révén munkahelyteremtése, valamint az ehhez szorosan kapcsolódó képzésközpontok és szakemberképzés is. Ezek a szegmensek csak összefüggésben kezelhetők.

A tyúk vagy tojás dilemma ezen a területen is rendkívül sok fejtörést okozott. A megújuló energiaforrások intézkedéseinek elindulásakor azt kellett eldönteni, hogy a komplex rendszeren belül melyik területre fókuszáljunk rövid, közép és hosszú távon. Az minden hozzáértő számára egyértelmű következtetés volt, hogy olyan intézkedéseket kell bevezetni, amelyek már rövidtávon is gyakorlati eredményre vezetnek. Már az elején kiderült, hogy olyan szabályozási akadályok és jogszabályi anomáliák voltak adottak, amelyek tudatában nehéz volt jó döntést hozni.

Az agrárium ideje korán felébredt és rájött arra, hogy ez a terület alternatív iparágazat lehet a közeljövőben. Azt mindenki tudta, hogy számos akadály elé néz az új ipar sikeressége. Ennek ellenére megjelentek az első eredmények, elkezdtek épülni az üzemek, a vidéki kistérségi rendszerben egyre több ember kezdett bekapcsolódni a megújuló energiaforrások rendszerébe. Elindultak klaszterszerveződések, megjelentek az első szakmai egyesületek (biogáz, bio-üzemanyag és biomassza egyesület), és azokban a felsőfokú oktatási intézményekben, ahol egyéni szerveződés révén rájöttek, hogy a szakmai tudás- és kutatási háttér nélkül nem lehet sikertörténet, elindult a szakirányú képzés.

Összességében elmondható, hogy azok a döntések és modellrendszer stratégiák, amelyek meghatározásra kerültek, időszerűek voltak, de mondhatnánk azt is, hogy az utolsó pillanatban születtek olyan programfelhívások, amelyek révén hazai termelők, hazai beruházók és a magyar vidéki lakosság tudott bekapcsolódni. Amint a fentiekben említésre került, ezeket a mintákat továbbra is ösztönözni kell, további célirányos támogatási jogcímekek meghirdetésére van szükség, közép- és hosszútávon tudatos képzési és szaktanácsadási rendszert kell felállítani, annak érdekében, hogy valóban alternatív iparág létrejöttéről tudjunk beszélni.

II. INTEGRÁLT PROJEKTSZÁNDÉK

„Féllábú agrármodell” - Avagy hová tűnt az önfenntartó háztáji/családi gazdálkodás A SAJÓ-VÖLGYBEN?

ELŐSZÓ

A mezőgazdaság, illetve a vidéki térségekben megvalósuló élelmiszertermelés létünk alapja, ettől függetlenül talán mégsem kezeljük ehhez méltóan. Mindig is nagyon fontos szerepet játszott az emberek életében a mezőgazdaság. A földművelés munkát, élelmet, energiát, megélhetést ad és formálja környezetünket. A világ népessége olyan mértékben nő, hogy azt az élelmiszertermelés nem tudja kellő mértékben követni. Ez a tény, paradox helyzetet teremtett. Míg világszinten állandósult a krónikus élelmiszerhiány, addig a fejlett országok többségében a periodikusan visszatérő túltermelés az, ami gondot okoz. A mezőgazdaság stratégiai szempontból fontos szerepet tölt be, mindamelllett, hogy a világ fejlődésével az agrárium klasszikus, élelmiszertermelő szerepe a fejlett országokban jelentősen csökkent.

A vidéki települések viszonylag elszigeteltek, önellátóak voltak, ami az emberek konzervatizmusával és a földtől való gazdasági függéssel társult. A 20. század ingatagsága nem kedvezett a mezőgazdaságnak. Sikeres időszakok, fellendülések, és hullámvölgyek követték egymást. Itt elsősorban a háborúkra, világválságra, rendszerváltásokra gondolok. A legtöbb intézkedés a mezőgazdaságot sújtotta: haditermelés, kártalanítás, államosítás, beszolgáltatás, támogatások elvonása. A politika gyakran úgy gondolkozott, és talán még ma is előfordul, hogy a „parasztnek mindegy, az úgy is bírja”.

A gazdálkodók száma megállíthatatlanul csökkent az évszázad folyamán, és ez a tendencia, lassuló ütemben, de máig tart. A termelői oldalon folyamatos a specializáció és a koncentrálódás. Ez több okra vezethető vissza: nagy tőkeigény, technikai fejlesztések szükségessége, méretgazdaságosság kialakítása, termelékenység növelése, piaci instabilitás, magas termelési kockázat, amelyeket a legtöbb kistermelő nem tud vállalni.

A fenntartható fejlődés megvalósítását célzó tudásformák egymásra hatását és kölcsönhatását leginkább vidéken, illetve a vidékfejlesztésben lehet vizsgálni, hiszen a vidéki térségek - az ott megőrzött és folyamatosan fenntartott természeti értékek által - a fenntartható fejlődés kiinduló pontját képezik. Ennek a felismerésnek is köszönhető, hogy az elmúlt időszakban felértékelődött a vidéki térségek szerepe, s döntéshozói szinteken is növekvő fontosságot tulajdonítanak fejlődési lehetőségeiknek. Mindezt alátámasztja, hogy a vidéki területeket egyre nagyobb mértékben jellemzi a gazdasági megújulás, a gazdálkodás és megélhetés új, alternatív formáinak terjedése (pl. a turizmus), a hagyományokon alapuló jövedelemszerzési lehetőségek feléléde (pl. a kézművesség, vegyszermentes, ökológiai és/vagy háztáji/öngondoskodó gazdálkodás stb.).

Az emberek figyelmé mindinkább a környezetkímélő és egészséges élelmiszerek irányába fordul. A fogyasztói igények életre keltették az alternatív gazdálkodási formákat, így a biotermesztést, az ökológiai és a szerves gazdálkodást. A környezetbarát termelési technológiák napjainkban modern eszközök sorát használhatják, amelyek lehetővé teszik a hatékony termelést.

A vidék elnéptelenedésének mérséklése, az alacsony mezőgazdasági jövedelmek kiegészítése és a tájvédelem fenntartása érdekében a mezőgazdasággal foglalkozó családok idegenforgalmi tevékenységbe kezdhetnek. A támogatási rendszerek forrásai segítik őket a megfelelő infrastruktúra létrehozásában, a megfelelő szaktudás elsajátításában, de az új tevékenység marketingjének megvalósítására is igénybe vehetők források. A turizmus a mezőgazdasági termelés mellett kiegészítő jövedelmet, önfoglalkoztatást, tanulási lehetőséget jelent a termelők családjaként.

1. AZ ÖNFENNTARTÓ/HÁZTÁJI GAZDÁLKODÁS REALITÁSA – Helyzetfeltárás

A Sajó-völgy a hátrányos helyzetű térségek közé tartozik, azonban a bérek messze-messze elmaradnak a magyar munkavállalók átlagkeresetétől, a pedig az itteni fogyasztó ugyanannyit fizet az energiáért, a benzinért, az élelmiszerért, a ruhaneműért és jó néhány szolgáltatásért, mint többet kereső társaink. A hátrányos helyzetű térségekben a többnyire csak segélyből élő családok helyzete már-már kilátástalan.

Mint köztudott, az uniós tagországok viszonylatában az általános forgalmi adó hazánkban az egyik legmagasabb, az étkezési tojás ára három hónap alatt - ha időlegesen is - de közel megháromszorozódott, és az előrejelzések szerint a csirke- és a sertéshús rövid időn belül szintén jelentősen drágulni fog.

A szegény, munkanélküli, segélyen élő, többgyermekes családok megsegítésére megoldás lehetne az önfenntartó háztáji gazdálkodás. Az érintettek a hosszútávú, önfenntartó gazdálkodás alapjait megteremtéséhez egyfajta segítséget kaphatnának, hogy el tudjanak indulni ezen az úton.

A szegénységben élők helyzete - közelről

A fent említett családok támogatása példaértékű lenne, a segítőkészség úgyszintén. Kérdés, ez a természetbeni juttatás valóban megteremtheti-e az önfenntartó családi gazdálkodás alapjait és tartós feltételeit?

Aki valaha is gazdálkodott már, vagy közelről ismeri a hátrányos helyzetű térségekben élő emberek életét, mindennapos gondjait és lehetőségeit, tudja jól, az önfenntartó/háztáji gazdálkodás elindításához és szinten tartásához egyetlen sertés, vagy pár baromfi, és néhány tasak vetőmag, sajnos, kevés. Nem kell sem agrárszakembernek, sem gazdának lenni ahhoz, hogy belássuk: egy felhizlalt coca vagy egy kecske nem képes fedezni egy négy- vagy hattagú család éves hús- vagy tejigényét. Ahhoz, hogy egy haszonállat felnőjön, szaporodjon, tejet és/vagy húst adjon, nem kevés anyagi befektetés, és hosszú-hosszú hónapok hozzáértő munkája szükséges.

Legalább egy év, míg a kismalac eléri a 130-150 kilós vágósúlyt - addig a családnak ugyanúgy boltban kell megvennie a húst -, viszont a felnevelése olyan költséget emészt fel, amit a 28 500 Ft-os segélyből, vagy a 47 000 Ft-os közmunka-bérből élők képtelenek kigazdálkodni. A gazda és az állat minden igyekezetével ellentétben, a malac egyidejűleg nem képes húst adni és fialni is: 5-6 hónapos korára válik ivaréretté, általában 8 hónaposan pároztatják, a vemhesség ideje további, mintegy 4 hónap, és ezen felül még másfél hónap kell ahhoz, míg a kismalacok elválaszthatók lesznek az anyától. Ez önmagában is több mint egy év. Félő, a támogatás keretében kapott malacon sokan igen rövid időn belül túlradnak, hogy inkább azonnal valamennyi pénzhez jussanak, mert nemhogy a malac takarmányozására nincsen meg az anyagi fedezetük, de gyermekeik étellemezésére sem futja.

Az alapvető takarmánynövények, a kukorica és a búza kilónkénti kiskereskedelmi ára az utóbbi években, szezonális ingadozással, 80-100 forint között mozog, és az állatot azonnal, hónapokon át,

legalább napi két alkalommal, bizony jól kell lakatni. Egy vidéki gazdálkodó megerősítette: akinek nincs lehetősége saját maga megtermelni a takarmányt, annak nem szabad belefognia háztáji termelésbe, mert jobban jár, ha boltban veszi meg a húst.

Pár előnevelt csibe egy nagycsaládnak legfeljebb néhány étkezésre elegendő. Ehhez hasonlatosan, önmagában pár zacskó paradicsom- vagy paprikamag sem tesz önellátóvá senkit sem.

Miként élnek a családok?

Ezt a fajta támogatást, értelemszerűen csak azok tudják igénybe venni, akik rendelkeznek az állatok téli-nyári elhelyezésére alkalmas helyiségekkel, a növénytermesztéshez pedig megfelelő nagyságú kerttel, termőfölddel.

A magyar vidék lakossága a hatvanas-hetvenes évekig többé-kevésbé önfenntartó gazdálkodást folytatott: szinte minden háznál tartottak éves szinten 1-2 sertést, 50-60 csirkét, 4-5 anyanyulat és szaporulatát, kacsát, libát, régebben még tehenet is. Saját, akár hektárnyi birtokukon maguk termelték meg az állattartáshoz szükséges takarmányt, a konyhakerti növényeket, a burgonyát, a paprikát, a paradicsomot, retket, salátát, káposztát, uborkát, és ez a volumen a szükségleteik jelentős hányadát valóban fedezte. De ehhez - főleg induláskor, és minden év tavaszán - jelentős anyagi befektetés, rengeteg munka, kitartás, az eredményes gazdálkodáshoz nem mellesleg jó adag szerencse is kell, mert a mezőgazdasági termelés állandó kockázattal jár.

Mindazok, akik részesei vagy tanúi voltak az önfenntartást részben vagy teljesen megvalósító családi gazdálkodásnak, tudják, a hátrányos helyzetű családok egy haszonállattal vagy pár csomag vetőmaggal nem képesek elindulni az önfenntartó gazdálkodás útján, és a segélyen élők problémája néhány hét, hónap, de akár egy év alatt sem fog megoldódni. Magyarország legszegényebb térségeiben - paradox módon -, éppen a nagycsaládosok azok, akik eddig sem voltak képesek önfenntartó gazdálkodást folytatni, mert a felmerülő kiadásokat segélyből fedezni képtelenség. A földet vetés előtt trágyázni kell, fel kell szántatni, egyes takarmánynövények számára talajfertőtleníteni, majd elmunkáltatni. Ez eleve rögtön többtízezres kiadás. A növényt öntözni kell, időben és szakértelemmel gondoskodni a növényvédelemről, mely további, folyamatos költséget jelent. Az állattartás a kezdeti hónapokban, sőt években, ugyancsak tetemes kiadással jár. A termeléshez és a tenyésztéshez szükséges szakértelemnek a korábbi nemzedékek még a birtokában voltak, a mai, interneten felnőtt korosztály azonban már nem.

A szűk keresztmetszet nem a vetőmag

Az állattartás és a háztáji növénytermesztés megvalósíthatóságának gátja nem a párszáz forintba kerülő vetőmag, vagy a szintén viszonylag csekély összegért megvásárolható naposcsibe vagy kacska. Ha ez önmagában elegendőnek bizonyulna, balga az a magyar, aki erre saját magától nem jött volna rá, és ne élne a lehetőséggel. A nehézséget, a buktatókat a már említett termesztési és tenyésztési költségek, a magas takarmányárak, a háztáji gazdálkodás alacsony gazdaságossági mutatói jelentik. Emiatt a falvakban parlagon hevernek a földek és a kertek, üresek az udvarok, legfeljebb az idősebb korosztály tart pár tyúkot, és ültet néhány tő paradicsomot és paprikát, hogy a napi tojásigényét fedezze, és hogy ne íztelen egyiptomi vagy marokkói zöldség kerüljön az asztalára. De ennél többre ma már kevesen mernek vállalkozni. A legszegényebb családoknak nincs pénzük állatot nevelni, és ezen az sem változtat, ha 1-2 fiatal jószághoz ingyen juthatnak hozzá.

Az állattartáshoz szükséges takarmánynövények és több konyhakerti növény termesztésébe, az egyre szélsőségesebb időjárási viszonyok miatt, ma már a tapasztalt gazdák sem nagyon mernek belevágni, mert a jég elveri, a belvíz eláztatja, a szárazság kipusztítja. A növényt permetezni,

gondozni kell, és a végtermék előállításának költsége összességében magasabb, mintha egy áruházban kényelmesen és izzadságmentesen megvásárolná az akciós húst és a terményt.

Házhoz szállítják az olcsó baromfit és a zöldséget

A nagyüzemi gazdálkodás előretörése, a korszerű, intenzív, olcsóbb technológiák, a kereskedelemben a hipermarketek térhódítása fokozatosan kiszorította kisüzemi gazdálkodást, a háztáji termelést. Az önfenntartó növénytermesztés és állattartás gazdaságtalanná vált. A vidéki családok legnagyobb része felhagyott az állattenyésztéssel, elsők között a sertéstartással, mert a hipermarketben olcsón megvehette a húst, befektetés és munka nélkül, frissen, tenyésztési kockázattól mentesen.

Csak ismételnem tudjuk: éppen a legszegényebb, többgyermekes családok azok, akik nem képesek az önfenntartó gazdálkodás mezsgyéjén elindulni, mert teljesíthetetlen, napi szintű, folyamatos anyagi terhet róna rájuk. Viszont élnek a kínálkozó lehetőségekkel. A vidéki településeken gyakorlatilag házhoz viszik a baromfit. Mondani sem kell, ennél lényegesen többbe kerül, ha valaki maga nevelné fel a csirkét. Heti 1-2 alkalommal, szintén autóról árulják a konyhakerti növényeket, a vöröshagymától a krumplióig, elfogadható áron. A szegény ember oszt-soroz, és hamar ráébred, saját gazdálkodás keretében nem tud versenyképes lenni ilyen árakkal. A vetőmagot és az állatot nem kell megvennie, nem kell költségekbe vernie magát, minden nap reggeltől estig dolgoznia, földet túrni, trágyát hordani, és kiküszöbölhető, hogy szakértelem vagy a szélsőséges időjárási viszonyok következtében, 1-2 nap leforgása alatt, a többhónapos munkája semmivé váljon.

De ha mégis sikerül felnevelni a növényt vagy az állatot, egy, a médiában ritkán emlegetett, viszont a mai magyar valósághoz szervesen hozzátartozó tényezővel is meg kell küzdeni.

Van, aki megtermeli, és van, aki „beszerzi”

A vidéki emberek életkörülményeiről valós és hiteles képpel csak az rendelkezik, aki napi szinten ott él. A közbiztonság az elmúlt évek során minden korábbihoz képest alacsonyabb szintre süllyedt.

Konkrét példát említünk egy kistelepülés életéből: a község egyetlen utcájában, fél év leforgása alatt, gyakorlatilag minden családtól eltulajdonították még azt a kevés baromfit is, amit már csak a napi pár darabos tojástermelés miatt, és csipetnyi nosztalgiából, főleg nyugdíjasok tartottak: tyúkot, kacsát, libát, de még nyulakat is. Egyetlen éjszaka leforgása alatt leszüretelték az idős néni kertjéből a keservesen megtermelt kukoricáját, kiásták a burgonyát, elvitték a gyümölcsfái termését. Volt, akinek kertjében fóliasátor állt: reggelre nyoma veszett, szerelvényestől, mindenestől. Egy mezőgazdasági vállalkozó inkább felhagyott a burgonyatermesztéssel, mert pár nappal a betakarítás előtt megdézsmálták a termést, így befektetése és egész éves munkája odalett.

Mint az utóbbi esetről is, szemtanúk gyakorta vannak, mert a bűnözők már fényes nappal sem restek „dolgozni”. Hat szomszéd rálátása mellett egy teljes fóliasátor kiásása és elszállítása sem hangtalan, egyperces és egyemberes „meló”, és vidéken a falusi ebek már egy zizzenés hallatán is éktelen lármát csapnak, amire a gazdáik, a mai világban azonnal ugranak. Csakhogy a bűnözők nyílt fenyegetése miatt, inkább hallgatnak. Az elkövetők személye sok esetben köztudott, illetve csak a hatóság előtt ismeretlen. És míg az emberek félnek, amíg nem tudják megvédeni tulajdonukat, addig egyre többen döntenek úgy, a tolvajoknak márpedig nem fognak dolgozni: sem állatot nevelni, sem növényt termesztetni.

2. ALAPVETŐ STRATÉGIAI ELGONDOLÁSOK

Úgy gondoljuk, hogy a mai mezőgazdálkodás sokkal többet jelent, mint egyszerű árutermelést. A vidéki térség ugyanis nem csupán a termelés színtere, hanem biológiai és társadalmi léttér is, ezért a mezőgazdaság arra is hivatott, hogy a vidék sokoldalúságát - azaz nem csak termelő funkcióját, hanem esztétikai képét és biodiverzitását is - fenntartsa. Ebből fakad, hogy a természetvédelemnek együtt kell működnie az agráriummal, a mezőgazdálkodásnak pedig tekintettel kell lennie a környezetvédelmi, a természetvédelmi szempontokra is. Ez azonban csak akkor érhető el, ha a gazdálkodók érdekeltek e szabályrendszer betartásában. Egy olyan gazdasági szabályozó, ösztönző támogatási rendszert kell tehát kidolgozni, amely a környezet- és természetvédelmi szempontok gazdálkodási érvényesítéséből származó jövedelemcsökkenést kompenzálja.

Érdemes áttekinteni, mik is lehetnek az agrármodell legfontosabb jellemzői:

- Túlzott mértékű támogatásoktól mentes, versenyképes mezőgazdaság kialakítása, mely képes a piac felmerülő kihívásainak megfelelni.
- Környezetkímélő termelési eljárások széles körű alkalmazása, melyek által lehetővé válik a fogyasztók igényeinek megfelelő, minőségi termékek előállítása.
- Sokszínű gazdálkodási rendszerek, formák megléte, a termelési hagyományok megőrzése, amelyek nemcsak a termelési célkitűzéseket, a termékkibocsátást veszik figyelembe, hanem a mezőgazdaság egyéb funkcióit is, a vidéki környezet, a táj megőrzését, javítását, valamint a vidéki közösségek erősítését, munkalehetőségek biztosítását is.
- Egy egyszerűbb, közérthetőbb agrárpolitika kialakítása, amely világosan elhatárolja a közösen meghozandó döntéseket a nemzeti szintűektől, és amely a közösségi források felhasználását úgy irányítja, hogy a széles értelemben vett társadalom legyen azoknak haszonélvezője, ne csak a gazdálkodók szűk köre.

Összességében egy olyan multifunkcionális mezőgazdasági modell kialakítását célozzuk meg, amely révén a különböző adottságú települések, eltérő lehetőségeit, problémáit és igényeit figyelembe vevő sokszínű rendszer alakul ki, mely képes pozitív választ adni a felmerülő kérdésekre.

Céljaink az alábbiak:

- Olyan gazdálkodási módok elterjedését, melyekben a mezőgazdaság környezetszennyező volta a lehető legminimálisabbra redukálódik, s mely a termelés volumenének csökkenése révén együtt jár a piac kiegyensúlyozottabbá válásával.
- A növénytermesztés extenzívebbé válása révén az elvárt környezeti javulás bekövetkezik, ebbe beleértve a szántóföldi kultúrák gyepműveléssel való felváltását is.
- Olyan gazdálkodási módok folytatását és elterjedését, amelyek összeegyeztethetőek a környezet, a természet, a vidék, a táj és a természeti erőforrások megőrzésével és javításával.
- Az elhagyott termőföldek és erdők fenntartását és gondozását, és ezáltal a vidéki területek elnéptelenedésének a megakadályozását.
- A művelés alól hosszútávra kivonás megvalósítását, pl. vizes élőhelyek (wetland területek) kialakítását, rehabilitációját; élőhely (biotóp) hálózat rendszer megvalósítását a környezeti célok elérése érdekében.
- A földterületek szabad átjárás és pihenési, rekreációs céllal való hasznosításának biztosítását.

- A gazdálkodók részére indított oktatási és képzési programokban való részvétel, melyek összeegyeztethetők a környezetvédelem és a vidék, tájmegőrzés alapelveivel.

Elsődleges célkitűzés egy olyan mezőgazdasági gyakorlat kialakítása, amely a természeti erőforrások fenntartható használatán, a természeti értékek, a biodiverzitás megőrzésén, a táj értékeinek megóvásán és egészséges termékek előállításán alapszik.

Terveinkben az alábbi specifikus célkitűzéseket foglalmaztuk meg:

- A környezetkímélő mezőgazdasági termelési módszerek széles körű elterjesztése, ezáltal a környezetvédelmi célkitűzések ágazati megvalósulása, természeti értékeink, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása.
- Hozzájárulás egy fenntartható mezőgazdasági földhasználat, ésszerű területhasználati rendszer, illetve agro-ökológiai adottságaink megfelelő kiegyensúlyozott és stabil földhasználati, termelési struktúrájának kialakításához.
- Piacképes, magas minőségű és értékű termékek termelésének nagymértékű növelése és ezáltal a mezőgazdasági lehetőségek javítása.
- A vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek jelentős bővülése, vidéki életminőség javulásához való hozzájárulás, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek kialakítása.
- Turisztikai potenciál fejlesztése, kihasználása elsősorban a vidék, a táj képének javítása, az ökoturizmus, falusi turizmus feltételeinek javulása révén.
- Hozzájárulás egyéb vidékfejlesztési intézkedések sikeréhez, a vidéki népesség, a gazdálkodók termelési-környezeti ismereteinek fejlődéséhez, szemléletváltás elősegítéséhez.

A térség fejlesztésének legfontosabb stratégiai területei az alábbiak:

- táji termékekre, erőforrásokra épülő, komplex gazdálkodási rendszer
- a kapcsolódó turizmus
- a kapcsolódó energetikai hasznosítás
- a térségi vízkészlet gazdálkodás
- humán tőke fejlesztése – kapacitás minőségi javítása
- barnamezős területek és az üres ipari ingatlanok hasznosítása

Jelenleg a mezőgazdaság nagy változásokon, koncentrálódáson megy keresztül. Biztos nem lehet könnyű újra a koncentrálódó birtokokat látni azoknak, akik olyan sokáig harcoltak azért, hogy végre saját földjük legyen, még ha kicsi, akkor is. Ma, kevés földből, nem lehet megélni. Ezek a családi alapon működő farmok hasonlítanak az egykori földbirtokos rendszerre, egyesítik az apró földterületekkel rendelkező tulajdonosokat, valamint a földdel egyáltalán nem rendelkező munkaerőt.

Megítélésünk szerint a vidéki térségekben hosszú távon van létjogosultsága a fenntartható, életképes családi gazdaságoknak, mindamelllett, hogy középtávon a családi gazdaságok száma csökkenni fog, további koncentrálódás várható.

3. A HÁZTÁJI/ÖNFENNTARTÓ MODELL KOMBINÁCIÓINAK KIDOLGOZÁSA MIKROTÉRSÉGI SZINTEN

Az alábbi fejezetben kívánjuk bemutatni azokat a megoldásokat, melyek alapul szolgálhatnak a háztáji/önfenntartó modell típusának kiválasztására. Elsőként elkészítettünk egy SWOT-analízist, mellyel szeretnénk felmérni a modell hasznosítására való áttérés lehetőségeit és veszélyeit, valamint erősségeit és gyengeségeit.

Az alábbiakban bemutatjuk az alternatív lehetőségek SWOT-analízisét a mikrotérségre vonatkozóan.

Külső tényezők

Önfenntartó háztáji gazdálkodás és élelmiszer-feldolgozás				
LEHETŐSÉGEK	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
	A Sajó-völgyi mikrotérségben az önkormányzatok rengeteg zöld területtel rendelkeznek.	A szóban forgó települések korábbi pályázatoknak köszönhetően jól gépesítettek, szinte mindegyik rendelkezik nagyteljesítményű traktorral, melyek segítenék a gazdálkodást.	Alternatív növénytermesztés lehetőségek kihasználása: biotermelés, erdősítés.	A munkaerő biztosítása nem okoz problémát, sok a szakképzetlen munkanélküli, akiket be lehet vonni egy ilyen programba.
	Az önkormányzati területeken kívül nagy a külterület.	Nincsenek nagy távolságok, így csak 5-10 km-t kell megtenni a szállítás miatt, ami traktorral is kivitelezhető.	Profilbővítés: a mezőgazdaság multifunkcionálissá tétele, új tevékenységek bevonása az üzleti szerkezetbe	Humán erőforrások rendelkezésre állnak (magas munkanélküliség), korlátlan számú humán erő áll rendelkezésre.
	Sok a gazdasági terület (szántó), aminek kicsi az aranykorona értéke. Ezeken a területeken például lehetne gazdálkodni és magángazdálkodókat bevonni.	Olcsó a logisztika, a szállítmányozás.	Védekezés a szélsőséges időjárási megnyilvánulások ellen, pl.: öntözéssel	Nem kell magasan kvalifikált munkaerő.
	Sok a belterületi, zártkerti parcella. Sok az 1ha alatti	Pályázatok figyelése: főként gépbeszerzésre,		Fogyasztói igények növelése a magyar termék iránt

	kertészeti terület.	termőföldszerzésre vonatkozóan		
	A családi léptékű élelmiszertermeléshez van bőven terület.	Vertikális és horizontális integráció létrehozása, főként a gépbeszerzés, illetve az értékesítés területén		Összefogás, közös érdekérvényesítés a termelői oldalon, erősebb érdekképviseleti szervek
		Gazdasági szempontból, a kis területeknek olcsó a megművelése, kicsi az eszközigénye.		
VESZÉLYEK	Önfenntartó háztáji gazdálkodás és élelmiszer-feldolgozás			
	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
	Sok az elhanyagolt, nem vagy ritkán karbantartott terület, nehezen elérhető tulajdonosok.	Az önkormányzatok tulajdonában nincsenek kifejezetten a növénytermesztéshez szükséges gépek.	Globális felmelegedés: az időjárási szélsőségek növekedése, ezáltal növekvő természeti károk, kevés csapadék a tenyészidőben, rossz eloszlásban	Addig képes életben maradni ez a modell, amíg van közmunkaprogram, közfoglalkoztatás. Piaci alapokra helyezve már nem tud működni.
	Nem minden külterület van az önkormányzatok tulajdonában, sokszor a tulajdonosok kiléte ismeretlen, vagy elérhetetlenek.	Állat létszám további csökkenése, ami a termények iránti keresletet is csökkenti		Társadalmi fenntartások a mezőgazdasággal szemben, főként a nagyvárosiak részéről
		Output árak ingadozása, input árak növekedése, azaz az agráröllő nyílása		Vagyonvédelmi problémák: rongálás, eltulajdonítás.
		A gazdasági válság hatása: nagymértékű deviza áringadozások, ezek nehezítik a hitel felvételt, valamint növelik a		Nem tartanak állatokat, mert igazi önellátásra nem ad lehetőséget, a vásárolt takarmány drága, valamint szükség lenne egy

		kamatterheket és a törlesztő részleteket		integrátor szervezetre, aki fogja a lakosság kezét.
		Háztáji állattartás ismeret gyenge a térségben.		
		Nincs feldolgozó kapacitás, pl. savanyító üzem stb.		

Belső tényezők

Önfenntartó háztáji gazdálkodás és élelmiszer-feldolgozás				
	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
ERŐSSÉGEK	Karbantartott legelők, erdők, szántók lesznek.	A mikrotérség jelentős mértékű uniós forrást fordíthat mezőgazdasági célokra.	Kedvező természeti adottságok.	Új munkahelyek teremtése biztosított.
	A mikrotérség mezőgazdasági potenciálja magas.	Jó minőségű vetőmagvak felhasználása.	Növény- és környezetvédelmi szempontok szem előtt tartása a termelés folyamán.	Az önfenntartás hozzájárul a mezőgazdasági struktúra megváltozásához (kedvezőbb vidéki életminőség, a lakosság helybenntartása révén).
	Érzelmi kötődés: a föld és a gazdálkodás szeretete	A települések rendelkeznek traktorral.		A közfoglalkoztatottak már most rendelkezésre állnak a projekthez, létszámuk bármikor bővíthető.
		Folyamatos fejlődés, fejlesztés igénye és pénzügyi megvalósítás lehetősége		Növekvő érdeklődés és igény a növénytermesztésre.
		Vállalkozói képesség		Közmunkások

		megléte: jó tárgyaló és szervezői képességek		intenzívebb bevonása az önfenntartó gazdálkodásba.
GYENGESÉGEK	Önfenntartó háztáji gazdálkodás és élelmiszer-feldolgozás			
	Földrajzi	Gazdasági	Környezeti	Foglalkoztatási / Társadalmi
	Relatív alacsonyabb minőségű termőföldek	Teljesen hiányzik a térségben az állattartás, így ennek kultúrája kihalóban van.	Hiányoznak a megbízható, széles szakmai körben elfogadott mezőgazdasági potenciál felmérések.	A társadalom környezettudatosságának hiánya, bizalmatlanság és információhiány az önfenntartás alkalmazásával kapcsolatosan.
	Földterületek elaprózottsága, kisméretű táblák	Kevés a rendelkezésre álló forgótöke.		Szakmai képesítéssel és/vagy tapasztalattal rendelkező, fiatal munkaerő hiánya.
	Alacsony műtrágya felhasználás és negatív egyenlegű tápanyagmérleg	Relatív gyengék az alkupozíció kiharcolásához az értékesítés és a beszerzés területén.		A társadalom környezettudatossága alacsony.
		Alacsony, vagy egyáltalán nem létező betárolási kapacitás.		
		Forráshiányos önkormányzatok.		

Az összeállított SWOT-analízis megerősítette a véleményünket abban, hogy az agrárszférában, a jól szervezett, okosan gazdálkodó, minőségi termelést folytató termelőnek igenis van létjogosultsága, versenyképes. Továbbá a SWOT-analízis egyértelműen rávilágít arra, hogy a modell jelenleg munkanélküli tömegeket képes bevonni a rendszerbe.

A kistérség foglalkoztatási és megélhetési profilját a mezőgazdasági termelésből, valamint a zöldség- és gyümölcsstermesztésből adódó ciklikusság, a napszámos munka mély társadalmi beágyazottsága jellemzi. Miután sem a térség mezőgazdasági vállalkozói, sem az önkormányzati vezetők nem érdekeltek a napszámos munka preferálásában, a települések többsége a közfoglalkoztatás és a szezonális munka összeegyeztetésére törekszik.

Azok az önkormányzatok tudtak valamelyest előrelépni a bővülő közfoglalkoztatás adta lehetőségekkel, amelyek eleve jobb helyzetben voltak, míg azokon a településeken, ahol hiányoznak

a kvalifikált szakemberek és az intézmények, a közfoglalkoztatás tartalma szinte csak a közterületek rendben tartására korlátozódik.

A vizsgált települések önkormányzatainak közfoglalkoztatási gyakorlata igen eltérő; általában azt mondhatjuk, hogy azok az önkormányzatok tudtak valamelyest előrelépni a bővülő közfoglalkoztatás adta lehetőségekkel, amelyek eleve jobb helyzetben voltak, ahol a településen található valamiféle innovatív kezdeményezés, vállalkozói szellem. Ebből következően e települések eltérő gazdasági lehetőségei, adottságai alapján a közfoglalkoztatások is igen széles skálán mozognak. A legtöbb helyen a közfoglalkoztatás tartalma nem változott, az önkormányzatok csak és kizárólag a törvényi kötelezettségnek próbálnak megfelelni. Ugyanakkor a település társadalmi összetételének valamint az önkormányzati intézmények és szolgáltatások mennyiségének és minőségének függvényében különbségeket találunk.

Azokon a településeken, ahol nincsenek szakmunkások sem, illetve nincsenek, vagy alig vannak intézmények, a közfoglalkoztatás tartalma szinte csak a közterületek rendben tartására korlátozódik. A közfoglalkoztatottak kényszerűen magas száma miatt e munkáknak alig van tartalma, nyilvánvaló, hogy ezek a tevékenységek senkit sem közelítenek a munka világához. És erre lehetne megoldás a közfoglalkoztatottak bevonása az önfenntartó, háztáji modell hasznosításába.

4. AZ ÖNFENNTARTÓ HÁZTÁJI/CSALÁDI AGRÁRMODELL

A vidékgazdaság megújításához szükség lenne a „háztáji” reneszánszára. Szükség van arra, hogy az esetlegesen keletkező kismennyiségű felesleg értékesítését legalizáljuk. Ilyen mennyiségek esetén nem éri meg és nincs is értelme üzemet építeni vagy az üzemekre vonatkozó előírásokat és a kistermelők részére most is kötelezően előírt dokumentációkat számon kérni. A hagyományokra

HÁZTÁJI?

épülő, változatos termék-előállításból nőhetnek ki azok a kistermelők és vállalkozók, akik már piaci mennyiséget állítanak elő és már üzemet is érdemes létrehozniuk, képesek betartani a bonyolult és költséges előírásokat. Ha azonban hiányzik a tömegbázis, a vidékgazdaság szerves megújítására nincs esély. Ezt az elvet illusztráljuk az ábrán.

A háztáji-mozgalom elindítása érdekében a nagyon kis mennyiséget, otthon előállítókat mentesíteni kellene a bonyolult adminisztratív követelmények alól, nem kellene adniuk számlát sem – egy falugazdász pecsét elég

lehetne a háztáji, kistérségi közvetlen értékesítéshez.

A térségben koncentráltan fekvő egykori, nagy tömbökben elhelyezkedő, de mára felhagyott, több száz hektárra tehető zártkertek, az üresen álló, kihasználatlan önkormányzati ingatlanok, a területeken nagy mennyiségben fellelhető, szervezetten nem gyűjtött erdei termékek, gyógy- és fűszernövények és a nagy mennyiségben hozzáférhető, alacsony képzettségű, de egyszerű, manuális munkákra alkalmas munkaerő alapját képezheti egy komplex, térségi vállalkozási rendszernek.

Ez a komplex rendszer a mezőgazdaságra, azon belül is a növénytermesztésre épülne, amely a helyi, olcsón hozzáférhető, könnyen megtermelhető, vegyszermentes tájtermékeket kívánja nagy hozzáadott értékű, egyedi termékeké alakítani, értékesíteni. Továbbá a gazdálkodásból eredő szerves melléktermékeket pedig helyi, energetikai hasznosítás formájában értékesíti. Mindez alapot teremt egy táji, kulináris turizmus kialakulásához (fogadók, mintaporták, kapcsolódó rendezvények, szolgáltatások) is.

A térség elemzéséből is világosan érzékelhető, hogy az évtizedek óta húzóó, egyre akutabbá váló gondok miatt az egész térséget áthatja egyfajta várakozás. Ezért minden olyan üzleti vállalkozás támogatásra talál, amelyek:

- Jelenleg kihasználatlan, táji és természeti erőforrásokat hasznosít;
- Növeli a település és a térség ismertségét, javítja a reputációját;
- Segít enyhíteni az önkormányzatok foglalkoztatási gondjait;
- Segít megvalósítani az elmaradt beruházásokat, beindítja a helyi piacokat;
- Segít megoldani az olyan kötelező önkormányzati feladatokat, mint a területek karbantartása;
- Hasznosít elfekvő, önmagában csak költségtermelő ingatlanokat, területeket;
- Nem kényszeríti az önkormányzatokat az egymással való együttműködésre, forrásmegosztásra.

Úgy gondoljuk, hogy egy átfogó, az egész térségre kiterjedő fejlesztési elképzelés megvalósításához – a térségi elemzésből következően – az alábbi szereplők szükségeseek:

A. *A szakhatóságok, adminisztratív szervezetek és a gazdálkodók között elhelyezkedő, a természetvédelmi és fenntarthatósági szempontok érvényesüléséért felelős, nonprofit vagy civil szervezet (pl. a meglévő Bükk-Vidék Természetvédelmi Közalapítvány)*

Ez a szervezet egyfajta fenntarthatóságot felügyelő (nonprofit vagy civil) szervezet, mely a vállalkozási rendszerben az alábbi szerepekre alkalmas:

- Mint nem profit-orientált szervezet garantálja, hogy az átvett, bérelt, hasznosított önkormányzati ingatlanok továbbra is főképp a közérdeket, természetvédelmi célokat, a fenntartható fejlődést szolgálják, nem fordulhat elő, hogy rövid távú haszonszerzés miatt az ingatlanvagyon gyors felélése vagy lezsarolása következzen be.
- A rendszer részeként egy esetleges pályázatnál a nonprofit beruházások általában önrész-mentesek és sok esetben közvetlen szállítói finanszírozásúak (nem kell előfinanszírozni őket).
- A területek műveléséhez, kezeléséhez és a potenciális termékek alapfokú feldolgozásához szükséges eszközöket teljes mértékben képes pályázatokon megszerezni, erre a klaszter vagy szövetkezet közös tőkeerejéből semmit sem kell fordítani.
- A munkaügyi támogatásoknál a közcélúság (természetvédelmi célú kezelés) miatt sokszor kedvezőbb támogatással alkalmazhat munkaerőt, mint egy vállalkozás.
- A nonprofit szervezet az engedélyezési, szakhatósági eljárásoknál általában elnézőbb elbírálásban és nagyobb támogatásban részesül, sok esetben illetékmentes.

- A piacra jutásnál vásárokon, hazai és nemzetközi expókon jóval kedvezőbb árakon lehet jelen, mint egy magáncég.
- A pályázati stratégiában az átfogó nonprofit és civil tevékenység miatt (természetvédelem, oktatás, képzés, gazdálkodás stb.) nagyon tág kiírási körben eredményesen indítható, partnerként a legtöbb magán és állami költségvetési szervezet is szívesen elfogadja.

B. *Helyi gazdálkodók,*

C. *Tőkeerős, lokálpatrióta vállalkozások, akik az egyes beruházásokat megvalósítják, piaci és pénzügyi kapcsolataikat, erőforrásaikat mozgósítják, a létrehozandó klaszter gerincét alkotják*

A gazdálkodók és a lokálpatrióta vállalkozók feladata hasonló lenne. A fejlesztés elsősorban olyan termékek előállításáról és feldolgozásáról szól, amelyek a térség mezőgazdasági és természeti területein állíthatók elő vagy keletkeznek. Ilyenek a különféle gyümölcsstermékek, erdei termékek, kertészeti termények, fűszerek, gyógynövények, a biomassa, a mezőgazdasági takarmányok (bálázott, hegyi széna), az innen származó gyümölcsoltványok stb. (későbbiekben felsorolva).

A rendszerben olyan vállalkozásoknak érdemes részt venni, amelyek:

- Üzleti stratégiájukat a helyi erőforrásokra (is) kívánják alapozni, azok mobilizálásban érdekeltek;
- Érdeklődnek a helyi, belső piacok megerősítésében és általában a térség fejlesztésében;
- Tapasztalatuk, eszközük vagy egyszerűen kedvük van különleges mezőgazdasági, kertészeti és élelmiszeripari termékekkel foglalkozni vagy ilyen irányú piaci kapcsolatokat tudnak mobilizálni;
- Részt kívánnak venni a fenntartható energiahordozókra történő elkerülhetetlen átállásban és ebben a folyamatban piaci részesedést szeretnének szerezni.

A szerveződés számukra több előnyt is kínál:

- Közös piaci fellépés, kitérő piacszerzés;
- Közös lobbizás, térségi befolyás növekedése, térségfejlesztési irányok befolyásolása;
- Kiszámítható és befolyásolható nyersanyagellátás;
- Tőkekapcsolatok megosztása;
- Pályázati lehetőségek sokkal jobb és hatékonyabb kiaknázása;
- Jobb fókuszálás, letisztultabb tevékenység;
- Erőforrásokat elvonó tevékenységek (pl. piackutatás, marketing, innováció kutatás stb.) delegálása, megosztása;
- Olcsóbb működés pl. a kedvezően bérelhető önkormányzati ingatlanokban, a szállítmányozás és egyéb logisztikai feladatok optimalizálásával, közös energetikai fejlesztésekkel stb.

D. *Érintett önkormányzatok, mint a saját, nem anyagi erőforrásaikat biztosító szervezetek,*

A térségben különösen a Sajó-völgyben jellemző, hogy az egykori zártkerteket a lakosság felhagyja és örökös vagy kedv híján ezeket a területeket az önkormányzatok javára leadta (ma már ezt nem lehet közvetlenül megtenni). Ezeknek a zártkerti területeknek a karban tartása,

művelése messze meghaladja az önkormányzatok lehetőségeit. Az önkormányzati vállalkozást amúgy sem támogatja a jelenlegi berendezkedés és az állandó gazdálkodási nehézségek miatt nincs is ennek realitása.

Ez a jelenség több településen a belterületi ingatlanok esetében is előfordult. Ezek gondozása vagy hasznosítása önkormányzati keretek között ma inkább teher, mint lehetőség. Hasonló problémát jelentenek a nehezen kihasználható, állandó költséget termelő önkormányzati létesítmények: sportöltözők, egykori konyhák, tűzoltó szertárak, tájházak, kultúrházak, ma már üres oktatási létesítmények, rendelők stb.

A szövetkezeti vagy klaszter rendszerben az érdekelt önkormányzatok szerepe a következő:

- Jegyzők segítségével segítik, hogy a meg nem művelt, magántulajdonban lévő zártkerti ingatlanok a mielőbbi szövetkezeti vagy klasztertag tulajdonába kerüljenek (a jegyzők szólíthatják fel a tulajdonosokat a művelési kötelezettségre);
- Az önkormányzati zártkerti tulajdonrészeket átadják, vagy ingyenesen bérbe adják;
- A közfoglalkoztatási tervüket egyeztetik a szervezet igényeivel, a közcélú, közhasznú munkásokat a természetvédelmi kezeléshez átirányíthatják;
- Nem használt és a helyi feldolgozáshoz, tároláshoz, egyéb tevékenységhez alkalmas ingatlanokat a szervezet tagjainak rendelkezésére bocsátják megfelelő bérleti szerződés vagy tulajdonba adás keretében;
- A klaszter vagy szövetkezet támogatásával részt vesznek olyan önkormányzatoknak szóló pályázatokon, mely a szervezet gazdálkodására épít, pl. biogázra, biomasszára alapozott fűtéskorszerűsítés stb.
- A kistérségi szervezeteknél a belső erőforrásokra és belső piacerősítésre alapozott stratégiát támogatják, erősítik a szövetkezet vagy klaszter szerepét, befolyását, érvényesülését;
- A helyben termelt élelmiszereket, termékeket részesítik előnyben beszerzéseiknél, közintézményeik ellátásánál (pl. friss gyümölcslevek az iskolákban, egészségügyi intézményekben stb.), fejlesztésénél;
- Ahol annak értelme van, helyi piacot jelölnek ki, hogy a szövetkezet vagy a klaszter szereplőinek primőr és feldolgozott termékei a belső piacokon közvetlenül is elérhetők, ismertek legyenek.

E. Integrátor szervezet, melyet az érdekelt felek hoznak létre a szükséges és általában hiányzó szellemi tőke és szervező erő biztosításának érdekében (szövetkezeti vagy klaszter központ)

Az integrátor szervezet célja a hátrányos helyzetű térségekben élő munkanélküliek megélhetési, jövedelemszerzési, foglalkoztatási helyzetének javítása integrátori tevékenységgel, a megvalósítás tapasztalatainak összegzésével olyan javaslatok kidolgozása, amelyekkel - e területeken - eredményesen csökkenthető a munkanélküliek és növelhető a gazdaságilag aktívak, foglalkoztatottak száma.

A szövetkezet vagy klaszter csak egy közös szervezet – integrátor szervezet - létrehozásával lesz működő képes, amely:

- Folyamatosan szervezi az együttműködő felek közötti (belső) kommunikációt;
- Végzi a termelés logisztikai feladatait, optimalizálja az ilyen jellegű költségeket;

- Kidolgozza és fejleszti a külső kommunikációs elemeket, a közös piaci arculatot, marketinget, a térségi termékek egységes branding-jét, pozícionálását, gondoskodik a külső kommunikációs stratégiáról;
- A szervezetet és annak termékeit népszerűsítő rendezvényeket, eseményeket szervez, gondoskodik a színvonalas internetes és média megjelenésről;
- Kommunikál a szakhatóságokkal, partner szervezetekkel, intézi az engedélyeztetéseket, minősítéseket;
- Közös minőségpolitikát dolgoz ki és tartat be;
- Termékfejlesztést, piackutatást és innováció kutatást végez, megjelenik a releváns szakmai rendezvényeken, eseményeken;
- Koordinálja a közös érdekű pályázatok megírását, lebonyolítását;
- Együttműködik az önkormányzatokkal a helyi és kistérségi piacok kiépítésén, élénkítésén;

A fenti agrármodellhez a Sajó-völgy ideális területi adottságokkal rendelkezik. A zártkertek ma nagyrészt elhanyagolt parcellákból állnak, közös hátrányuk, hogy:

- Bár egy tagban vannak, de elaprózott parcellákból állnak;
- Tulajdonviszonyuk rendezetlen, sok a résztulajdon, de sok az önkormányzati rész;
- Meredek fekvésűek, gépi művelésük csak speciális célgépekkel (rézsúkaszákkal, alacsony építésű kertészeti traktorokkal) támogatható;
- Gondozásuk, ápolásuk kampányszerű kézimunka igénye nagy;
- Gyümölcsöseik elöregedtek, elsűrűsödtek, többször felégették őket; nagy területeken az évtizedes felhagyás miatt elcserjésedtek, így komplex rekonstrukcióra szorulnak;
- Összevonásuk az illetékek és a parcellák nagy száma miatt drága.

A zártkertek előnyei és a bennük rejlő lehetőségek viszont:

- A tulajdonosok már nem használják őket, mert vagy öregek, vagy távol élő, érdektelen örökösök, akiknek ez értéktelen, holt vagyon;
- A tulajdonosok szívesen és sokszor térítés mentesen válnak meg a sokszor töredék területüktől;
- Összevonva, évente igényelhető rájuk a földalapú támogatás (már 0,3 hektár fölött)
- A megmaradt gyümölcsfák tájfajták, vegyszermentesek és az adott termőhelyen kevés gondozással biztonságosan teremnek;
- Az éves ápolás, metszés, kaszálás nagy mennyiségű, kiszámítható biomasszát jelent;
- A területek gondozása felszívja a települések képzetlen, napszámos munkaerejét, helyi foglalkoztatást biztosít

Az önkormányzati szerepkör folyamatos szűkülésével, központosításával számos korábbi, települési létesítmény – főképp a kistérségeken – üresen áll, funkciója megszűnt. Ezek a létesítmények:

- Az önkormányzatoknak fenntartási, amortizációs terhet jelentenek, fokozatosan tönkre mennek;
- Általában alkalmasak raktárnak, irodának, kisebb átvevőhelynek, helyi elő-feldolgozóknak, csomagolóknak, mert rendszerint közművesítettek, fűthetők, berendezésük is van és jól megközelíthetők illetve sokszor melléképületeik is vannak;
- Elhelyezkedésük miatt rendszerint nem alkalmasak nagyobb tehergépjárművek fogadására, kivéve a 26 sz. út mentén

Termékkála és feldolgozás

A családi és mikroállalkozások által megtermelt, de helyben fel nem dolgozott többletet nagyobb léptékű, szakosodott élelmiszer feldolgozók telepítésével, támogatásával kell feldolgozni és piacra juttatni:

- A térség versenyelőnyének és a külső megítélés, elismertség javításának érdekében elsősorban különleges értékű, korszerű piaci termékeket célszerű előállítani (akár kézimunka igényes termékeket is, hiszen ilyen kapacitás aránylag nagy mennyiségben áll rendelkezésre)
- A feldolgozó kapacitásokat célszerű a már meglévő, jelenleg kihasználatlanul álló, egykori mezőgazdasági és ipari létesítményekben koncentrálni, hogy javítsuk a barnamezős területek kihasználtságát
- Maga a feldolgozási és logisztikai folyamat jelentős helyi munkalehetőséget teremt

A helyi zártkertek tipikus, jól termő gyümölcssei a következők: szilva régi fajtái, alma régi fajtái, dió, birsalma hazai régi fajtái, cseresznye, körte régi fajtái. A zártkertekben könnyen termesztendő egyéb növények: a tökfélék, a gumós és gyökérzöldségek és a pillangósok és takarmánynövények.

Helyi, bőven előforduló erdei termékek a következők: csipkebogyó, kökény, bodza, som, vadkörte, vadalma, és a gombák (vargánya, csiperke, tinóru, tuskógombák, galambgombák, róka-gomba, őzláb).

A gombák előfordulása, elterjedése, gyakorisága számos természeti és társadalmi tényező hatására nagy változásokon ment keresztül. Ez ma is aktív folyamat. A vadon termő étkezési gombák felhasználásának igénye, esetleg szükségessége sokszor és sokat változott; koronként, népenként, tájanként mindig is eltérőek voltak. A gyűjtés jogi feltételei a szabályok teljes hiányától a részletekbe menő szabályozásig terjednek, azonban az egyéni szükségletnek személyenként és naponta legfeljebb 2 kg gomba gyűjtése minősül, illetve az egyéni szükségletre gyűjtött gomba kereskedelmi forgalomba nem hozható.

A gyűjtésnél betartandók a természet- és környezetvédelmi rendelkezések, ide értve az erdőkre vonatkozó külön előírásokat is. Az Északerdő Zrt. azonban nem engedélyezi a térség erdeiben a gombaszedést, mivel sok környezeti kár keletkezik a gomba és egyéb termék szedéséből.

Ezt úgy oldanánk meg, hogy az integrátor szervezet egyfajta felügyeletet is képes lenne ellátni, és felügyelet mellett a kulturált erdei gyümölcsök gyűjtése megengedhető lenne a törvényi szabályozás keretein belül. Célszerű hozzáértő gombással együttműködve gyűjteni, tőle az ismereteket, tapasztalatokat megszerezni. A gyűjtés az élő és élettelen környezet kímélésével történne. Külön elvárásokat fogalmaznánk meg az általános elvárásokon túl a gombavilág óvására, ugyanis a helytelen gyűjtés rövid és hosszú távú, esetleg helyre nem hozható károkat okozhat. A későbbiekben ajánlott a gyűjtőknek az alapfokú gombaismerői képzettség megszerzése, tanfolyam elvégzése.

Nagy mennyiségben vadon is termő illetve könnyen termesztendő fűszer és gyógynövények: kakukkfű, szurokfű, apróbojtorján, boróka, galagonya, csipkebogyó, csalán, vérehulló fecskefű, körömvirág – kertészeti egynyári növény, menta fajok, bazsalikom – kertészeti, egynyári növény, kövirózsa – ezek között védett fajok vannak, inkább a varjúhájak jobbak.

Egyéb termékek a gyümölcsösökből: helyi, tájfajtákból, előállított, különleges, ellenálló, iskolázott gyümölcsoltványok.

Termékfajták

Élelmiszerek, italok, növényi termékek

<i>Primőr gyümölcs</i>	Vegyszermentes, közvetlenül értékesíthető a helyi piacokon és a közintézményekben, fagyasztható, fagyasztva kiszerezhető
<i>Gyümölcslé</i>	Vegyszermentes, közvetlenül értékesíthető a helyi piacokon és a közintézményekben, fagyasztva szállítható
<i>Szörpök</i>	Természetes alapú, vegyszermentes termékek
<i>Lekvárok</i>	Lekvárkülönlegességek, jellegzetes térségi márkák
<i>Aszalványok</i>	Szilva, cseresznye, som
<i>Gyümölcs chipsek</i>	Almachips
<i>Olajok</i>	Dióolaj, tökmagolaj
<i>Porított termékek</i>	Instant gyümölcsporok
<i>Gyümölcssteák</i>	Csipke, meggy, kökény, som, ribizli, szeder, menta fajok
<i>Fűszerek és fűszer keverékek</i>	Kakukkfű, vad torma, boróka, Vadas fűszerkeverék, Sültekhez fűszerkeverék
<i>Gyógytea keverékek</i>	Kakukkfű, galagonya, bodza, csipke, hárs, csalán, menta fajok
<i>Pot pourik (illatosítók)</i>	Kakukkfű, menta fajok, csipke,
<i>Természetes festékek (festőnövények)</i>	Körömvirág, csalán, vérehulló fecskefű, dió, kökény, bodza, tüdőfű
<i>Cefrék</i>	Önmagában lefőzés előtt is értékesíthető
<i>Párlatok, pálinkák</i>	Síma (elsősorban szilva, alma, birs!, bodza!, kökény!), mézes, ágyas, fűszeres változatok
<i>Gyógynövény likőrök</i>	Vegyes pálinkára alapozott, gyógynövénnyel ízesített likőrök
<i>Gyümölcscectek, fűszerecetk</i>	Almaecet, kakukkfűves ecet
<i>Fűszerolajok</i>	Fűszerekkel, fűszerkeverékekkel ízesített olajok

<i>Gomba</i>	Primőrként
<i>Szárított gomba</i>	Erdei gombakeverékek
<i>Gombapor</i>	Fűszer értékű
<i>Cider</i>	Szénsavas almabor, elsősorban hőlygfogyasztók részére

A régió nagyon jó természeti adottságokkal rendelkezik, ugyanakkor helyben is megfigyelhető azok a káros folyamatok, amelyek globálisan is észlelhetők: a termelt fajok, fajták száma visszaesett, a biodiverzitás alacsony, a változtatás sok esetben csak a természetstechnológiai szükség következménye. És ezzel a projekttel élénkíteni szeretnénk a térség mezőgazdaságát, a növénytermesztést és a feldolgozást. A termékek az alábbi piacot célozzák meg.

Feldolgozottság szerint:

- A friss, primőrök, tartósítószer-mentes termékek a térségi piacokra, közigazgatások számára, esetleg a miskolci nagybani piacra és éttermek számára értékesíthetők;
- Hűtve, szárítva, porítva, tartósítva a nagyobb belföldi kereskedelmi láncok, átvevők a fő célpont;
- Különleges kiszemelések, egészségvédelmi célú termékek, különleges minőségű, minőségű vagy besorolású termékek elsősorban az Unió, azon belül is a német piacra kerülnek.

Általános piaci cél a minél nagyobb hozzáadott értékű, jól azonosítható termékek előállításának, az egészséges életmód és a magas minőségű, különleges hazai termékek (hungaricumok) iránti növekvő konjunktúra kiaknázása.

Területek előkészítése (rekonstrukciója) területápolás, gazdálkodás és feldolgozás eszközei és feladatai

Komplex eszközrendszerre van szükség:

- Kis- vagy közepes teljesítményű traktor(ok) adapterekkel (szárazúzó, kasza, pótkocsi a rekonstrukció és fenntartás érdekében)
- Aprítékoló (a rekonstrukció során lekerülő fás biomassa és a fenntartás során keletkező nyesedék aprítékolása miatt)
- Önjáró rézsúvágó(k) adapterekkel
- Gödörfúró adapter kerítéshez és telepítéshez
- Árokásó és tolólap adapter vagy önálló gép az utak karbantartásához
- Kézi kaszák, fűrészek (stihl), mechanikus ágvágók, jó minőségű ápoló eszközök
- stb.

Gazdálkodási fejlesztési feladatok a területeken

1. Gyümölcsösök, kertek rekonstrukciója, a megmenthető fák megápolása, értékelése és megfelelő oltványok beszerzése, beállítása, esetleg előállítás
2. A korábbi, változatos gyümölcsös-kaszáló szerkezet visszaállítása, telepítéssel és a meglévő állomány fiatalításával
3. Termékkatasztert kell készíteni fajok és fajták szerint; Folyamatos hasznosítást biztosíthatnak a következő termények a területről:
 - Kaszált, bálázott széna (változatos összetételű, értékes hegyi széna, kb. 15q/ha)
 - Gyümölcsstermékek: friss gyümölcs, aszalvány, lekvár, szörpök, cefre, pálinka, olajtartalmú gyümölcsmagvak
 - Komposzt
 - Különleges, helyi gyümölcsoltványok
 - Gyógynövények, fűszernövények (pl. kakukkfű)
4. Fel kell építeni a helyi kapacitásoknak megfelelő, feldolgozó vertikumot:
 - Átvevők, osztályozók, csomagolók
 - Aszaló és szárító kemencék
 - Terményszárítók, porítók
 - Hűtőházak, raktárak
 - Palackozó üzem
 - Lekvár és szörpüzem
 - Szeszfőzdék
 - Olajütők
 - Ecet üzemek, erjesztők
 - Extrudálók
 - Biogáz telepek
 - Brikettálók
 - Aprítékolók
 - Bálázók
5. Minimális saját szállító kapacitás is szükséges
6. Megfelelő gépesítés mellett a területre meg kell határozni és a támogatási rendszerekbe be kell illeszteni az állandó és alkalmi munkaerő szükségletet
7. A helyi, különleges termékekre alapozott értékesítési rendszert kell kidolgozni:
 - Értékesítési csatornák meghatározása (helyben értékesítés, esetleg (netes)bolt, bel- és külföldi kereskedelmi partnerek megtalálása)
 - Erős marketing és termék pozicionálás kidolgozása

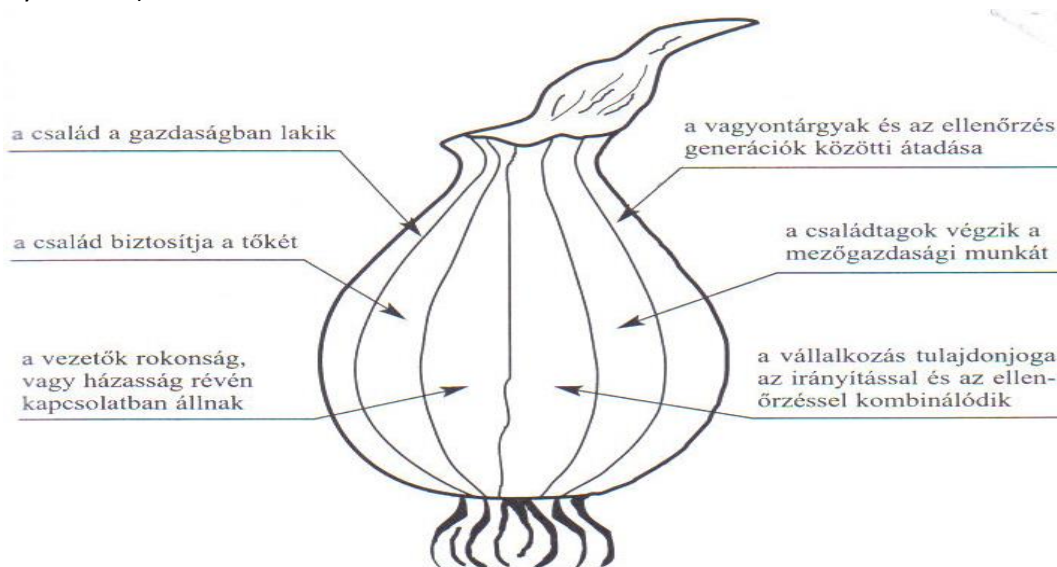
5. AZ AGRÁRMODELLRE ÉPÜLŐ TOVÁBBI ELKÉPZELÉSEK, PROGRAMOK**A. Sajó-völgyi Életmód Program (hozzuk divatba a Sajó-völgyet)**

- Változatos, egymásra épülő funkciók létrehozását lehetővé tevő táj: völgyrendszerekben elhelyezkedő, hegyi aprófalvak láncolatai, sajó-völgyi falvak és Putnok.
- Vonzó tájkép, vannak még fellelhető népi építészeti emlékek, földvárak, természetes kilátópontok, kiterjedt erdők stb.)

- Változatos mikroklíma, sokrétű, mozaikos gazdálkodást tesz lehetővé.
- Vegyszermentes övezet.
- Egykori gyümölcsös zártkertek hasznosítható rendszere.
- Bőséges, változatos erdei termék hozamok.
- Falvak körüli kisparcellás zöldségtermesztés.
- Természetes vízforrások, értékes vízbázisok, felszíni források.
- Kevés civilizációs vonalas létesítmény (nincsenek autópályák, sok nyomtávós vasutak).
- Bőséges (nagy) vadállomány, kiterjedt erdők.
- Extenzív legeltetésre alkalmas legelők.
- Putnok-Szilvásvárad „nosztalgia” kisvasút.
- ...

B. Családi gazdaságok létrehozása és megerősítése

„A családi gazdaság legfeljebb 300 ha nagyságú termőföld tulajdonlásával, illetve haszonbérletével, használatával rendelkező gazdálkodó család valamennyi termőföldje, az ahhoz tartozó leltárban megjelölt ingatlan és ingóvagyon tárgyak harmonizálásával legalább 1 családtag teljes foglalkoztatásán és a többi családtag közreműködésén alapuló gazdálkodási forma.” (326/2001, Kormányrendelet)

A családi mezőgazdasági vállalkozás

Forrás: Gasson-Errington (1999)

Ezekből, a szűken vett családi gazdaságokból kb. 20 000 db lehet ma Magyarországon. A 300 ha termőterület az összes, a gazdaság birtokában lévő földet jelenti. A lényeg a birtoklás van, adott időben és feltételek mellett, mennyi földterülettel rendelkezik a termelő.

A családi gazdaságok fogalmi lehatárolása során, sok szemponttal találkoztunk. Az ábra ezek egy részét foglalja össze, amely a mezőgazdasági vállalkozások tulajdonságait hagymaként ábrázolja. Belül szerepelnek a legfontosabb tulajdonságok, kifelé haladva, pedig a kevésbé fontosak. Szerintünk „a család biztosítja a tőkét” jellemzőt és „a rokoni kapcsolatok a vezetők között”

kritériumot fel kellene cserélni az ábrában, hiszen a tőkebiztosítás fontosabb. Egy kisméretű üzemnél egy, esetleg kettő vezető van.

A tágabban értelmezett fogalom nem tartalmaz területi megkötést, és nem szükséges a családi gazdaság jogállás. Az általunk vizsgált családi alapon működő gazdaságok is ide tartoznak. Véleményünk szerint mindegy, hogy a család milyen jogállásban termel, a fő a termelőeszközök birtoklása, a családi munkaerő, a jövedelemszerzésen.

„A családi gazdaság olyan mezőgazdasági termelésre szakosodott vállalkozás, amelyben a családi tőke, tulajdon, irányítás és a munkaerő-felhasználás dominál. Ideális esetben a gazdaság generációról generációra öröklődik és megteremti a család elvárható jövedelmét. Keveredik benne az árutermelés és a megtermelt javak saját fogyasztása. Családi gazdálkodás alatt családi gazdasági kereteken belül végzett mezőgazdasági vállalkozási tevékenység értendő.” (NAGY 2006)

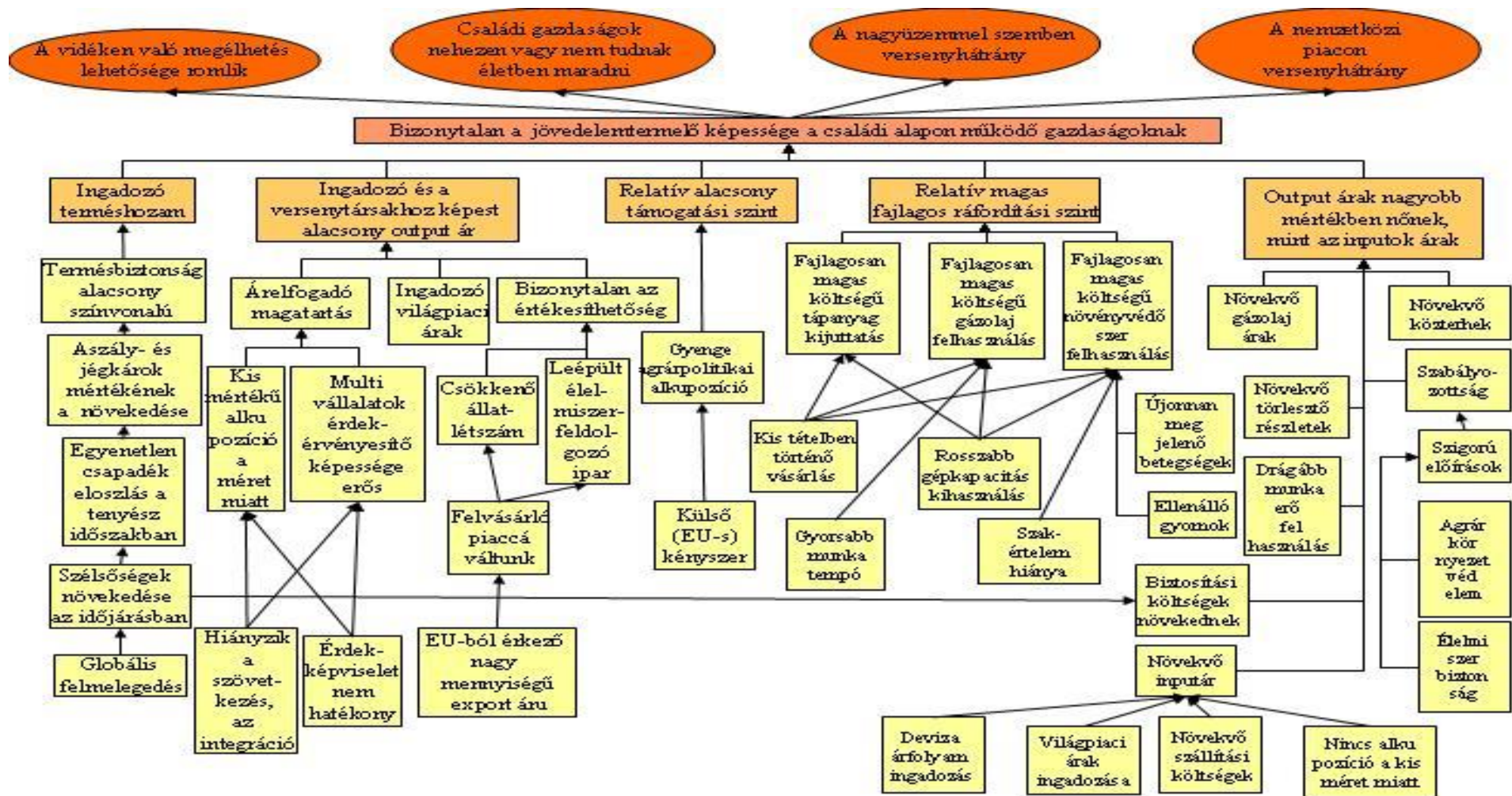
Magyarországon is jelen voltak a családi munkaerőre alapozott gazdaságok, de a múlt század agrárgazdasága nem kedvezett nekik, ezért jelentőségük csak korlátozott volt. A rendszerváltás után próbálták elősegíteni a családi farmok szerveződését. 2001-ben hoztak intézkedéseket a családi gazdaságok létjogosultságának növelésére. Ekkor jelent meg a kormányrendelet a családi gazdaságok alapításáról, hogy ezzel is elősegítsék a megalakulásukat, fejlődésüket. Ez sikeresebb, sőt mondhatjuk, hogy sikeres lépés volt. A kedvező feltételek, támogatások hatására kb. 20 000 családi gazdaság jogállású szervezet alakult meg. Gazdaságaink nagyon fiatalok, még nem volt lehetőségük, és idejük a szerves fejlődésre. Ettől függetlenül helyt kell állniuk a termelésben.

Sajnos a magyar gazdák nagy része tőkeszegény, és a tudását a gyakorlat folyamán szerezte, mivel nem volt lehetősége (vagy képessége) a tanulásra. A kisebb termelőknél gyakori gond a vállalkozó képességeinek a hiánya, illetve a termelés alacsonyabb színvonala. Véleményünk szerint ez a jövőben mindenféleképpen változni fog, mivel a piac nem viseli el az alacsony minőséget, a termelő anyagi háttere, pedig a hozam kiesését.

A családi gazdaságok fejlesztésének lehetőségei az alábbiak:

- 1) a termőterület nagyságának növelése,
- 2) a termelés intenzitásának növelése, főleg a nagy jövedelmezőségű és nagy munkaerő igényű ágazatok arányának növelésével és ezekre való specializációval,
- 3) a termelés és a gazdálkodás multifunkcionális tevékenységgé való fejlesztése,
- 4) a parasztfiatalok és a fiatal agrárértelmiségiek családi gazdasághoz való juttatása, tervszerű családi gazdaságok létesítése politikával,
- 5) környezetkímélő termesztési módok használata.

Családi gazdaságok életben maradási nehézségeire összeállított problémafa

A helyi erőforrások – családi gazdaságok - mobilizálásának legjelentősebb problémái:

- A kistelepülések elöregedők, mindenképp szükség lesz külső humán kapacitás bevonására, frissítésre.
- A parcellaméretetek sok településen nem racionálisak, a zártkertek elaprózottak, nehezen mobilizálhatók.
- A területek újrahasznosításához, a gazdálkodás hatékony beindításához jelentős kezdeti, tájrendezési munkára (bozótirtás, ápolás, újratelepítés, közelítő utak rendbetétele) lesz szükség.
- Nincs szervezett piac, kereslet, ezt ki kell építeni a gazdálkodási kedv megindításához

A felsorolt adottságok a következő típusú kisvállalkozások egzisztenciáját biztosíthatja:

- Egyedi, helyben termesztett és feldolgozott gyümölcs, zöldség és erdei termékekre alapozott, vegyszermentes vagy bio minőségű termékek, családi és tájegységi védjeggyel rendelkező márkákat előállító kisgazdaságok, őstermelők
- Extenzív állattartásra alapozott gazdaságok, elsősorban magas minőségű, feldolgozott húsrú és tejtermék előállításra szakosodott termelők
- Kizárólag a helyi élelmiszer termékekre, nyersanyagokra alapozott, kisléptékű vendéglátóhelyek, falusi fogadók és vendéglők, kóstoltató helyek láncolata
- Kizárólag helyi termékekre alapozott, garantált élelmiszer termékeket értékesítő (szociális vagy szövetségi) boltok hálózata (egyes nagyvárosokban mintaboltokkal)

Konkrét feladatok:

- Az egykori gyümölcsös zártkertek forgalomképességének biztosítása, földhivatali státuszuk rendezése, racionális parcellaméretetek kialakítása (az évek óta nem művelt, elaprózott résztulajdonviszonyokkal ellehetetlenített parcellákat mobilizálhatóvá, elérhetővé kell tenni azt művelni, ápolni képes gazdálkodók, szervezetek számára).
- A hatékony és biztonságos táji gazdálkodás újraélesztése érdekében a régi fajtákból minél előbb fajtagyűjteményt kell kialakítani és biztosítani kell az utánpótlást, újratelepítést (projekt: fajtagyűjtemény létrehozása, fenntartása kertészeti vállalkozókkal).
- Meg kell találni az olyan új, fenntartható tájhasznosítási módokat, melyek a kistelepülésekre és az ott gazdálkodókra építenek.
- Fel kell kutatni az olyan piaci előnyöket jelentő különleges lehetőségeket, amelyekhez a térség adottságai a legmegfelelőbbek (pl. szarvasgomba termesztés, különleges, magas értékű kultúrák beállítása: som, berkenye stb. és az ezekre alapozott termék előállítás).
- A térségbe kell vonzani a fiatal, gazdálkodni akaró és megfelelő szakképzettséggel rendelkező, potenciális gazdákat, ki kell dolgozni a Sajóvölgyi Életmód Programot.
- A térségi rehabilitáció koordinálására megfelelő mentoráló szervezetet vagy szervezeteket kell létrehozni, melyek feladata a folyamatok katalizálása, beindítása, szakmai segítése és figyelemmel kísérése illetve később az egyes gazdasági feladatok (szövetségi jellegű irányítás és érdekképviselet) ellátása.

C. Humán ÉLET Program

A hiányzó humán kapacitásokat a következő program kidolgozásával lehet pótolni:

- Elő kell segíteni az olyan fiatal gazdálkodók térségben maradását, megtelepedését és térségbe vándorlását, akiknek kifejezett célja, hogy a vázolt, fenntartható gazdálkodási rendszerben részt vegyenek, annak megfelelő életmódot, egzisztenciát alakítsanak ki.
- Ennek érdekében több lehetőséget is ki kell dolgozni, hogy a különböző háttérrel rendelkező érdeklődőket mind be lehessen vonni a programba.
- Létre kell hozni a fent vázolt koordináló és mentoráló szervezetet, mely felvállalja, hogy – **a vidék gazdálkodásának beindulása érdekében** – az induló gazdaságokat a következő területeken segíti:
 - A gazdálkodáshoz szükséges hiányzó erőforrások (terület, telephely, gépek, eszközök, telepítések) megszerzése, racionalizálása, források koordinálása
 - Kezdeti adminisztratív feladatok támogatása (segítségnyújtás az üzleti, MVH, engedélyezési stb. adminisztratív kötelezettségekben)
 - Forgóeszköz igény támogatása (akár szövetkezeti rendszerben, akár egyedi bankhitel támogatással, kezességvállalással)
 - Gazdálkodási tapasztalat átadása, szükséges képzések megszervezése
 - Termék és szolgáltatás összetétel, stratégia kialakítása
 - Értékesítés kiszámíthatóságának javítása (piaci információk, szövetkezeti jellegű szolgáltatások, érdekképviselő, egységes piaci fellépés, védjegy és egyéb közös marketing elemek)
 - Kommunikációs támogatások, erőforrások és érdekek összehangolása (helyi kommunikáció az önkormányzatokkal, munkaügyi kirendeltségekkel, hatóságokkal, közétkeztetést folytató közintézményekkel, feldolgozókkal stb.; külső kommunikáció az állami adminisztrációval, külső piacokkal)
 - ...

A támogatási rendszer többlépcsős kell legyen, hogy minden szintű gazdálkodó vagy gazdálkodni szándékozó hatékonyan kapcsolódhasson be. A legalsó szinten – a falvak minőségi újranépesülése érdekében - akár a következőt is felvállalhatja:

- Megfelelő ingatlanok felvásárlásával és kialakításával kész, vidéki gazdálkodási egységeket hoz létre, melyeket pályázat útján meghirdet és a nyertes pályázókat megfelelően menedzseli.

D. Térségi oktatás és humán kapacitás

A megfelelő gazdálkodási szakértelem és tapasztalat a térségben a fejlesztés átfogó beindításához nem elegendő.

A putnoki, jelenleg megyei felügyelet alá tartozó és egykor kifejezetten erre a célra létrehozott intézményt újra kell szervezni, hogy a szükséges szakoktatási, szakképzési feladatokat, a vidékfejlesztés mai igényeinek megfelelően legyen képes ellátni. A létesítmény együttest lehetőleg a térség rendelkezésére kell bocsátani, és ott a több szintű szakoktatást újra kell szervezni, új, a jelenleginél jóval hatékonyabb képzési rendszert kell kialakítani. A térség jellegéből adódóan (a

könnyebb elérhetőség érdekében) érdemes volna egy társlelésítményt is felállítani, a két intézményt gyakorlatilag ugyanazon oktatói gárda kiszolgálhatja.

A fent leírt módon, más országrészekről is kell bevonni fiatal, felkészült gazdálkodókat, vállalkozókat (ebben különleges szerepe lehet még a sajátos vállalkozási régió kialakításának). A helyben élő, képzett fiatalok egzisztenciális kilátásait javítani kell, hogy a helyben maradásukat elősegítsük, a programban erre a csoportra különös tekintettel kell lenni.

E. Gömöri turisztikai desztináció menedzsment szervezet

A turisztikai desztinációs menedzsment (TDM) viszonylag új fogalom a turisztikai szakmában, ennek ellenére jelentős változást hozott a magyarországi turizmus szervezeti életében. Az önkéntes alapon szerveződő, helyitől a térségi, majd végül regionális és országos szintig kiépített TDM rendszer kialakítását a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia a legfontosabb országosan kiemelt turisztikai szervezet- és rendszerfejlesztési célként határozta meg.

A Gömöri TDM szervezet feladata lenne a turisztikai attrakciók azonosítása, fejlesztése, menedzselése, valamint az utazásszervezés az alábbi stratégiai területeken:

- Lovas turizmus: Gömör-Felvidéki Lovas Turizmus
- Vízi turizmus: Felső folyású vizek – Murány, Sajó
- Ökoturizmus: madár és lepke megfigyelés, fotózás
- Agroturizmus (tájbarát gyümölcsészet)
- Vadász turizmus: Nagyvadak
- Gömöri Gasztro Turizmus – Őstermelők, Táj termékek, Pálinka út
- Egységes szolgáltatási minőség megszervezése
- Szakmai és konferencia turizmus, szervezetfejlesztés, csapatépítő tréningek
- Kulturális turizmus, koncertek, fesztiválok bekapcsolása
- „Kisvonat” Putnok-Szilvásvárad vasút „elkérése”, hasznosítása
- Térségi arculat, marketing, megjelenés szervezése
- Térségi turisztikai információk szolgáltatása

Stratégiai partnerek lehetnek:

- ANPŐ, BNPŐ
- Szlovák oldali kistérségek
- Lovas és más különleges attrakciószolgáltatók
- Minden érintett önkormányzat

Mindenképpen kulcskérdésként felmerült a hitelessé válás, a megfelelő támogatottság megszerzése, valamint a kapcsolati rendszerek tudatos feltárása, kiaknázása, kulcsszervezetekkel való együttműködés azonnali rögzítése. Ezeket a területeket még ki kell dolgozni.

F. Az ökológiai (bio) gazdálkodás

Hosszútávú célunk mindenképpen az ökológiai (bio-) gazdálkodás, melynek megfelelően ökológiai

jelöléssel csak azok a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek forgalmazhatók, amelyeket ezen jogszabályok betartásával és elismert ellenőrző szervezet ellenőrzése mellett termeltek, dolgoztak fel, illetve importáltak.

A biogazdálkodás olyan környezetkímélő és -megújító, különleges minőségű és teljes körű mező-, erdő- és tájgazdálkodást, élelmiszertermelést, valamint vidékfejlesztést jelent, amely szigorú előírások keretei között, különleges ellenőrzés és minősítés mellett, valamint aktív környezet- és egészségvédelem, és életforma-változtatás igényével folyik.

Az ökológiai gazdálkodás a következő előnyökkel járhat:

- ✓ a piacok a minőségi magyar ökotermékeket korlátlanul befogadják;
- ✓ a mezőgazdasági termelés környezetszennyező hatása csökken;
- ✓ a vidéki foglalkoztatást növeli, esélyt ad a kevésbé versenyképes gazdaságok túlélésére;
- ✓ csökken az élelmiszerek okozta betegségek, allergiás megbetegedések aránya;
- ✓ magasabb ár érhető el;
- ✓ integrált és ökológiai gazdálkodást ösztönző európai uniós támogatások vehetők igénybe.

Ökotermelés esetén reális a termékek értékesítésénél a 30%-os felár elérése, sőt egyes kertészeti termékeknél a hozzáadott értéknek megfelelően 50-120% árnövekedés sem elképzelhetetlen. A kémiai növényvédelem és a műtrágyázás kiiktatása önköltségcsökkentő tényező, viszont a biotermesztés magas élőmunkaigénye megdrágítja a biotermékek előállítását.

Az integrált és ökológiai gazdálkodás teszi lehetővé a fogyasztó egészségének védelmét, a természeti környezet terhelésének csökkentését, és a természeti erőforrások takarékos felhasználását.

Az ökológiai gazdálkodás jellemzői és erényei:

- ✓ többnyire saját forrásból származó anyagok felhasználásával fenntartja a talajtermékenységet; védi a talajvíz és a termőtalaj minőségét, növeli a talajlakó élőlények aktivitását, különös figyelmet fordít a ritka állat- és növényfajokra. A haszonállatok természetes körülmények között tartására törekszik;
- ✓ a termelésre és feldolgozásra vonatkozó irányelvek egyértelműen szabályozottak;
- ✓ a bioélelmiszerek nem tartalmaznak szintetikus növényvédőszer-maradványokat, teljesítményfokozók felhasználása tilos, génmanipulált szervezetek használata nem engedélyezett;
- ✓ az ökológiai gazdálkodás csökkenti az energiateljesítményt, kíméli a nyersanyagforrásokat; a mezőgazdaságban munkahelyteremtő és megtartó szerepet tölt be.

A zöldségfélék nagy befektetést igénylő, nagy termelési értéket képviselő kultúrák, amelyek eredményes termesztésében a minőség különös jelentőségre tesz szert a mennyiségi tényező mellett. A zöldségnövényeket termesztő ökogazda számára a siker kulcsa a nagy körültekintéssel végzett tervezési szakaszban rejlik.

A biogyümölcsös megvalósítása házi kertekben a legkockázatmentesebb. A már meglévő árugyümölcsösök átállítását általában hosszabb időszak alatt, fokozatosan célszerű elvégezni. Új ültetvények létesítésekor, néhány gyümölcsfaj (meggy, bogyósok, héjasok, birs) esetében már a siker reményében foghatunk munkához.

ZÁRSZÓ

A mezőgazdaság fontosságát a vidék fejlesztésében több ok is hangsúlyossá teszi a Sajó völgyben és közvetlen környezetében. Az első ok, ami a helyi elemzésekben is megfogalmazódott, a több évszázadra visszanyúló hagyományos agrártermelés, a mezőgazdaságra való berendezkedés, az ennek kapcsán felhalmozódott tudás fontossága. Ennek a tudásnak és tapasztalatnak az elvesztése az ágazat szerepének csökkenésével reális veszély, amit minden dokumentációban kiemeltek. További ok, hogy ezekben a térségekben a mezőgazdaság sokszor az egyetlen olyan alternatíva (bár az alternatíva szó ebben az esetben inkább esélyre cserélendő), ami a térségek igen kedvezőtlen helyzetben lévő lakosságának bizonyos fokú megélhetést, vagy jövedelem-kiegészítést nyújt. Ebben a megközelítésben tehát, a mezőgazdaság szociális funkciójának a kihasználása, erősítése alapvető fontosságú feladata, kiemelten az első klaszterre irányuló fejlesztéseknek. Mindeközben természetesen, hosszú távú célként az öfenntartás és önfinanszírozhatóság megteremtését (tehát nem a segélyezést) kell célul kitűzni. Amennyiben viszont az érintett kistérségekben nem tudnak hangsúlyt helyezni a mezőgazdaság - ezen belül is elsősorban a nagy élő/kézimunka-igényű kultúrák, az erdészet, az alternatív termékek erősítésére, az ezekhez kapcsolódó feldolgozás kiépítésére, újraélesztésére, akkor a következő években tovább súlyosbodó szociális feszültségekre és problémákra kell számítani, melyek hosszú időre megkérdőjeleznék, ezen térségek felzárkózását a fejlettebb területekhez.

A mezőgazdaság szociális funkciójának kihasználása a nagyarányú hátrányos helyzetű lakosság tekintetében is elengedhetetlen. Ez különösen annak ismeretében nagyon fontos, hogy az agrárium által nyújtott (legtöbbször alkalmi) lehetőségek milyen fontosak a hátrányos helyzetű lakosok számára. Ezzel kapcsolatban pozitívumként kiemelhető, hogy minden érintett kistérség határozott hangsúlyt fektetett a hátrányos helyzetűek képzésére, és munkához juttatására. Ez önmagában persze még nem elegendő, hiszen a szakirodalmi tapasztalatok alapján, még az átlagnál sokkal nagyobb külső erőforrások bevonásával folyó, és a helyi hatalmi érdekektől és előítéletektől mentes, szakmailag korrekt szociálpolitikai kísérleteknek is erős korlátai vannak. Iránymutatóként szolgálhatnak a helyi fejlesztések és akciók kidolgozásánál, a szociális földprogram működésének tapasztalatai, az abból levonható következtetések, melyek figyelembevételét mindenképpen javaslom a kiválasztott térségek, és különösen a klaszter esetén. A szociális mezőgazdaság fenntartásához, stabilizálásához, továbbra is fontosak lesznek a döntően szociális célokat szolgáló pénzeszközök, a munkaerő-piaci alap forrásai.

Előzőeken túlmenően, a felhalmozott tapasztalat, az agrár hagyományok, és a rendelkezésre álló munkaerő kihasználása a többi klaszter térségeiben is fontos eszköze az agrárágazat „maximalizálásának”, a feltételek, lehetőségek optimális kihasználásának, és ahol lehetséges, a versenyképes mezőgazdaság megteremtésének.

Le kell mindenképpen szögezni azonban, ezt a mezőgazdaságnak leginkább kitett kistérségek helyzetelemzése is kihangsúlyozták, hogy a mezőgazdaság fejlesztése nem jelenthet önmagában megoldást a vizsgálatba bevont területek problémáinak megoldására. A hagyományos agrár-megközelítés nem eredményezheti ezekben a vidéki térségekben a foglalkoztatottság növekedését. A vidékfejlesztési politika kapcsán így a kiegészítő intézkedések, illetve azon túlmutatva, az agráriumon kívüli programok felé tolódik a hangsúly a fejlesztéseket illetően.

Tény, hogy a vidéki foglalkoztatás növelésének alapja a piac és a kereslet. Piac a mezőgazdasági, ipari termékeknek, a szolgáltatásoknak és a kereskedelemnek. Kereslet nélkül nem képzelhető el a tőkeerő növelése és a hitelezhetőség javulása, és így nincs kereslet a foglalkoztatásra sem. A foglalkoztatottságot növelő, beruházásösztönző programok alkalmazkodni képes munkaerőt vagy vállalkozót igényelnek, ám a szakirodalom és eredményeim alapján, a korábbi mezőgazdasági struktúrák átalakulásától leginkább szenvedő, gyakran halmozottan hátrányos helyzetű vidéki

térségek agrár-munkanélkülisége nem felel meg ezeknek az elvárásoknak. Ráadásul, a mezőgazdaság mellett az ipar gazdasági és foglalkoztatási súlya is folyamatosan csökken. A szolgáltatási szektor pedig elsősorban a dinamikusan fejlődő, korszerű infrastruktúrával, képzett humán erőforrással rendelkező térségekben erősödik, felgyorsítva az agrártermeléshez kötődő vidéki térségek leszakadását.

A helyi fejlesztéssel foglalkozó elméletek szerint, minden településnek, térségnek megvannak a maga speciális adottságai, melyek vagy elősegítik, vagy éppen hátráltatják a helyi gazdaságfejlődést. Ezek a helyi feltételek határozzák meg egy terület relatív előnyeit abban, hogy tudnak-e befektetéseket magukhoz vonzani, létrehozni, vagy fenntartani. A kiválasztott területek esetében (egy-két kistérségtől eltekintve) azonban láthattuk, a befektetések teljesen elkerülik őket.

A legtöbb helyi dokumentum elismeri, hogy a fejlesztések legnagyobb fékezőereje éppen annak alanya, a lakosság, a humán erőforrás. Súlyosítja a helyzetet, hogy helyi munkaalkalmak és szolgáltatások hiányában nehéz megtartani a képzett munkaerőt, a képzett munkaerő hiánya pedig - tetéztve a rendkívül rossz elérhetőséggel, szociális terhekkel, kedvezőtlen demográfiai folyamatokkal - távol tartja a tőkét. Azt a tőkét, aminek a vonzásához szükséges fejlesztéseket, az azok alapjául szolgáló önerőt az érintett térségek nem tudják felmutatni. Nincs is miből, hiszen nincsenek a helyi vállalkozásokból, gazdasági tevékenységekből származó bevételek. Ez az önmagát erősítő folyamat, a szociális szempontok ellen ható piaci mechanizmusok, megkérdőjelezhetik a helyi fejlődést. A fejlesztésekhez és összefogáshoz szükséges szellemi kapacitás kiáramlása, távolmaradása, összességében a szellemi tőke hiánya ehhez jelentős mértékben hozzájárul. Ráadásul, saját és mások vizsgálatai alapján is valószínűsíthető, hogy még a helyi gazdaság jelentősebb erősödése és fejlődése esetén is kétséges az agráriumból kikerülő, idősebb korosztályhoz tartozó, szakképzetlen vagy nehezen konvertálható szaktudással, alacsony alkalmazkodó képességgel rendelkező munkanélkülieknek a munkaerőpiacra történő aktív visszatérése.

Úgy gondoljuk, hogy a mezőgazdaság mindig is több volt, mint egyszerű árutermelő ágazat. A mezőgazdaságnak a termelési feladatok mellett regionálisan eltérő környezeti és társadalmi, foglalkozási feladatokat is magára kellene vállalnia, így a mezőgazdaság egyben termelési és társadalmi szolgáltató ágazat is.

A családi gazdaság fogalma a mezőgazdaságban, az egész világban ismert és használt fogalom. A legősibb, legalapvetőbb közegünk a család, nem meglepő, hogy a mezőgazdasági munkában is jól működik a családi szervezet. A családi gazdaságok, valamint a mezőgazdaság helyzete számunkra több okból is fontos.

A Sajó-völgyi mikrotérségben hosszú távon van létjogosultsága a fenntartható, életképes családi gazdaságoknak, mindamelllett, hogy középtávon a családi gazdaságok száma csökkenni fog, további koncentráció várható. A vizsgált, és hasonló paraméterekkel rendelkező családi gazdaságok, illetve családi alapon működő vállalkozások hosszabb távon is felvehetik a versenyt a nagyüzemekkel, valamint létjogosultságuk megkérdőjelezhetetlen a világon, Európában, Magyarországon és a Sajó-völgyben is.

III. INTEGRÁLT PROJEKTSZÁNDÉK

FENNTARTHATÓ TURIZMUS – avagy a turizmusból rejlő lehetőségek a Sajó-völgyben

BEVEZETÉS ÉS ELŐZMÉNYEK

Az elmúlt támogatási időszak - 2008-2014 - során a régió számára nyitva állt szinte az összes lehetséges turisztikai támogatás, melyek közül a legkönnyebben hozzáférhető forrás a térségi LEADER támogatás volt. Sajnos elmondható, hogy a támogatások felhasználása egyáltalán nem hozta meg a térség számára a kívánt fejlődést. A források helytelen felhasználásának tipikus jellegzetességei a következők voltak:

- ☼ a források java része elaprózott formában került felhasználásra,
- ☼ a támogatott beruházások egyikének sem volt térségformáló hatása, sőt sok beruházás átadását követően ma is üresen, kihasználatlanul áll,
- ☼ a támogatott turisztikai rendezvények túlnyomó többsége még kistérségi szinten sem volt hatásos, jellemző volt a fordított építkezés, azaz a rendelkezésre álló forráslehetőséghez születtek erőltetett, sosem létezett fesztiválok és nem fordítva,
- ☼ a turisztikai források elosztását, felhasználását célzó LEADER kiírások erélytelenek és dilettánsok voltak.

A turizmus megerősödést, jelentős térségi ágazattá válását hátráltatják, nehezítik a következő tényezők:

- ☼ bár a térség két, jól azonosítható turisztikai régió – Szilvásvárad és Aggtelek – között fekszik, mégsem alakult ki gyakorlatilag semmiféle, értékelhető turisztikai ágazat. Ennek oka a korábbi, térségi nehézipari túlsúly, mely mellett a turizmusnak nem volt gazdasági jelentősége
- ☼ lakosság ilyen jellegű tapasztalat hiányában nem, vagy alig kezdeményez kisléptékű turisztikai szolgáltatásokat (falusi turizmus, egyéb szálláshely szolgáltatás, falusi vendégasztal stb.)
- ☼ a kistérségi adminisztratív szervezetek vezetőinek többsége sem rendelkezik megfelelő, ehhez a szférához kapcsolódó informáltsággal, képességgel, készséggel, sok a felszínre törő, közhelyszerű, ötletszerű elképzelés
- ☼ a térségben a közbiztonság – ami a vidéki turizmus egyik alapfeltétele – nem megfelelő, sőt általában romlik
- ☼ a térség úthálózata rossz minőségű, mely akadályozza a vidék látványosságainak felkeresését, mivel a mai turizmus legfontosabb közlekedési eszköze a magánautó
- ☼ a közösségi közlekedés minősége, színvonala és sűrűsége sem felel meg a turisztikai igényeknek
- ☼ a térség épített és természeti attrakciói rosszul megközelíthetők vagy egyáltalán nincsenek feltárva, meghirdetve, karbantartva, publikálva, megkutatva stb., azaz a turisztikai kínálati piacon nincsenek jelen, nem találhatók meg

A többi hátrányos tényező alapvetően ezen okokra vezethető vissza. Ennek fényében a legfontosabb stratégiai feladatok a következők:

- ☼ a jövőben rendelkezésre álló turisztikai forrásokat sokkal koncentráltabban és

hatékonyabban kell felhasználni, elsősorban valós térségi célokat szolgáló fejlesztéseket szabad csak finanszírozni, mindenáron el kell kerülni a források további elaprózását, elpazarolását

- ☼ alapvető térségi, közösségi érdek egy turisztikai menedzsment szervezet felállítása és finanszírozása, e nélkül nem fog kiépülni a térségben ez az ágazat
- ☼ rövid távon (2014-2020 között) elsősorban a térség mobilizálható értékeire kell a turizmust felépíteni, nem szabad turisztikai erőforrásokat olyan fejlesztésekre, projektekre fordítani, melyek mögött nem áll üzleti alapokon fenntartható szolgáltatás (lásd. Tájházak felújítása, Ízek háza, Érzékek háza, Művészanya stb. projekt), ezeket kulturális alapokból kell finanszírozni.

1. A TURIZMUS VILÁGTRENDJEI

A következő elemzés a WTO (Világ Turizmus Szervezete) kutatásaira és nemzetközi szakirodalomra épül. Az elemzés a kistérség viszonyainak megfelelő elemeket tartalmazza. ¹⁰

Demográfia

Európában az idősebb korosztályokhoz tartozók létszáma rohamosan nő. Ezzel együtt nő a minőség, a kényelem és a biztonság iránti igény. Nő a személyre szabott termékek iránti kereslet és javul a kereslet a főszezonon kívüli hónapokban.

A háztartások átlagos létszáma csökken, így szabadon elkölthető jövedelmük és vásárlóerejük tovább nő. Ennek különösen erős hatása lesz a nagy távolságra történő szabadidős célú utazásokra és a rövid látogatásokra.

Nő a luxus iránti kereslet, nő az olyan speciális turisztikai termékek iránti kereslet, amelyeket impulzusvásárlás révén szereznek be. Nő a városlátogatások és a rövid külföldi utazások iránti kereslet a korábban kevésbé népszerű időszakokban.

Ismeretek és képzettség

Az iskolai végzettség átlagos szintje emelkedik. Ebből adódik, hogy a szabadidős célú utazások során nőni fog a művészetek, a kultúra és a történelem szerepe, ami egyszersmind a tanulásra irányuló és a szellemi gazdagodást elősegítő utak népszerűségének növekedéséhez is vezet.

Nő az ún. speciális termékek iránti kereslet. Az információ jóval hatékonyabb és kreatívabb kommunikációjára lesz szükség. Az új, közép- és kelet-európai desztinációk iránti kereslet várhatóan erősödni fog.

Egészségtudatosság

Az emberek egészségtudatossága tovább erősödik. Az egészségtudatosság erősödése a kereslet mennyiségét ugyan nem befolyásolja, a desztináció kiválasztására és az utazás alatt tanúsított magatartásra azonban mindenképpen hatni fog.

A szabadidő aktív eltöltése és az aktív turizmus népszerűsége erősödik, és egyre nő a kereslet az ilyen típusú kikapcsolódásra alkalmas létesítmények iránt. Magasabb lesz a „wellness” termékek, a gyógyfürdők és a fitneszközpontok és autentikus, archaikus körülmények iránti kereslet.

Szabadidő

A modern társadalomban egyre fokozódó nyomás nehezedik az emberekre a hétköznapi életben, így nő

¹⁰ Forrás: Észak-Magyarország Régió Turizmusfejlesztési stratégiája 2007-13

a szabadidő és a kikapcsolódás iránti vágy, ami károsan hat a szabadon elkölthető jövedelmek emelkedésére. A turizmus szempontjából ez a tendencia kedvezőtlen, mert fizetett szabadságnapok számának emelkedése megállt. Nő a valódi, aktív kikapcsolódást kínáló termékek iránti kereslet. A főüdülések hossza egyre csökken, több, rövidebb szabadidős célú utazás válik jellemzővé.

Utazási tapasztalatok

A tapasztaltabb fogyasztók egyre jobban meg tudják határozni szükségleteiket és egyre tájékozottabbak jogaikat tekintve. A turizmus szempontjából ez egyre szigorúbb elvárásokat teremt a minőségre és az ár/érték arányra vonatkozóan.

Erősödik a verseny az utazás, valamint a pénzköltés és időtöltés egyéb formái között, a turizmuson belül pedig a desztinációk és szálláshelyek között. Az elvárt színvonalat nem teljesítő desztinációk hátránya erőteljesebbé és tartósabbá válik.

Változatosabb fogyasztói magatartás: „most egyszerű nyaralás, a következő luxust – idén messzire, jövőre valahová a közelbe”. A szabadidős célú utazási preferenciák a jövőben töredezettebbé válnak, ami befolyásolja az egyes desztinációkat ismételten felkeresők számát. Az évek során tovább csökken a desztinációk iránti lojalitás.

A tapasztaltabb utazók egyre kritikusabbá válnak a mesterségesen kialakított kínálatokkal szemben, és előnyben részesítik az autentikusabb kínálatot, különösen az érzelmi elégedettség és a személyre szabott szolgáltatások iránti igény szempontjából; a magas minőségű mesterséges kínálati elemek (például tematikus parkok) fontossága viszont a továbbiakban is növekedni fog.

Az erősödő mobilitási igény ösztönzően hat a gépkocsi-, motorkerékpár- és kerékpárbérlésre. Egyre kedveltebbé válnak a teljes körű, változatos és kiegyensúlyozott élményt kínáló régiók, ami egyúttal hatékony desztináció-menedzsmentet igényel.

Életmód

A nyugati társadalmak életmódja és ezzel a szabadidejének eltöltésével kapcsolatos elvárásai fokozatosan változnak és ezek a trendek fokozatosan megjelennek a keleti régiókban is.

Bár szolgáltatási színvonaluk növekedni fog, kiegészítő programok hiányában csökken az érdeklődés a „Szoba Kiadó (Zimmer frei)” szálláshelyek iránt, mivel azt a turisták olcsónak értékelik. Mivel a „státusz” immár kevésbé fontos, mint korábban, a szabadidős viselkedésben a személyre szabottság egyre fontosabbá válik, ami növeli a kisebb szálláshelyek (pl. a kisebb, autentikus családi hotelek és falusi szálláshelyek) iránti keresletet.

Az életre és életmódra vonatkozó percepciók átalakulása folytán csökken a kereslet a teljes mértékben utazási irodák által szervezett szabadidős célú utazások iránt. Azok a szolgáltatók lesznek előnyösebb helyzetben, akik képesek tökéletesen új terméket, koncepciót vagy szolgáltatást létrehozni, és amelyeket a hozzáadott értékük különböztet meg a versenytársaktól.

A szolgáltatók hobbik és érdeklődési körök szerinti specializációja egyre fontosabbá válik, és ez egyre nagyobb jelentőségű lesz a szabadidős célú utazások esetén is. A „vissza az alapokhoz” trend folytán kedveltebbé válnak a szabadidős célú utazás egyszerűbb formái: szálloda helyett bungaló, lakókocsi helyett sátor.

Információtechnológia

Az internethez történő hozzáférés, illetve az internetnek turisztikai információgyűjtésre és turisztikai termékek megvásárlására történő használata mindenképp exponenciálisan fog növekedni. A turizmuson belül a vizuális megjelenítés új módjait is lehetővé tevő internet szerepe tovább erősödik és a jövőben mindennél fontosabbá válik.

A desztinációkra és a termékekre vonatkozó turisztikai információ könnyű elérhetősége és az információt egyre kifinomultabban elemző keresőprogramok folytán a különféle információk összehasonlítása leegyszerűsödik, és az információk „fogyaszthatósága” a versenyt erőteljesen

befolyásoló tényezővé válik. A tapasztalt turisták az egyes elemek közvetlen foglalása révén egyre gyakrabban saját maguk állítják majd össze saját utazásukat.

Az utazási irodák szerepe visszaszorul, mert a teljes csomagutút az utasok egyre inkább közvetlenül a világhálón keresztül vásárolják meg. Az internet egyre rohamosabb ütemben kell, hogy átformálja a nemzeti turisztikai hivatalok és marketingszervezetek hagyományos szerepét, új szerepet jelölve ki számukra az e-marketing területén, beleértve az ügyfélkapcsolat-kezelés (CRM) alapú desztináció-marketinget.

A desztinációmarketing (például a közsféra támogatásával végrehajtott hatékonyabb márkázás) erősödni fog, a honlapok látogatásának meghatározó tényezőjévé válik. Külön figyelmet érdemel a biztonságos online foglalások iránti igény erősödése, különösen a tapasztaltabb és magabiztosabb turisták esetében.

Közlekedés

A rövid utazások során gyorsan és olcsón megközelíthető desztinációk egyre előnyösebb helyzetbe kerülnek, különösen akkor, ha a főszezonon kívül egy-egy jelentős esemény megszervezésére kerül sor.

A klasszikus autóbuzsos utak jelentősége csökkenni fog. Komolyabb negatív következményeket lesznek kénytelenek elviselni azok a desztinációk, amelyek a könnyű elérhetőség iránt egyre erőteljesebben megnyilvánuló igényt nem képesek kielégíteni a rugalmatlan és kedvezőtlen csatlakozási lehetőségeket kínáló menetrendek miatt.

A személygépkocsik egyre nagyobb mértékű használata miatt nagyon nagy hangsúlyt fog kapni a jó minőségű úthálózat, ahol a desztinációk könnyen megközelíthetők és maga az utazás, vezetés is egyfajta élményt jelent.

Fenntarthatóság

Az ökoturizmust nem lehet egyenlővé tenni a fenntartható turizmussal. A környezet iránt érzett felelősség egyre szélesebb rétegekben erősödik. A turizmusban ez a fenntartható desztinációk iránti kereslet növekedéséhez vezet, amiben egyre hangsúlyosabb szerep jut a természeti környezetnek és a lakosságnak. A fenntarthatóság költségeinek csökkentése érdekében ennek ára egyre inkább a turistákra terhelődik.

Nő a desztinációk regionális jellegének jelentősége. A desztinációk kedveltségének foka egyre szorosabban kötődik majd ahhoz, hogy a helyi lakosság mennyire fogadja szívesen a turisták számának növekedését. A túlzottan beépített régiók vonzereje egyre erőteljesebben csökken (különösen ott, ahol ez nincs összhangban a természeti környezettel).

Biztonság

A turizmuson belül is egyre nagyobb szükség van a biztonságra, így a turisták elkerülik a veszélyesnek ítélt desztinációkat.

A desztináció kiválasztása szempontjából nagyobb jelentőséget kap a vízminőség (a tavak és az ivóvíz tisztasága), ami fokozott védelmet tesz szükségessé. A kritikusabb turista hamarabb él panasszal, ha a kínált termék nem felel meg az elvárt színvonalnak.

A biztonság megteremtésével járó költségek gyorsan emelkednek. Az ágazatnak jobban fel kell készülnie, hogy válság idején rugalmasabban felelhessen meg a turisztikai keresletnek.

2. A TURIZMUS HATÁSAI

Fizikai környezetre gyakorolt hatása

A turizmus és a fizikai környezetének a megítélése mindig is nehéz kérdés volt. A tömegturizmus terjedésével egyértelművé vált, hogy a turizmus sok területen károsítja a környezetét, ezért is jelent meg és jelenik meg egyre több környezetvédő szervezet is. „A tömegturizmus sokszor önmagát oltja ki. De a kérdés megítélése azért is nehéz, mert a turizmus és a fizikai környezet kötött erős kölcsönös összefüggés áll fent. Egyrészt a környezetet meg kell védeni a turizmus érdekében, mert a környezet elemei képezik a legfontosabb vonzerőt a turisták számára, másrészt a turizmustól is meg kell védeni, hogy ezek a vonzerők hosszú távon fennmaradjanak.”¹¹

A fizikai környezet alatt két nagyobb csoportot értünk. Az egyik a természeti környezet (bioszféra, azt alkotó ökoszisztémákkal, amely tartalmazza a fellelhető élettelen természeti erőforrásokat, az élővilágot és a tájképi formát). A másik az épített környezet (mindazt magában foglalja, amit mesterségesen telepítettek vagy építettek az adott területre).

A környezeti hatásoknál könnyebb szétválasztani a pozitív és a negatív hatásokat. A pozitívak között említhetjük, hogy az elmúlt évtizedekben egyre több területet nyilvánítottak nemzeti parkká vagy természetvédelmi területté, amely lépések segítenek a bioszféra fenntartásában. Mivel a turizmus közvetlenül érintett a természet megőrzésének kérdésében, segíthet visszaszorítani az egyéb környezetszennyező iparágakat. A pozitív gazdasági hatások következtében pedig ritkán, de részesülhetnek támogatásban a természetvédelmi programok is.

De a negatív hatások sokkal jobban érvényesülnek. Vannak hatások, amelyek még visszafordíthatóak, de vannak olyanok is, amelyek visszafordíthatatlan következményekkel járnak. Például a tájrombolás egy visszafordítható folyamat, ha időben lépéseket tesznek, de egyes növény- és állatfajok kipusztulását nem tudják visszafordítani.

A következőkben a természeti környezet egyes elemeire gyakorolt negatív hatásokat szeretnénk kifejteni. A technika és a közlekedés fejlődésével a levegő minősége folyamatosan romlik. Egyre nagyobb a károsanyag-kibocsátás (ólom, nitrogén-oxid, szén-dioxid, kén-dioxid, por), ami a légszennyezés egyik fő okozója. A legártalmasabbak a személygépkocsik, a hajók és repülőik által kibocsátott gázok. Szintén a levegő minőségét befolyásolják a szállás- és vendéglátóhelyek fűtési és légkondicionáló berendezései, amelyek nemcsak, hogy légszennyezőek, de a hőszennyezés következtében emelhetik a külső környezet hőmérsékletét is.

A környezeti problémák szintén egyre súlyosabbak. Ezek közül az egyik legsúlyosabb a szemetelés. Ez egyrészt látványként sem vonzó, másrészt káros vegyi anyagokat juttat a talajba. A turisták és a járművek olyan mértékben tapossák és tömörítik a talajt, hogy annak megváltozik a szerkezete, és ez szintén negatívan hat az élővilágra. A hegymászás során a sziklák aprózódnak és ez kőomláshoz vezethet. A barlangokat szintén károsíthatják a figyelmetlen turisták, akár már azzal is, ha hozzáérnek például egy cseppkőhöz, amelynek 80-100 év kell, hogy egy centmétert nőjön.

Nem szabad megfeledkezünk a növény-és állatvilágnál okozott károkról sem. A szemetelés, a természeti kincsek gyűjtése vagy rongálása komoly problémákat okozhat. Ha a növényi kultúrák összetétele megváltozik, az maga után vonja az állatok élőhelyének, majd összetételének a változását is. Nem is beszélve az erdők rohamos mértékű kiirtásáról... Az állatvilágnál hasonló a helyzet. A mesékből ismert, és „mindenki kedvencének” számító állatoknál az jelent problémát, hogy a túlzott érdeklődés ellehetetleníti az életüket, míg vannak olyan fajok, mint például a békák, bogarak,

¹¹ (Puczkó - Rátz 2001).

puhatestűek, amelyekre annyira nem figyelünk, hogy ezzel a gondatlansággal szinte kipusztítjuk őket. A turizmus a leginkább felelős például az állatok fekete kereskedelméért. Ezeket mind azért, mert a felelőtlen turistáknak igényük van ezek megvásárlására!

De ugyanilyen negatív hatásokat sorolhatunk fel az épített környezet esetében is. Nemcsak látvány szempontjából fontos, hogy az épített környezet tiszta, rendezett legyen. A szemét mellett az óriásplakátok, a hirdetések is ronthatják a vizuális látványt. A turizmus számára a fő vonzerőt a természet által létrehozott, megőrzött látnivalók és a történelmi kulturális értékek (várak, romok, templomok) jelentik. Ezen örökségeknek nemcsak a szándékos rongálás és a vandalizmus árt, hanem a túlhasználás is. A megemelkedett forgalom, a közúti és légi közlekedés által okozott rezgések, és légszennyezésük következtében lehulló savas eső is károsítja a régi (főleg üledékes kőzetből álló) épületeket.

A turizmus által kedvelt területeken, ahová egyre többen utaznak, ott a terület eredeti funkciója legtöbbször megváltozik. Tájérbolás által teret nyernek a turizmus kiszolgáló egységeinek, amely az erdő- és mezőgazdasági területek teljes átalakításával jár. Ezeken a területeken előbb-utóbb megjelennek a második lakásnak felépített házak vagy nyaralók, amelyek sokszor nem illeszkednek a tájba, hanem külön stílusokat képviselnek.

Pozitív hatásként az említhető meg, hogy a turizmus által fejlesztett területeken fejlődik az infrastruktúra is, víz- és szennyvízhálózatokat építenek ki, megfelelő áramellátás és fejlett kommunikációs szolgáltatások vannak. Ezek nemcsak a turizmus számára hasznosak, hanem a helyi lakosságot is pozitívan érintik.

Társadalmi és kulturális hatása

Évente több százmillió ember utazik, hogy tapasztalatokat szerezzen, és más kultúrákat ismerjen meg. „A turizmus lényege az emberek közötti interakció”. De ez a tömegturizmusban egyre személytelenebb. A keresleti oldalon az utazók, a kínálati oldalon a fogadó desztináció lakosai állnak. De nemcsak a személyek közötti kapcsolatokat vizsgálhatjuk, hanem a turizmus növekedésének vagy hanyatlásának egész társadalomra kifejtett hatását is.

A turizmus és a társadalmi-kulturális környezetének kapcsolata szintén összetett. Ebben az esetben is nehéz szétválasztani a pozitív és a negatív hatásokat, mert egy-egy folyamat vagy tevékenység mindkettőt előidézhethet. A társadalmi hatások azért alakulnak ki, mert a desztináció lakosai kapcsolatba kerülnek a turistákkal. Az hogy ez a kapcsolat pozitív vagy negatív hatású lesz, nagyan függ a kapcsolat típusától és a turisták jellemzőitől.

A társadalmi környezet meghatározó lehet abban is, hogy az utazás mennyire játszik szerepet az emberek életében, és hatással van új turisztikai termékek kialakulására is. A kulturális környezet inkább az utazók motivációjára hat. A turisták jelenléte nemcsak a fogadó terület lakosainak életminőségében hoz változást, hanem az utazás során szerzett tapasztalatok maradandó élményeket nyújtanak a turistáknak is.

A társadalmi hatásokat több csoportba sorolhatjuk. Az első ilyen csoport a *'népességre gyakorolt hatás'*. Ha egy adott területen fejlődik a turizmus, az változásokat idézhet elő a desztináció népességének számában, összetételében. Könnyen beáramolhat a szezonális munkaerő, amely akkor pozitív hatású, ha a megnövekedett kereslet miatt a helyi lakosok nem képesek kielégíteni a munkaerő-keresletet. De ha ezek a vendégmunkások a helyi lakosok helyett dolgoznak, az már negatív jelenségnek tekinthető. Emellett megjelenhetnek az üdültulajdonosok, akik sokszor negatív hatásúak, mert kevesebb felelősséget vállalnak a helyi ügyekben. De ennek sem kell minden esetben konfliktusforrásnak lennie, és pozitív hatásként akár katalizátorhatással is lehetnek a helyi társadalmi és kulturális élet fejlődésére.

Második hatásként a *'munkaerő piac'* átalakulását említhetjük meg. Az új munkalehetőségek mindenképp pozitívak egy olyan területen, amely küzd a munkanélküliséggel és ösztönző hatással lehet az emberekre, hogy tanuljanak és képezzék magukat. Másrészt viszont a turizmus kapcsán keletkezett munkahelyek szezonálisak, nem igényelnek szakképzettséget és alulfizetettek, és sokszor elvonják az embereket a hagyományos gazdasági szektoroktól, amely által fokozódnak a gazdasági egyenlőtlenségek.

A harmadik csoport a *'közösség szerkezetének, jellemzőinek átalakulása'*. Megjelennek új társadalmi osztályok, és megváltozik a közösség gazdasági orientációja. Pozitív hatásként megemlíthetjük, hogy a helyi természeti és kulturális értékek iránti érdeklődés hatására a helyiek fokozott gondot fordítanak ezen értékek megóvására. De emellett a helyiek érezhetik azt is, hogy az érdekek háttérbe szorulnak a turisták érdekeivel szemben. Megjelenik a turizmus inflációgerjesztő hatása is, ami negatívum, mert a turistaszezonban megnövekedett árak a szezon végén sem állnak vissza eredeti színvonalukra, és ez megdrágítja az életet a helyi lakosság számára. Pozitív az, hogy a turizmus fejlődése következtében javul az infrastruktúra, és a szolgáltatások minősége, például az oktatásban vagy az egészségügyi ellátásban. Több szabadidős létesítmény épül, és bővül a kulturális programok köre, amely pozitív hatással van a helyi lakosság életminőségére is.

A hatások megjelennek *'egyéni és családi szinten'* is. A helyi lakosok a turisták hatására nyitottabbá válhatnak, ha a turisták őszintén kíváncsiak rájuk, vagy a tömeges turista érkezések hatására be is zárkozhatnak. Mindkét esetben átalakulhatnak az egyéni értékrendszerek is. Megjelenhet a turizmus demonstrációs hatása, amely abban az esetben negatív, ha a helyiek túlzottan másolni próbálják a turisták fogyasztási szokásait, vagy ha megpróbálják teljesen átvenni. Ebben az esetben megnő az import javak iránti kereslet, és a profit nem realizálódik a helyi gazdaságban. Pozitív viszont, hogy a demonstrációs hatás következtében javul a nők és a gyermekek társadalomban elfoglalt szerepének megítélése. Negatív hatás, hogy a turizmus által kedvelt területeken megnő a bűnözések száma, ami a közbiztonság romlásához vezethet. Pozitív lehet, ha a külföldi turisták hatására a helyiek készletét érzik, hogy idegen nyelveket sajátítsanak el, hogy kommunikálni tudjanak az odaérkezőkkel. Viszont ha a turisták által beszélt nyelv válik uralkodóvá, elnyomva ezzel a helyi nyelvet, az már negatív hatás.

Az utolsó nagyobb csoport a *'természeti és kulturális erőforrásokra gyakorolt hatás'*. Ebben pozitív hatásként jelenhet meg, ha a nagyszámú turistaérkezések ellenére is óvják a természeti erőforrásaikat, de negatív lehet, ha hagyják elsorvadni a helyi hagyományokat és szokásokat, felvéve ezzel a turisták szokásait. Ha nem tisztelik a helyi hagyományokat, hanem piaci attrakciót csinálnak belőlük, az a helyi kultúrára nagyon káros hatással lehet.

A fenntartható fejlődés fontossága¹²

A 21. század elején az emberiségnek olyan súlyos társadalmi, gazdasági és környezeti problémákkal kell szembenéznie, amelyekre eddig még nem volt példa a történelem során. Ezek az együttes problémák nemcsak a jelenlegi világrendet veszélyeztetik, hanem azt a természeti egyensúlyt is, amelyre a civilizáció épült. A szakemberek egy lassú folyamat során kezdik felismerni ezt a globális problémát, és rájönnek, hogy a jelenlegi gondolkodásmód egyre kevésbé hatékony a problémák megoldásában. Fel kell ismerniük, hogy a növekedés egy generált folyamat, amely nem egyenlő a fejlődéssel, amely egy természetes folyamat. A növekedés a fejlődéssel ellentétben véges. A növekedés csak a fejlődés mértékében hajtható végre, és a Föld erőforrásai, természetes fejlődése már nem tudnak lépést tartani a növekedés mértékével. Ennek a folyamatnak az eredményeként

¹² A fejezet: Dr. Hajnal Klára (2006): A fenntartható fejlődés elméleti kérdései és alkalmazása a településfejlesztésben" (Pécsi Tudományegyetem) PhD munkájára épül

terjedt el a „fenntartható fejlődés” kifejezés, amelynek a tartalma, megvalósíthatósága hosszú évek óta állandó szakmai viták forrása világszerte. Ahhoz, hogy megértsük, miért szükséges ezzel a kérdéssel foglalkozni, látnunk kell a folyamatot, amelynek az eredményeként ennyire fontossá vált ez a kérdés napjainkra.

A környezetpusztítás és a kultúra hanyatlását látjuk a környezetünkben, már nincs is szükség tudományos mérésekre, ezek a negatív folyamatok a hétköznapi emberek számára is egyértelművé váltak. Világossá vált, hogy a gazdaság nem képes az egész Földet érintő problémák megoldására, viszont a változásra mindenképp szükség van, mert a jelenlegi társadalmak fogyasztási szokásai megfosztják a jelen és a jövő generációinak nagy részét a szükségleteik kielégítésének lehetőségétől azzal, hogy felélik az erőforrásokat. Ez az alapja a fenntarthatóság gondolatának.

A természet a létezésünk alapja. A történelem során az emberiség egyre inkább próbálja átvenni a hatalmat a természet felett, azt feltételezve, hogy képes befolyásolni annak működését. A társadalomnak és a gazdaságnak a környezethez fűződő kapcsolatát és annak változásait három nagy világekorszakra, paradigmára oszthatjuk:

- ✿ Az első világekorszakhoz a történelem előtti idők tartoznak.
- ✿ A második világekorszak a mezőgazdaság forradalmától az ipari forradalomig tartott.
- ✿ A harmadik paradigma az ipari forradalomtól napjainkig tart.

A fogyasztói társadalom egyre gyorsuló életritmusú kiüresedett embereket eredményez, akik pazarló életmódot folytatnak, maradandó és súlyos károkat okozva a természetben. A globalizáció és a technika fejlődésének következtében megszűnt a termelés, a fogyasztás és a kultúra helyhez kötöttsége. A nemzetgazdaságok is elveszítik önállóságukat, megnő a globális tőke nagysága és a multinacionális vállalatok száma. Ezeknek a folyamatoknak az eredményeként koncentrálódik a hatalom, egyre többen szorulnak ki a hatalomból, ami gazdasági, társadalmi és politikai feszültségeket okoz. Ezek olyan tényezők és hatások, amelyek egy paradigmaváltást mutatnak.

3. A TURISZTIKA, MINT TERMÉK

A turizmus kínálatában való sikeres eligazodáshoz elengedhetetlen a turisztikai termék definíciójának megvizsgálása. A termék lényege, maga a vonzerő. Az idegenforgalmi termék valójában egy kínálati halmaz, amelyben a kereslet igényeit kielégítő szolgáltatások találhatók.

1996 a magyarországi turizmus termékszemléletű megközelítésének kezdőpontja. A turisztikai termékekre ekkoriban a turisztikai kínálat fejlesztésének legfontosabb kategóriájaként tekintettek, azt olyan szolgáltatáshalmazként értelmezték, amely a turista igényeinek teljes körű kielégítését célozza, és azon a vonzerőn alapszik, amelyért a turisták az adott térségbe látogatnak. Tartalmát a vonzerőt feltáró közlekedési, szállás, étkezési, szórakozási, egészségügyi, biztonsági, banki, kommunikációs és egyéb szolgáltatásokban vélték felismerni. Annak ellenére, hogy a termékkataszter aktuális hiányáról beszéltek, a már említett Országos Középtávú Turisztikai Marketingstratégiát alapul véve, négy termékcsoporthoz (üzleti utazás, wellness, speciális érdeklődés, vízparti üdülés) 36 terméktípust különítettek el. A termékcsoporthoz és a terméktípusok kialakításánál láthatóan hiányzott a fogalmak mögött húzódó, egységes normákon nyugvó elméleti háttér.

A turisztikai termékek csoportosítása során, amellet, hogy figyelembe vesszük a meglévő tradíciókat és a nemzetközi környezetet, elsősorban arra törekszünk, hogy a termék neve egyértelműen kapcsolható legyen a lényegéből fakadó, jól körülírható turisztikai tevékenységhez

(konferenciaturizmus, bevásárló turizmus, lovas turizmus). Vagy ahhoz a földrajzilag viszonylag jól körülírható térhez, amely determinálja a kereslet magatartását (falusi turizmus, városi turizmus), továbbá egy-egy csoport specifikus piaci szegmenshez (ifjúsági turizmus, senior turizmus). El kívánunk zárkózni azoktól a máig élő maszatos megfogalmazásoktól, mint amilyen a hobbyturizmus, mivel ezek éppen a termék központi elemével, a vonzerővel kapcsolatban teremtenek zűrzavart. Elfogadva az önállóan (kerékpáros turizmus) és csoportban kiteljesedő (aktív turizmus) turisztikai termékek létjogosultságát és besorolásuk esetleges szubjektivitását, felhívjuk a figyelmet arra, hogy a termékeket fogalmilag nem szabad összemenni a turizmus bevett fajtáival (szabadidős és hivatásturizmus), vagy a turizmus ismert formáival (alternatív és tömegturizmus). Hangsúlyozzuk, hogy a turisztikai termék, még ha azt gyakran közel állónak is érezzük az utazási vállalkozások által összeállított és szebbnél szebb katalógusokban kínált csomagajánlatokhoz (package), nem keverendő össze az árualap részét jelentő programmal, annál sokkal magasabb absztrakciós szinten áll. A gyakorlatban az adott desztináció által kínált termék (észak-magyarországi lovasturizmus) jól értékesíthető programként (tereplovaglás) jelenik meg az utazási irodák kínálatában.

Jelen stratégia szempontjából minket leginkább a falusi turizmus érdekel. A falusi turizmus, mint turisztikai termék hazánkban egyrészt az örökségturizmus része, másrészt pedig a vidékfejlesztés hatékony eszközeként szoros kapcsolatokat ápol az agráriummal. A két világháború közötti időszak sikerei nyomán a rendszerváltás éveiben újjáéledő falusi vendégfogadás a legkiterjedtebb turisztikai terméknek tekinthető. Az ország valamennyi megyéjében, a legszebb tájak településein működnek sikeres vendégfogadók. A rendszerváltás óta bővülő és jelentősen átalakuló forgalom markánsan belföldi vendégkört mozgósít. A legutóbbi évek jogszabályi változtatásai, adókedvezmény megvonásai kedvezőtlenül érintették a szakterületet. A regisztrált jelentős visszaesés a nem túl átgondolt jogszabályi módosítások mellett, a belföldi kereslet általános beszűkülésével is indokolható.

Mindezek mellett a falusi turizmus a vidéki turizmus számos kínálatával összekapcsolódva a rurális területek hagyományainak, természeti szépségeinek, gasztronómiai és tárgyi kultúrájának, szellemi örökségének ápolója és hasznosítója is egyben. A vidék fennmaradásában, boldogulásában, az oly annyira várt vidéki helyi gazdaság megerősödésében szerepe nem lebecsülhető.

4. MITŐL VONZÓ MA EGY TURISZTIKAI RÉGIÓ?

A hír és hírték

A turista még el sem indul, már van egy prekonceptiója, hogy hová érkezik meg és mit vár a helyszíntől. Ezt a képet lehet és kell formálni. Minden erre fordított forrás többszörösen térül meg, mégsem sikerült az elmúlt támogatási időszakban a megfelelő és szükséges reprezentációt kiépíteni.

A hír, a jelenlét a turisztikai piacon ma már nem a kiállításokon, vásárokon keresztül valósul meg, hanem a digitális felületeken. Sajnos elmondható, hogy az Észak-Borsodi kistérség a digitális turisztikai kínálatban, mint azonosítható egység egyszerűen nem létezik. Ilyen jellegű jelenlétet nem képesek generálni és napi szinten fenntartani az egyedi turisztikai vállalkozások, ehhez megint csak a térséget hitelesen képviselő menedzsment szervezet szükséges. A térség turisztikai hírének megalapozásához azonban sok kapcsolódó elem összehangolására, egységes menedzselésére van szükség.

Az arculat

Első lépésként a térségnek kell eldönteni az önazonosságát. A mai napig nem világos, hogy a térség turisztikailag mit akar képviselni. Az életképes azonosulás azonban csak valóban belülről fakadó, a

valóságban is létező, a térség adottságaira, hagyományaira épülő értékekből jöhet létre. Ennek megfelelően érdemes meghatározni, összegyűjteni azokat az elemeket, melyek ezeknek a felsorolt kritériumoknak megfelelnek. A felvetődő értékeket pedig érdemes lesz szigorúan tovább szelektálni és prioritási sorba állítani aszerint, hogy mennyire felelnek meg a mai turisztikai elvárásoknak, mennyire aknázhatók ki és mennyire felelnek meg annak az ambíciónak, hogy a térség valóban turisztikai célponttá váljon. Fel kell számolni azt az eddigi öncélú gyakorlatot, mely – a fentiekben már említett módon – az elérhető forrásoknak megfelelően akasztott nem létező arculatot, azonosságot egy-egy mikrorégióra, településre.

Térségi értékek, melyhez arculat köthető:

- ☼ az Észak-Borsodi kistérség földrajzi, természeti adottságai nagyon változatosak, mindazonáltal közös jellemzőjük a szelíd, szerethető természeti formák jelenléte. Semmi sem túl drámai, a térség minden szempontból otthonos, a Sajó változatos medrű és vízjárású, de alapvetően kis folyó, a környező, többnyire lankás, homokkő alapú domboságok jól bejárhatók, sok a védett völgy, a klíma ritkán szélsőséges, a növényzet érdekes és nagyon változatos, sok az érintetlen táj, a térség elég jól körberajzolható.
- ☼ Jellemző a jellegzetes, völgyekben felfűzött, hegyvidéki aprófalvas szerkezet, sok az egykori bányászfalu, még mindig sok az azonosítható néprajzi építmény.
- ☼ a térség határvidék, őrvidek, a Felvidék kapuja, ez a jellege régtől fogva megvan, sok az egykori erődítés, földvár maradvány, mai napig nagy hagyománya és jelentősége van a Felvidékhez való erős kötődésnek is, Dél-Gömör pl. mindig is büszke maradt arra, hogy ők Gömör része.
- ☼ A földrajzi adottságok miatt még 20 évvel ezelőtt is elterjedt volt a kisparcellás kertkultúra. Ennek nyomai még ma is fellelhetők a régi, minden falut körbeölelő, gyakran több száz hektárt is kitevő zártkertekben. A Sajó völgyében pedig magas színvonalú zöldségtermesztés folyt. Az ilyen jellegű gazdálkodásból származó, háziipari, kézműves élelmiszerek, termékek ma reneszánszukat élik.

A térség hangulata, rendezettsége, képe

Ez egy nagyon fontos, mégis nagyon nehezen kezelhető tényező. Szinte közhely, de a vendéglátáshoz belülről fakadó vendégszeretet és igény is szükséges. A turizmust az egész térségnek akarni kell. Ezt az akaratot formálni kell, mivel egy turisztikai hagyományokkal nem rendelkező régióban ez nem vagy csak nagyon lassan alakul ki magától.

Az ide látogató vendégek kiszolgálása, fogadása nem csak a szolgáltatók ügye. Fel kell mérni és meg kell értetni a lakossággal, hogy a turizmus fellendülésének milyen hozadéka van, mely mindenkit érint. Amint ez megvalósul, pozitívan fog változni a lakosság hozzáállása, mely nagymértékben kihat a térség külső megítélésére is.

A települések közterületeinek rendezettsége nagyban befolyásolja egy-egy falu, kistérség képét. Az utak és járdák, szegélyek, vízvezetők gondozott állapota vagy elhanyagoltsága eldöntheti egy falu turisztikai potenciálját. Ugyanez igaz a település utcaképét meghatározó kerítések és homlokzatok állapotára. A térségben sajnos sok a végtelenségig lelakott, gondozatlan, omlófélben lévő porta és udvar illetve az ilyen épületekből álló komplett településrész.

5. A RÉGIÓ TURIZMUSA

Észak-Magyarországi Régió az ország második leglátogatottabb turisztikai régiója. Erre a tényezőre érdemes alapozni, mivel a kistérség környezetébe (értsd pl.: Szilvásváradra, Aggtelekre) nagy számban és kiszámíthatóan érkeznek turisták, látogatók, hiszen bejártatott, nagy múltú attrakciókról van szó.

A Sajó-völgyi mikrotérség az ország legelmaradottabb térségei közé tartozik. A turizmus szempontjából is hátrányt jelent, hiszen az idegenforgalom fejlesztésének előfeltétele a fejlett infrastruktúra, a változatos szolgáltatások, valamint a fizetőképes kereslet megléte. A mikrotérség turizmusának fejlesztéséhez nélkülözhetetlen, hogy a környező jelentős és ismert turisztikai pólusok adta lehetőségeket kihasználja. A legközelebbi és egyben a legjelentősebb ilyen pólusok: Aggtelek és **Szilvásvárad**. A mikrotérség tágabb turisztikai központok a következők: Eger, Bükk-fennsík, Miskolc, Lillafüred, Miskolc-Tapolca. Ezen desztinációk jelentős vonzerőt jelenthetnek, melyek jelentősen hozzájárulhatnak a Sajó-völgy turizmusának fejlődéséhez.

környezetében lévő frekventált

A kistérség határmenti elhelyezkedése révén fontos a Szlovákiában található környékbeli jelentős vonzerők feltérképezése is. Bánrévétől néhány kilométerre található csízi természetes jódfürdője, mely a Szlovák Köztársaság egyik leghíresebb fürdője. Az utóbbi években a fürdő területén az összes fürdőházat modernizálták és felújították. A fürdő alkalmas felnőttek és gyerekek gyógykezelésére, főleg idegrendszeri megbetegedések, mozgásszervi megbetegedések, érrendszeri megbetegedések és műtét utáni állapotok kezelésére ajánlott.

A

mikrotérség vonzó hegyvidéki környezete természeti szépségekben igen gazdag. A Bükki és az **Aggteleki Nemzeti Park**, az Upponyi Tájvédelmi Körzet közelsége, az erdős, hegyes, dombos táj, a gömöri területek népi építészeti emlékei teszik különösen vonzóvá a vidéket. A térség természeti világa számos, nagyon szép, természetjárásra, pihenésre egyaránt alkalmas tájegységgel rendelkezik, ugyanakkor művelődéstörténeti, kulturális és történelmi értékei is vonzó turisztikai látványosságot biztosítanak az ide látogatók számára.

A terület turisztikai infrastruktúrája gyenge minőségűnek mondható, amihez hozzájárul a turisztikai szolgáltatások alacsony színvonala, a befektetések alacsony volumene és a turisztikai potenciál mind külföldi, mind belföldi népszerűsítésének hiánya.

A mikrotérség turizmusa jelentős potenciálra támaszkodhat, azonban a lehetőségek realizálását, az erősségek kihasználását számos gyengeség és veszély nehezíti, melyet az alábbi SWOT táblázat is világosan megmutat.

Erősségek	Gyengeségek
☼ Kiváló természeti adottságok ☼ Jelentős természetvédelmi területek ☼ Szlovákia közelsége ☼ Vendégszeretet ☼ Az Aggteleki Nemzeti Park és a Bükk Nemzeti Park közelsége	☼ Periférikus elhelyezkedés ☼ Elmaradott közlekedési infrastruktúra ☼ Csökkenő vendégszám ☼ Arányaiban alacsony számú külföldi turista ☼ Alacsony színvonalú szálláshelykínálat, alacsony tartózkodási idő ☼ Turisztikai programcsomagok hiánya ☼ Nyelvtudás és szakemberhiány a turizmus területén ☼ Országos jelentőségű turisztikai attrakciók alacsony száma ☼ Turisztikai vállalkozások alacsony száma ☼ Alacsony turisztikai marketing tevékenység ☼ Hiányos turisztikai adatszolgáltatás ☼ A kisebb falvak kapcsolatépítési lehetőségei korlátozottak ☼ Nagy vonzerejű rendezvények kis száma ☼ Turisztikai Desztináció Menedzsment Szervezet hiánya
Lehetőségek	Veszélyek
☼ Térségi együttműködés javulása a turizmus területén ☼ Növekvő igény a falusi és ökoturizmus iránt ☼ Belföldi turizmus élénkülése ☼ Határon túli kapcsolatok erősödése ☼ Szakképzettség, felkészültség javulása, jó szakember utánpótlás ☼ Széles kínálati lista, magas szintű szolgáltatások ☼ Bővülő reklámtevékenység ☼ Környezettudatosság fejlesztése ☼ Gazdag népi hagyományok: népi mesterségek, kézműipari hagyományok és tájjellegű termékek fejlesztése (pl. nemezelés, fafaragás, népi hímzés, gyöngyfüzés, juh és kecskesajt)	☼ Térségen kívüli turisztikai vonzasközpontok ☼ Elvándorlás, agyelszívás folytatódása ☼ Befektetői érdeklődés gyengülése ☼ Belföldi turizmus gyengülése ☼ A vonzerőfejlesztés elmaradása ☼ Értékek pusztulása, eltűnő hagyományok ☼ A turisták szakszerűtlen kiszolgálása ☼ A turisták biztonságérzetének csökkenése ☼ Az együttműködés potenciális előnyei érvényesülésének elmaradása ☼ A fejlesztések összehangolásának elmaradása ☼ Gazdasági válság elhúzódása

A kistérség egyik legfontosabb turisztikai erőssége természeti erőforrásaiból adódik: magas a közeli természetvédelmi területek száma, illetve jelentős természeti értéket képviselnek a tavak, valamint a területén áthaladó Sajó-folyó. Azonban turisztikai vonzerejét gyengíti az a tény, hogy nem megfelelő az említett természeti értékek kihasználtsága, elérhetőségük nehéz, továbbá a jelenlegi - a turisták igényeit kiszolgáló - infrastrukturális ellátottságuk igen alacsony.

A természeti erőforrásokra alapozó aktív- és ökoturizmus számtalan lehetőséget rejt magában, a tendencia azt mutatja, hogy egyre növekszik a kereslet az ilyen jellegű rekreációs szolgáltatások igénybevételére. Ehhez kapcsolódóan ugyanakkor szükséges felhívni a figyelmet a lehetséges veszélyekre is: a természeti erőforrások mértéktelen kiaknázása környezeti problémákhoz vezethet, mindemellett a folyók tisztaságát és környezeti fenntarthatóságát biztosító környezetvédelmi programok hiánya további kockázatokat rejt magában.

A mikrotérség település-szerkezetének átrendeződése

Alvófalvak kialakulása

Egyelőre nem meghatározó folyamat, de a városi agglomerációkban már a kistérségre is jellemző, hogy a dolgozó lakosság jelentős része nem a saját településén dolgozik.

Nyugdíjas falvak

A korszerkezet a kistelepüléseken kedvezőtlen. Több helyen 60 százalékot meghaladó a nyugdíjas korosztály aránya, melyet többnyire csak az alacsony társadalmi osztályok mesterségesen fenntartott gyermekvállalási kedve ellensúlyoz. A falvak minőségi fejlődésének érdekében ezeket a folyamatokat tervezett módon és külső forrásokból kell kompenzálni, mivel belső erőforrásaik egyértelműen nincsenek.

Kvázi üdülőfalvak kialakulása

A mikrotérség legkisebb és környezetileg is vonzó településein az elvándorlás, a negatív demográfia és ezzel párhuzamosan a turizmus megerősödése, fejlődése oda vezethet, hogy az őslakosságra eső háztartások számát meghaladó mennyiségű pihenőház, szálláshely, üdülő jön létre. Az ilyen települések sajátos igényűek, kevésbé intenzív közigazgatást igényelnek, de magas minőségű infrastruktúrát és ingatlan illetve település-gazdálkodást.

A mikrotérségi turisztikai vonzerők általános jellemzője

A mikrotérségi turisztikai vonzerők jellemező tulajdonsága, hogy „csak” potenciálisak, azaz értékük egyértelmű, azonban turisztikai hasznosításuk nem kezdődött meg vagy legfeljebb spontán módon folyik. A jelenleg rendelkezésre álló vonzerők többsége természeti, táji érték vagy kulturális-örökségi vonzerő, látványosság.

Észlelhető aktív turizmusformák a mikrotérségben

- ✿ Kerékpáros turizmus
- ✿ Lovasturizmus
- ✿ Természetjáró turizmus

Programkínálat

- ✿ Kevés a garantált programok száma
- ✿ Többnyire csak elszigetelt kulturális rendezvényekről beszélhetünk

Ökoturizmus

- ☼ Az ökoturizmus magában foglalja mind a természeti, táji értékek iránti érdeklődésen alapuló túrázást
- ☼ mind a természetben való pihenést, a szabadidő eltöltését, strandolást, horgászást,
- ☼ természetvédelmi területek, nemzeti parkok gyalogos, vagy kerékpáron történő bejárását is.

Az ökoturizmust nagyon sokan azonosítják a fenntartható turizmussal vagy a felelősségteljes turizmussal, de hiába kapcsolódnak egymáshoz ezek a fogalmak, nem egyeznek teljesen. Erre szeretnék rávilágítani, ezért ebben a fejezetben az ökoturizmust, mint a turizmus egyik formáját szeretném bemutatni, hogy a későbbiekben különbséget tudjunk tenni a fent említett három fogalom között.

Az ökoturizmus helyszínéül szolgál a háborítatlan természeti környezet, amelybe számos turisztikai motiváció által inspirált turista látogat el, és vesz igénybe turisztikai szolgáltatásokat. Az ökoturizmus a jövőorientált környezeti szemléleten alapul, fontos tényezőnek ítéli az adott természeti táj teherbíró képességét: azaz mekkora az a turisztikai forgalom, amelyet az adott terület a környezet károsodása nélkül képes fogadni.

A Nemzeti Parkok és az erdőgazdaságok szerepe elvitathatatlan az ökoturizmus fejlesztésével kapcsolatban, ezért fontos a rendszeres és konstruktív együttműködés, ami részben jól kialakult a nemzeti parkok, az erdőgazdaságok és az ökoturizmusban tevékenykedők között, annak érdekében, hogy elkerülhetőek legyenek ezen szereplők között a konfliktusok és kialakítható legyen egy fenntartható és az ökológiai és természeti értékeket megóvva, a régió turizmusában jól működő ökoturisztikai rendszer.

5.1. A mikrotérség potenciálja a falusi turizmus

A turizmus fejlődésében, növekedésében központi szerepe van az elszállásolásnak és a vendéglátásnak. A felmérések szerint Magyarországon a turisztikai költés több mint fele közvetlenül a szálláshely- és vendéglátóiparban jelenik meg.

A turisztikai szálláshelyek a turisták költésének elsődleges színhelyei, bevételeik pedig tovagyűrűznek a kistérség gazdaságában és más ágazatokban is pótlólagos jövedelmeket eredményezve multiplikátorhatást fejtenek ki, amely a helyi kereslet növekedését is magával vonja. Az új szálláshelyek munkához és jövedelemhez juttatják a helyi lakosságot, elősegítik az életszínvonal növekedését. A falusi magán szálláshelyek kialakítása hozzájárul a vidéki foglalkoztatottsági problémák enyhítéséhez és a falusi jövedelemszerző lehetőségek bővítéséhez. Az idegenforgalom fejlesztésének egyik peremfeltétele a megfelelő minőségű és mennyiségű kereskedelmi szálláshely és vendégágy biztosítása a térségbe érkezők számára.

A falusi turizmusban rejlő vonzerő

Fontos jellegzetessége a falusi turizmusnak, hogy vonzerői három nagy csoportba sorolhatók:

- 1) A természet közelsége, a természetesség. A falu, a falusi emberek tulajdonképpen egy közvetítő kapocs szerepet töltenek be a városi, urbanizált - természettől elszakadt - ember és a természetességét még úgy-ahogy őrző vidéki táj között. A természet közelsége egyaránt vonzerő a falusi, a természetjáró, a kerékpáros, vagy ökoturizmus változatok számára.

- 2) A megőrzött hagyományok. A falvak - részben elmaradottságuk folytán is - sokat megőriztek abból a tárgyi és szellemi kultúrából, ami a magyar vidéket jellemezte. Ez megtalálható részben a falusi műemlék épületekben, a hagyományos gazdálkodás tárgyi emlékeiben, és a hagyományos kézműves, vagy agrár termékekben. Ebben a kategóriában emlegetendő a helyi népviselet, népszokások, hagyományos ünnepek látványosság és vonzerő értéke.
- 3) Kiemelkedő jelentőségű a falusi vendégszeretet, a családiasság, mint vonzerő. A falvak vendégfogadása e téren megelőzi bármelyik turisztikai kínálatot. A házigazda kedvessége, a vendégbarátság, a családi hangulat a falusi turizmus vendégek által leginkább elismert erőssége.

Trendek a falusi turizmusban

A vidéki turizmus és ezen belül a falusi turizmus keresleti trendjei a turizmus nagy motivációs folyamataihoz csatlakoznak. A falvakat felkereső vendégkör vágyai, elvárásai jellegzetes csomópontokat alkotnak.

A turisták részéről fokozódó érdeklődés tapasztalható a csaknem érintetlen természeti tájak, a tiszta és szép természet iránt. Felértékelődnek a védett területek, a turisták motivációiban átrétegződés figyelhető meg az élvezet- központúság irányából az élmény és új tudás megszerzése felé. A védett természeti értékeket bemutató, egyedi élményeket nyújtó turisztikai termékek, amelyek eredeti, hagyományőrző és tiszta, környezeti ártalmaktól mentes térségekbe települnek, és nem járnak tömeges igénybevétellel, növekvő érdeklődésre tarthatnak számot. A természetjárás, a tájat bemutató ökoturizmus és a csendes, természetközeli falvakba szervezett falusi turizmus piaci esélyei javulnak.

A teljes csend, nyugalom, a „tökéletes” kikapcsolódás iránti vágyakozás szintén az „érintetlen” vidéki térségek utazási célpontként várható felértékelődését hozhatja. A csendes vízpartok, a forgalmas helyektől távoli, de vendégfogadásra felkészült települések kedvező helyzetbe kerülnek. Az individualizálódás, az egyéni igények és vágyak megjelenése a vendégeknél igen fontos. A csoportos, szervezett utazások népszerűsége csökken, az egyéni, vagy kis csoportokban, baráti, családi körben üdülők jutnak túlsúlyra. Az individualizálódó vendég egyéni ellátást, kiszolgálást vár el. Sokféle ajánlatból kíván válogatni, sokféle lehetőséget akar kipróbálni.

Növekszik az esélye az egyéni arculatú vendégfogadó helyeknek, a kisebb, családiassabb panzióknak, a hobbi igényeket – pl. természet-megfigyelés, madárfotózás – is kielégíteni képes üdülőhelyeknek. Ugyanígy a tematikus, egy-egy meghatározott kínálati egység iránti érdeklődés is erősödik. A saját hobby, az individuális érdeklődés kielégítése meghatározó keresleti irányvá válik.

A kínálatokban a minőségi jegyek megerősödése a cél. Az egyéni és különleges, mindazonáltal magas minőségi igényeknek megfelelni tudó vendégfogadóknak javul a pozíciójuk. A tömeges és középszintű szolgáltatások időszaka lejárt.

A magas minőségi elvárások erősödését fokozatosan figyelemmel kell kísérni, és a szolgáltatásokat ehhez kell igazítani. Az üdülők egyre magasabb minőségi követelményeket határoznak meg üdülési

helyükkel szemben. Elvárják a rendezett, komfortos, kényelmes, legalább a hazai lakás színvonalát produkálni képes szálláshelyeket, üdülési környezetet. Ez nagy kihívás a falvak vendégfogadói számára. Világos igényként jelenik meg a szálláshely komfortossága mellett a meghitt, családias atmoszféra, az ápolat, kulturált környezet kívánalma is.

Falusi turizmus a fejlesztési politikákban

A falusi turizmus a hazai turizmusfejlesztési programokban megjelent, dimenziói meghatározottak, ám helyzete még korántsem megnyugtató. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia az országosan kiemelt termékek között, a második helyen prioritizált örökség turizmusban kapott helyet. Itt a szintén vidéki turizmus terméktípusnak számító bor- és gasztronómia, vagy a lovas turizmus mellett a hazai vidéki örökség hasznosítójaként számoltak a falusi turizmussal. A stratégia a falusi vendégfogadás komplex jellegét, sok más kínálattal összekapcsolódó tulajdonságait emelte ki.

Egy szakterületen nyílt lehetőség a falusi turizmus tevékenységek támogatására, ez pedig a turizmus menedzsment tevékenységek segítésére kiírt pályázatok. Ilyenek a helyi és térségi TDM szervezetek létrejöttét preferáló pályázatok, amelyek tagjaként a falusi vendégfogadók is részesülhetnek a marketing, a desztinációfejlesztés előnyeiből.

A falusi turizmus és a vidéki turizmusban megjelenő többi termék fejlesztésére az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) támogatásai jelentik a magánszemélyek, falusi vendégfogadók által elérhető forrásokat. Az EMVA III. tengelye tartalmazza a turisztikai tevékenységek ösztönzéséhez nyújtandó támogatásokat.

Amelyek hozzáférhetők:

- ☼ falusi szálláshely és kapcsolódó szolgáltatások kialakításához,
- ☼ már működő falusi szálláshelyek bővítéséhez, korszerűsítéséhez, akadálymentesítéséhez, szolgáltatásaik fejlesztéséhez.

A mikrotérség a fent említett pályázati forrásokból igen csekély mértékben részesült. Ezért fontos számunkra a következő ciklus, mely fejlesztésekre, további fejlődésre adhat lehetőséget.

Az EU-s és hazai források következő 2014-2020-ig tartó terveciklusának forrásszerzési esélyeiről a „Nemzeti Vidékstratégia 2020” stratégiai területei és az ezeket felépítő nemzeti stratégiai programok tájékoztatnak. A falusi turizmus a „Falusi, tanyai vendéglátás programjaként” jelenik meg a „Helyi gazdaságfejlesztés” stratégiai területénél. A falusi, tanyai vendéglátás programja a turizmus fogadóképességének megteremtésével elő kívánja segíteni a vidék, a falvak fejlesztését. A termékfejlesztés érdekében szükségesnek tartja a kutatás, statisztika, az erőforrások jobb helyi és kistérségi (TDM, LEADER) turizmus menedzsmentjének kialakítását és működtetését. Bővíteni és korszerűsíteni kívánja a falusi turizmus információs rendszerét, a marketing eszközöket, beleértve az online módszereket, a Kárpát-medencében működő, falusi turizmust népszerűsítő, falusi turizmussal foglalkozó szervezetek többnyelvű, közös honlapjának kialakítását. A helyi, kistérségi és régió sajátos élményt nyújtó szolgáltatásainak kialakítása, biztosítása és termék-csomagok létrehozását is kiemelt feladatnak tekinti. A falusi vendégasztalt és a kistermelői vendégasztalt a helyi termékkeladás hatékony eszközeként fejleszteni kívánja.

A falusi és tanyai vendéglátás támogatására szakmai képzéseket, tanácsadást, minősítéseket erősíteni kívánja. Szorgalmazza a falusi szálláshely szolgáltatók szakosodását (pl.: bioporta, örökség porta, ökoporta stb.). Pályázati támogatásokat szán a falusi szálláshelyek szolgáltatásainak bővítésére, a minőség fejlesztésére és a kapacitás növelésére helyezve a hangsúlyt. Támogatni

kívánja a falusi turizmus és a védett természeti területeken végzett ökoturisztikai tevékenységek együttműködését, összekapcsolódását is.

5.2. Falusi turizmus stratégiája a Sajó-völgyben

A fentiek figyelembevételével a Sajó-völgynek két vonalra érdemes bontani a fejlesztését:

- 1) *Tudomásul kell venni, hogy a kistérségben a korábbi, alapvetően a nehézipart és az intenzív mezőgazdaságot kiszolgáló társadalmi-gazdasági berendezkedés miatt, alig beszélhetünk valódi falusi jelleggel, életmóddal üzemelő portákról, állatállománnyal, kisgazdasággal, ahol emellett még falusi vendéglátás is szóba jöhetne. Ezért: az ilyen jellegű vendéglátást aránylag jelentős beruházás, ráfordítás árán kell létrehozni, megteremteni, mely csak a nevében lesz falusi szálláshely. Ezek a szálláshelyek valójában a kedvező környezeti adottságok kiaknázására mesterségesen megalkotott turisztikai attrakciók lesznek.*
- 2) *Egyes településeken falusi turizmusnak tekintik a magánháznál kialakított szálláshelyek, szobák kiadását, ez azonban nem a definíció szerinti falusi turizmus szálláshely, bár a környezet többnyire falusias.*

A falusi vendéglátás, mint önálló gazdasági ágazat fejlesztésében az alábbi tényezőket kell figyelembe venni:

- ✿ A helyi erőforrások és energiaforrások mind hatékonyabb kihasználását,
- ✿ A meglévő létesítmények fejlesztését, az új beruházásokkal szemben,
- ✿ Az új létesítmények szolgálják a kívánatos struktúraváltást,
- ✿ A struktúra megújítása az emberi erőforrásokkal való újszerű gazdálkodást is kívánja,
- ✿ Az állandó mennyiségi növekedés helyett a minőségi fejlesztés elismerése, preferálása a cél,
- ✿ A rövid távú jövedelemnövelés helyett, a hosszú távú biztonság növelését kell előnyben részesíteni
- ✿ A regionális öngazdátást és az önfinanszírozás kialakítását.

A helyi és regionális vonzerővel rendelkező, gondozott falusi, vidéki környezetben a belföldi és külföldi vendégek szabadidő-eltöltési szükségleteinek széles körű, kereskedelmi alapokon való kielégítéséhez szükséges az ezt szervező helyi intézmények és szolgáltatók jó együttműködése.

A falusi-tanyai vendéglátás céljai röviden az alábbiak:

- ✿ a meglévő épületvagyon, a természeti értékek és erőforrások hasznosítása
- ✿ a természet és az épített környezet védelme, hagyományörző fejlesztése
- ✿ a helyi foglalkoztatási lehetőségek bővítése, megélhetés vagy kiegészítő jövedelemforrás biztosítása
- ✿ az agrártermelés kiegészítése, alternatívája, a helyi termelésű, előállítású termékek számára értékesítési lehetőség biztosítása helyben, azaz összességében véve az ún. paraszti gazdálkodás gazdaságosságának növelése

- ☼ a falu integrált fejlesztése, beleértve a falu arculatának megteremtését, illetve javítását, az egyes városiak gondolkodását behatóról negatív előítéletek leküzdését és a falu hajdani rangjának visszaszerzését.

A falusi vendéglátás tehát különböző szolgáltatásokat, szolgáltatás csomagokat foglal magában. Ha valaki meghallja a falusi vendéglátás kifejezést, nemcsak a falusi szállásra, házra, hanem finom tájjellegű ételekre, kirándulásokra, pecázásra, lovaglásra, a ház kertjében folytatott munkára, esti

borozgatásokra gondol, és még sorolhatnánk. Ha nem tudjuk, hogy kit szeretnénk vendégül látni, nem ismerjük az igényeit, a szokásait, nem gondoskodunk kellőképpen a hangulatos, azonban igen praktikus eszközökkel felszerelt szálláshelyről, a vendég nem fogja jól érezni magát. Nem fog visszatérni, sőt kellemetlen élményeiről másoknak is fog beszélni. Azonban, ha a vendégül látni kívánt családok elvárásainak megfelelően alakítjuk ki a szálláshelyet, ha a környéken található nevezetességekről, éttermekről,

szolgáltatásokról, programokról információkkal látjuk el a hozzánk érkezőket, netán bevonjuk őket a falusi élet mindennapjaiba, programokat tudunk ajánlani, állandóan visszatérő vendéget kapunk.

Ezért mielőtt belefognánk a falusi vendéglátásba, igen fontos a vendég „körülhatárolása”, vagyis tudnunk kell, hogy kik lesznek a vendégeink és melyek az elvárásaik. Eszerint – és természetesen a minősítési feltételek, illetve az adottságaink szerint – kell kialakítanunk a falusi szálláshelyeket. Ha ez nem történik meg, nem pontosítjuk a szolgáltatásokat, a vendég nem lesz elégedett. Ha a vendég előre tudja, hogy mit várhat, s mi ezeknek az elvárásoknak eleget teszünk, megvalósul az egyik legfontosabb feltétel, a „jó termék”, amit könnyű lesz eladni.

A rendszerváltás óta számos ösztönös és nagyon jó kezdeményezés született, de igen sok helyen mindmáig hiányzik az önszervező erő, amely piacképesé tudja tenni a falut, mint turisztikai célpontot. Ennek felismerése viszonylag hamar be is épült a különféle turisztikai elképzelésekbe és hivatalos koncepciókba, de valahogy eléggé felemás módon. A falusi vendéglátás ugyanis természeténél fogva nem tartozik a centralizálható tevékenységek közé. A szakemberek egy része ezt fel is ismerte –, ennek ellenére a hivatalos politika, a jogi szabályozási rendszer mindent megtett a központosításért. A privát házaknál, majd az egyéb típusú magán szálláshelyeken történő vendégfogadást az utóbbi időszakban igyekeztek minél szigorúbb korlátok között tartani. A szabályozás merev mind a jogi engedélyezési, mind pedig a piaci értékesítési csatornák megszabását vagy a vendégek bejelentkezési kötelezettségeit tekintve.

Fontos lenne a külföldi turisták megcélzása, de ennek alapvetően több akadálya van. A falusi vendéglátásnak valahol mindig sajátos nemzeti jellege van, és egy autentikus magyar falu és porta igazán érdekes egy külföldi számára. Azonban a falusi vendéglátók nyelvtudás tekintetében nem állnak valami jól. Márpedig a vendéggel kapcsolatot kell teremteni, beszélgetni kell vele, ez pedig nyelvtudás nélkül lehetetlen.

Mivel az utóbbi idők trendje egyértelműen ebbe az irányba mutat, lépéseket kell tenni annak érdekében is, hogy a falusi vendéglátás környezetbarát turisztikai formaként jelenjen meg. A környezetkímélő gazdálkodás a hagyományos falusi háztartásoktól amúgy sem idegen, zárt termelési rendszerükben minden hasznosítható nyersanyagot megvan a helye. A falusi vendégfogadóknak is mind a gazdálkodás (minimális vegyszerhasználat, hulladékok hasznosítása), mind a

szálláshely-szolgáltatás terén (csatornázás, víz- és energiatakarékos megoldások) hasonló magatartásra kell törekedniük.

Fontos helyi kérdés a falvak lakosságmege tartó képességének fokozása. Ez a településtípus sok ellentmondást, társadalmi feszültséget hordoz magában. A világ gazdaságilag fejlettebb részein megindult a visszaáramlás a kisvárosokba, falvakba. Tudatos fejlesztési politika esetén csökken a város és a falu közötti ellentét. A legfontosabb azonban, hogy legyenek a falunak olyan, a közösség által támogatott, s benne tekintélyt merítő intézményei, melyek nélkül a közösségi élet elképzelhetetlen.

A gazdaságirányítási váltás után az erőforrások többsége felett a helyi szervek, vállalkozók kellene, hogy rendelkezzenek. A központi erőforrásokból elsősorban a nagytérségi területfejlesztési, kiegyenlítési célkitűzéseket kellene előnyben részesíteni. A helyi adottságok jelentősége, használati értéke nő. Az irányító ráhatások helyett a települési, illetve térségi identitás és önfejlesztés kibontakoztatása a cél. A jövőben a fejlesztések nagyobb hányadát kell helyi erőforrásokból, s ezeken belül is vállalkozási alapon finanszírozni.

A minőségi fejlődés a falusi vendéglátásban a kínálat növekedését, sokoldalúvá tételét, s mindezek alapján a fajlagos költségi szint emelését jelenti. Ez nem az extenzív szálláshelynövelést, hanem más szolgáltatások (pl. az étkezés) fejlesztésében kell megmutatkoznia. Ezek magával vonják a mikrorégiók kapcsolatainak erősítését. Az idegenforgalmi stratégiában ez úgy jelentkezik, hogy a rövid távú (pl. bevásárló turizmus) érdekek kihasználása mellett a tartós tendenciákra helyezzük a hangsúlyt.

Emellett lényeges, hogy a települések, és a területi egységek (mikrorégiók) alulról építkező idegenforgalmi szervekkel rendelkezzenek. Legyen meg a területi egységek önfinanszírozásához szükséges pénzügyi alapok lehetősége. (helyi vállalkozások, helyi adóztatás) Az aktivitás fokozása szükséges az ilyen szempontból gyengén fejlett térségben, ahol a struktúraváltástól várják a fejlettségi elmaradások pótlását. Ki kell használni a természetes és művi adottságok mellett az emberi tényezőket. A népművészeti, a népviseleti, a szokásokat és népszokásokat, hagyományokat.

A regionális kötődéstudat (identitás) kibontakoztatásával jelentős fejlesztőerő mozgósítható. Fejlesztendő a régió kifelé megmutató arculata. A meglévő munkaerő képzettségi színvonala, kreativitása, önbecsülése és együttműködési készsége kihasználható. A falusi vendéglátás döntően a természeti értékek hasznosítására épül. Ezen értékek egyik jelentős fogyasztója, de veszélyeztetője is (tájvédelmi körzet túlzott zavarása, szemetelés, vízszennyezés stb.). Arra kell törekedni, hogy a természeti értékek, a táj összhangja, az ökológiai egyensúlykárosodást ne szenvedjenek.

A stratégiai célok kialakítása során tudomásul kell venni a realitásokat. A falvakban vállalkozó szállásadók jelentős részét sújtja a tőke hiánya. Ez azonban nem vezethet el a cselekvőképtelenséghez, illetve a felülről jövő támogatás várásához. Az önkormányzatoknak gazdasági feladatainak döntő része településük ellátásához, de nem kizárólagos fejlesztéséhez kapcsolódik. Az ott lakók és a céltól függetlenül ott tartózkodók anyagi, szellemi szükségleteinek kielégítését szolgálják. Továbbá az intézmények, a termelők és szolgáltatók, más vállalkozók a településtől függő igényeinek önkormányzati segítséggel történő kielégítését is magában foglalja. Ezek a célok a szakmai és pénzügyi erők koncentrált célorientált összevonásával érhetőek el.

A mikrotérség stratégiai területei:

- ✿ Lovas turizmus: Gömör-Felvidéki Lovas Turizmus
- ✿ Vízi turizmus: Felső folyású vizek – Murány, Sajó
- ✿ Ökoturizmus: madár és lepke megfigyelés, fotózás

- ☼ Vadász turizmus: Nagyvadak
- ☼ Gömöri Gasztró Turizmus – Óstermelők, Táj termékek, Pálinka út
- ☼ Egységes szolgáltatási minőség megszervezése
- ☼ Szakmai és konferencia turizmus, szervezetfejlesztés, csapatépítő tréningek
- ☼ Kulturális turizmus, koncertek, fesztiválok bekapcsolása
- ☼ „Kisvonat” Putnok-Szilvásvárad vasút „elkérése”, hasznosítása
- ☼ Térségi arculat, marketing, megjelenés szervezése
- ☼ Térségi turisztikai információk szolgáltatása

Stratégiai partnereink lehetnek:

- ☼ Nemzeti Park Igazgatóságok
- ☼ Szlovák oldali kistérségek
- ☼ Lovas, vadász és horgászszolgáltatók
- ☼ Minden érintett önkormányzat

További kulcskérdések, melyeket fokozatosan erősítenie kell a mikrotérségnek a hitelessé válás, a megfelelő támogatottság megszerzése, valamint a kapcsolati rendszerek tudatos feltárása, kiaknázása, kulcsszervezetekkel való együttműködés azonnali rögzítése.

Mindenképpen létre kell hozni egy turisztikai desztináció menedzsment szervezetet, mely feladatai között szerepelnek az alábbiak:

- ☼ Turisztikai attrakciók azonosítása, fejlesztése, menedzselése
- ☼ Utazásszervezés

További hosszútávú (10-20 év) stratégiai lépések lehetnek a termékspecializációk, itthon is és külföldön is, és a más termékekkel való együttműködés lehetősége is. A falusi/tanyasi turizmus piacán is megindultak a vendégkör igényeit mind teljesebben kielégítő specializált termékek fejlesztési munkálatai. A falusi turizmus külföldi példái nyomán itthon is kialakulhatnak a falusi turizmus több termékkel is kapcsolatokat építő termékspecializációi. Ezen termékek egy része már ma is hozzáférhető, világos kritériumok alapján fejlesztett termékek.

Ilyen termékek lehetnek a falusi turizmus, agroturizmus speciális termékei. A szakosodás – a vendégházak (porták) minősítési kritériumai szerint – egy további lépés a magyar falusi turizmus nagy és áttekinthetetlen kínálatának differenciálására és a termékbiztonság fokozását jelentő intézkedés vendégek számára.

A speciális kínálatokkal szembeni követelmények, a marketing-stratégia szellemében a konkrét vendégkívánságokhoz és - igényekhez igazodnak. Ahhoz, hogy egy szakosodott területen a falusi gazdák, illetve vendégfogadók, versenyképesek legyenek és maradjanak, - az általános minőségi követelményeken túlmenően -, speciális kritériumokra is fel kell készülniük, amit rendszeresen az új igényekhez, időről-időre hozzá kell, igazítaniuk. A világ bizony már ebben is tovább haladt. A fejlett turizmusú európai országok vidéki térségeiben, a minősített szálláshelyek elmozdulva a programszerűség irányában már egyedi, különleges kínálatokat is tartalmaznak. Az idő megérett idehaza is a továbblépésre, erre ösztönöznek a differenciálódó piaci igények. A bővülő vendégkörű falusi turizmus keresleti igényei egyre konkrétábbá válnak. Vendégek motivációikhoz illeszkedve keresik a számukra legkedvezőbb üdülési helyszíneket. Mivel a vendégkör igényei megismerhetők,

így adott a válasz: a szolgáltatásoknak ezek mentén a vevői elvárások mentén kell konkrétabbá válniuk.

Fontos tanulsága a legutóbbi évek turizmus trendjeinek, hogy a vendégkör is egyre szegmentáltabb. A különböző érdeklődésű és üdülési tevékenységeket preferálók az üdülési helyszín kiválasztásakor, a szolgáltatások felmérésekor is a maximálisan a saját elvárásaikat érvényesítik. Olyan helyszíneket preferálnak, amelyek a legkedvezőbbek motivációjuk szempontjából.

Erős mozgósító erő a specializálódó kínálatok irányába az is, hogy a kommunikációi is egyre differenciáltabbá válik. A mai turizmusban az újdonságoknak és a jól tematizált termékeknek van esélyük a figyelem felkeltésére. Az információs dömpingben fuldokló üdülési vágyó, a szinte végtelen számú ajánlat között vágyait kulcsszavakba öntve próbál kapaszkodókat keresni. Ebben az információs folyamatban a specializált termékek könnyebben akadnak bele az érdeklődők hálójába.

A turizmust meghatározó élmény orientáció megköveteli a folyamatos termékfejlesztést, amely a termékspecializációk segítségével tudja megújítani a falusi turizmus hagyományos kínálatait. Érdeemes megszívlelni Hans Embacher (2004) véleményét a specializált termékek kialakításának előnyeiről, mégpedig a szolgáltatók oldaláról:

- ✿ szakszerűbb termékfejlesztés;
- ✿ hatékonyabb képzés és oktatás,
- ✿ tapasztalatcsere / a legjobb példából tanulni;
- ✿ gazdaságossági előnyök (pl.: beszerzés),
- ✿ a marketingben megnyíló előnyökre koncentrálni;
- ✿ versenyképesebb szolgáltatás összetétel;
- ✿ több innovációs lehetőség a speciális területeken,
- ✿ szakmai turisztikai szervezetekkel való együttműködés kibővítése és tartalmi megújítása.

6. Fejlesztési irányok a Sajó-völgy falusi turizmusában

A falusi turizmus és kapcsolódó vidéki turizmus termékek fejlesztésére szerencsére már nem csak külföldi, hanem működő, hazai példákat is fel tudunk hozni. Éppen ezért a Sajó-völgynek is lehetősége nyílik az alábbi fejlesztési irányok nyomába eredni.

A. Ökoporták

Környezetbarát vendégfogadók „ökoporták” már Magyarországon is egyre elterjedtebbek. Az utóbbi években érzékelhető, hogy a turisztikai központokat felkereső vendégek érdeklődése egyre inkább a természeti különlegességek, a táji szépségek felé fordul. Ez beleillik a természet iránt érdeklődő, élmény és tudásszerző, a környezet iránt felelősséget érző utazások, az ökoturizmus nemzetközileg is meghatározó keresleti trendjeibe. Az ilyen utazó a természet élmény mellé, önmaga is szeretne valamit tenni az értékek fennmaradásáért, környezetünk megóvásáért. A

megszokott városi, kereskedelmi szálláshelyek helyett, a védett terület közelében keres szállást. Olyat, amelyik energia és víztakarékos, elkötelezett a hulladékok újrahasznosításában. Képes a helyi, falusi-vidéki hagyományok bemutatására, tájba illő és őrzi a tradicionális termelési hagyományokat. Az ilyen szálláshelyeket a helyi vendégfogadók működtetik, étkezésben a helyi ízekre és termékekre támaszkodnak. Mindezek mellett, a szívélyes vendégfogadók ismerik a környék természeti értékeit és tudják is ezeket ajánlani vendégeiknek.

B. Klaszterek

A klaszter részvevőinek alapvető közös érdeke, hogy a vidéki értékek, származzanak azok a megőrzött kulturális hagyományokból, a helyi termék-előállítás tradícióiból, vagy az ezekre ráépülő falusi vendégfogadásból maradjanak fenn, fejlődjenek és hasznosuljanak a velük foglalkozók boldogulását is segítve. Mindezek megvalósítása érdekében az eddig külön-külön munkálkodók fogjanak össze egy fejlesztő rendszert kialakítva és tegyék hatékonyabbá saját tevékenységeiket is. A közös érdekek egyik sarokpontja a falusi vendégfogadás fejlesztése, piaci pozíciójának javítása, a vendégek számára kínált szolgáltatások színvonalának folyamatos emelése. Ennek érdekében hozzuk össze egy együttműködő szervezetbe a tevékenységet eddig is kiszolgáló vállalkozókat és a vendégfogadókat tömörítő szervezeteket. A közös munkálkodás javuló szolgáltatásokat, fejlesztő környezetet jelent a vendégfogadóknak. Másrészt pedig koordinált, keresletet a klaszterbe üzleti, oktatási, fejlesztési szolgáltatások kínálatával belépő vállalkozásoknak. A vendégfogadói szolgáltatási igények szoros megfeleltetése a támogató vállalkozások kínálatával nagyon fontos, dinamizáló eleme a klaszter fejlődésének. Legalább ilyen jelentős közös érdek és lehetőséget látunk a különböző üzleti szolgáltatásokat nyújtók egymás közötti kapcsolatainak fejlesztésében. Már a klaszter szervezés első megbeszélésein kiderült, hogy például a marketinggel, kommunikációval, vagy éppen az oktatással, vagy helyi termékek forgalmazásával, rendezvényszervezéssel foglalkozó vállalkozások egymás tevékenységeit is hatékonyan tudják segíteni. A klaszter érdekeltségi kapcsolatai a résztvevő érdekképviseléseken keresztül eléri falusi vendégfogadóinkat, másrészt összehozzák a tevékenység fejlesztésében érdekelt, számos szakterületen működő vállalkozásokat.

A fejlesztés innovációs tartalma alapvetően három elemre támaszkodik:

1. termékspecializációk, termékmárkák rendszere, új termékek a piacon, újszerű értékesítési megoldásokkal;
2. helyi termékmárkák (agrár, kézműves, szolgáltatás) kialakítása és fejlesztése annak módszertani háttérével együtt;
3. piacorientált, új tudást és minőségi szolgáltatásokat nyújtó rendszer kiépítése és működtetése a régió vidéki turizmusának – falusi turizmusának fejlesztésére.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Zárásként mindenképpen meg kell említenünk egy új szemléletet, mely egyelőre gyermekcipőben jár hazánkban, a régióban, és a mikrotérségben egyaránt. És ez nem más, mint a *felelősségteljes turizmus*.

A felelősségteljes turizmust semmiképp sem köthetjük a tömegturizmushoz, hanem azt az alternatív turizmusformákban való részvétel során gyakorolhatjuk. Ez egyelőre még nem egy kialakult turizmusforma, hanem inkább csak egy formálódó szemlélet, arról, hogy a turizmus egyes szereplői hogyan vehetik ki a részüket a felelősségvállalásból.

A kereslet alakulásánál figyelembe kell venni a tudatos fogyasztás terjedését. A turisták egyre informáltabbak, egyre tudatosabban választanak úti célt, és az utazásuk során is egyre inkább figyelnek a környezetükre. Ezeket a turistákat nem befolyásolják a hatásvadász reklámok, nemcsak a saját szükségleteiket mérlegelik, hanem azt is, hogy a tevékenységük milyen hatással van a környezetükre. Ez a felelősségteljes viselkedés alapja. Nem pazarolnak, nem szemetelnek és figyelnek arra, hogy milyen terméket vesznek meg vagy milyen szolgáltatásokat vesznek igénybe az utazásuk során. A közlekedési eszközök választásánál tudatosan választanak rövidebb távolságokra való eljutáshoz alternatív közlekedési eszközt a repülő helyett.

Ezek a turisták adják a felelősségteljes turizmus keresletét. Olyan utazásszervezők szolgáltatásait veszik igénybe, akik hozzájuk hasonlóan fontosnak tartják az etikus viselkedést. Figyelnek arra, hogy ne zsákmányolják ki a helyieket, meggondolják, hogy részt vegyenek-e olyan utazáson, amely egy elnyomó diktatúrába irányul, hiszen tisztában vannak vele, hogy ezzel a helyi elnyomó rendszer fennmaradását támogatják. De ha mégis ilyen helyre utaznak, felelősségteljesen viselkednek és például Tibetben nem osztogatnak Free Tibet szórólapokat. Hiszen tisztában vannak azzal, hogy ha a hatóságok el is fogják őket, pár nap múlva elengedik, de a helyiekkel nem lesznek ilyen elnézőek... Az etikus viselkedéshez tartozik, hogy tisztában vagyunk azzal, hogy jelenlétünk hatással van a helyiekre, és úgy viselkedünk, hogy ez pozitívan befolyásolja őket. Nem adunk nagyobb összegeket az utcán koldulóknak, mert ez még több embert készítet koldulásra. Inkább támogassunk valamilyen helyi kezdeményezést. Csak az ilyen felelősségteljes viselkedéssel van esély arra, hogy az ilyen tevékenységek visszaszoruljanak. Ha nincs rá kereslet, előbb-utóbb a kínálat is csökkeni fog.

A kereslet meghatározásánál említést kell tenni a humanitárius turizmus résztvevőiről. A turizmus ezen új formájában olyan turistákról van szó, akik az aktív pihenés mellett közvetlenül akarják megismerni a helyi embereket, kultúrát úgy, hogy közben önkéntes tevékenységet folytatnak. Ezek az emberek a környezetükért való felelősségvállaláson túl olyan autentikus élményben részesülnek, amelyet egy tömegturizmus keretében szervezett utazáson sohasem tapasztalhatnának meg. A résztvevők bekapcsolódnak a helyiek hétköznapijaiba, és az ott élők érdekeit szolgáló humanitárius feladatok végrehajtásában is részt vesznek.

A felelősségteljes turizmus, a fenntartható turizmus és az ökoturizmus kapcsolata

Sokan csak egymás szinonimáinak gondolják a fenti fogalmakat, és is nem könnyű feladat különbséget tenni a jelentésük között. Ezek a fogalmak összetartoznak, átfedésben vannak egymással, de mégis vannak árnyalatnyi különbségek az értelmezésükben, amelyre most megpróbálok rávilágítani.

A legtöbbit emlegetett fogalom a fenntartható turizmus. Ez a fenntartható fejlődés elvére épül, annak turizmusban való érvényesítését próbálja visszaadni. A fenntartható turizmus átfogóan foglalkozik a fenntarthatóság kérdésével a gazdasági, a természeti és a kulturális környezetben. De a legfontosabb célkitűzés a gazdasági fenntarthatóság, amely csak úgy valósulhat meg, ha figyelmet fordítunk a másik két pillér (természet, társadalom) fenntarthatóságára is.

Az ökoturizmus legfontosabb célkitűzése a fenntarthatóság megőrzése a természeti környezetben, ezért is áll az ökoturizmus keretében szervezett utak célpontjában a természet.

A felelősségteljes turizmus talán a legkevésbé elterjedt fogalom (egyelőre). A külföldivel szemben a magyar szakirodalomban semmit sem találunk a felelősségteljes turizmus meghatározásáról. Ez Magyarországon jelenleg még nem egy utazási forma, mint például az ökoturizmus. Inkább csak egy kialakuló szemlélet, arról, hogy a turisztikai szereplők hogyan vehetik a részüket a

felelősségvállalásból. A felelősségteljes turizmus leglényegesebb különbsége a másik két fogalommal szemben, hogy a gazdasági és a természeti környezet mellett a társadalomra koncentrálnak. Mint ahogy az előző pontokban láthattuk, a felelősségvállalásnál minden turisztikai szereplőnek megvan a saját szerepe, amelyet végre kell hajtania. A felelősségteljes turizmus megvalósulása segíti a fenntartható turizmust.

A felelősségteljes turista ismérvei¹³

Ha ezeket a szempontokat betartjuk, nem csak a környezetünket óvjuk, hanem tartalmasabbá tehetjük az utazásunk során szerzett élményeinket. A kiadvány a következő iránymutatásokat teszi:

- ☼ Legyünk nyitottak más kultúrák és hagyományok iránt, mert ez által szívélyesebb fogadtatásban részesülünk, és több elismerést kapunk a helyi lakosoktól, ami által maradandó tapasztalatokra tehetünk szert. Tisztelnünk kell a különbségeket, a helyiek társadalmi és kulturális hagyományait, szokásait.
- ☼ Tisztelnünk kell az emberi jogokat. Mások bármely módon való kihasználása ellentétben áll a turizmus alapvető céljaival. A gyermekek és a nők szexuális kihasználása bűncselekmény, ezáltal büntetendő tevékenység.
- ☼ Figyelünk kell a természeti környezet megóvására. Óvnunk kell a vadvilágot, és ehhez az is hozzátartozik, hogy nem vásárolunk olyan termékeket, amelyek veszélyeztetett növényekből vagy állatokból készültek.
- ☼ Tiszteletben kell tartanunk a kulturális erőforrásokat is. Figyelünk kell a művészeti, régészeti és kulturális örökségekre.
- ☼ A tisztességes kereskedelem elveit tiszteletben kell tartanunk, és ha helyi kézműipari termékeket vásárolunk, azzal a helyi gazdaságot támogatjuk. Az árukért való alkudozás során vegyük figyelembe a helyi jövedelmi szintet.
- ☼ Az utazás előtt tájékozódunk kell az úti cél aktuális egészségügyi helyzetéről, a konzuli szolgáltatásokról, hogy biztonságban indulhassunk útnak.
- ☼ Minél több információt be kell szereznünk az utazás helyszínéről az indulás előtt, hogy minél jobban megismerjük és megértsük a helyi szokásokat. Ez segít abban is, hogy elkerüljük azokat a viselkedési formákat, amelyekkel megsérthetjük a helyi lakosságot.
- ☼ Tisztában kell lennünk a helyi törvényekkel, hogy ne végezzünk törvényekbe ütköző tevékenységeket.

Ezek a pontok rávilágítanak arra, hogy turistaként, vagy inkább utazóként mivel tehetünk a legtöbbet természeti környezetünk megóváért, és hogyan viselkedhetünk felelősségteljesen az utazásaink során a helyi emberekkel. A betartásukkal - turistaként- kivesszük a szerepünket a fenntartható turizmus megvalósításából.

¹³ „Felelősségteljes Turista és Utazó” című kiadvány, WTO A Turizmus Globális Etikai Kódexe

A fenntartható falusi turizmus ismérvei

- ✿ Helyi termékekre, szolgáltatásokra, helyi piacokra építsen
- ✿ Helyi erőforrások alkalmazása
- ✿ Helyi rendszerek, adottságok megfelelő használata, hagyományőrzés
- ✿ Őrizze a természetes környezetét, biológiai sokféleségét,
- ✿ Vigyázza a szerves kultúrát, arra építve fejlesszen
- ✿ Integrálja a környezet és a fejlődés kérdéseit
- ✿ Biztosítsa a turisták elégedettségét, de nem mindenáron

A turizmus esetében a fenntarthatóság a természeti, a kulturális és az épített környezeti elemek okos felhasználását, fejlesztését és egyben védelmét jelenti, aminek következtében a turizmusban részt vevők érdekei, elvárásai egyszerre teljesülnek, a gazdasági előnyökből egyszerre részesülnek.

A fenntarthatóságot a turizmus területén, a Sajó-völgyben, a Térségi Turisztikai Desztináció Menedzsment (TDM) rendszerének kiépítése elősegítheti. Ez az alulról építkező, a köz- és a magánszektor összefogásával létrehozott, saját forrással és felkészült szakemberekkel rendelkező menedzsment irányítani tudja a turizmus teljes folyamatát. A fenntartható turizmus megteremtésének kulcsa a desztinációs menedzsment modelljének megértése. A modell középpontjában álló környezet települési szintű fenntartása nélkül azonban az egész rendszer bizonytalanul működhet, ezért szükséges a környezetvédelem helyi desztinációs menedzsmentjének létrehozása is.

Magyarország-Szlovákia
Határon Átnyúló Együttműködési
Program 2007-2013

A

magyar nyelvű honlapja az alábbi linken érhető el:

www.husk-cbc.eu

***Jelen dokumentáció tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió
hivatalos álláspontját.***